

Ӧйвыв кодзув

6
ИЮНЬ
1979

Май 25 лунö школаясын вöлі традиционнöй медбöръя звöнок. Коми республикаын шöр школа помалысь 11 тысяча нывка да зонка прöщайтчисны тайö лунас рöдноö школакöд. Снимок вылын Сыктывкарса 38 номера шöр школаысь 10 «Г» класса велöдчысьяс торжественнöй линейка бöрын.

Снимокыс В. Вещицкийлöн.

Войвыв кодзув

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННӦЙ ДА ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКӦЙ ЖУРНАЛ

ЛЭДЗӦ КОМИ АССР-са ПИСАТЕЛЬЯСЛӦН СОЮЗ

ПЕТӦ 1926 ВОСЯНЬ

6

ИЮНЬ

1979

СЫКТЫВКАР

ТАЙӦ НОМЕРЫН

Егор РОЧЕВ. Дзолюк (повесть) 3

Владимир ТИМИН. Мортлы, коді кутас овны XXI нэмын. «Славянскӧй базар» (кывбуръяс) 34

Альбина АНУФРИЕВА. Анюта (висьт) . . 36

Александра МИШАРИНА. Нюжалӧм тулыс. Тэныд. «Коді эз радейтлы...» «Менам медся югыд, медся сӧстӧм...» (кывбуръяс) . 39

Иван Куратовлы чужан лунсянь 140 во

Н. ИВЛЕВ. Мый мен висьталіс И. А. Куратов йылысь газетын юӧртӧмыс 40

Публицистика

И. КОЮШЕВ. Видзьяс бурмӧдны позьӧ гӧртӧг 47

Александр НЕКРАСОВ. Гӧрд обелискъяс (кывбур) 51

Критика да библиография

Г. БЕЛЯЕВ. Быдман туй пасъяс 52

Евгений УЛЯШЕВ. Тыр тулыс пуксис чужан муӧ (кывбур) 57

И. КОСТРОМИНА. Коми йӧзлӧн друг . . 58

«Войвыв кодзувлӧн» почта

В. ШУМОВ. Продотрядса комиссар 62

СЕВЕРНАЯ ЗВЕЗДА

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ
ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ

ОРГАН
СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ
КОМИ АССР

Главный редактор ***П. Шахов***

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

А. Ванеев, М. Игнатов, Н. Куратова, В. Попов, С. Попов, С. Раевский, И. Торопов *(зам. главного редактора),* ***Г. Юшков.***

— И ми регыд быдмам тіян ыджаӧдз, — сетӧны дзоридзьяс школа помалысьяслы первой классын велӧдчысьяс.

Снимокыс В. Вещицкийлӧн.

ЕГОР РОЧЕВ

ДЗОЛЮК

ПОВЕСТЬ

Асъя югыд тӧдчигас Виктор эновтіс узянінсӧ, петіс туйӧ. Бурӧвӧйлы паныдӧн (кытчӧ эз пыр тӧрыт кӧр видзысь) лӧзаліс джуджыдкодь мусюр.

Зон веськӧдіс кӧръяссӧ мылькъяслань, медым видлыны, мыйся сэні йирсянінъяс. Шойччӧм дадюлыс лэбӧдыштіс мусюр вылӧдз. Кыдзи и чайтіс Виктор, мылькъясыс абу лаптаыс моз йизьӧм му эжӧсаӧсь. Но мыльк подулыс, кӧні унджык веж турун вужйыс да нитшкыс тугъяджык, йиа жӧ. Ёнасӧ тані он жӧ вердчы.

Виктор ӧти мыльк вылын бара на йирсьӧдыштіс дадюв кӧръяссӧ. Тырвыйӧ нин югдіс, весиг шонді мыччысис. Регыд Канев казяліс, сылы паныд, йирсигмоз, ньӧжйӧ быгыльтчис кӧр стада. «Сідзкӧн, матын и чом эм, позьӧ кежавлыны пӧсь чай юны»,— вежӧртіс Виктор. Кӧръясысь неуна бокланьті, медым не чуйдны найӧс, сійӧ веськӧдчис стада помланьыс. Ӧти мыльк вылысь син улас сюри домалӧм ӧтка дадюв. Дерт, кӧнкӧ стадаса пастукыс, но ачыс некӧн эз тыдав. Кор матыстчис сы дорӧ, лоис ставыс гӧгӧрвоана, пастук дадь вылас шкоргӧмӧн узис. Сійӧ вӧлі код, весиг Виктор эз вермы садьмӧдны сійӧс. Викторлы ӧні эз нин вӧв окота мунны матысса чомъяс, татшӧм «голикъясыд», кыдзи найӧс серавлісны Каневъяс чомйын, некор оз путьмыны туй выв морттӧ чайӧн шонтыны, песныс вайтӧм да оланінныс кӧдзыд. Виктор тӧдіс узьысьӧс, «Дружба» совхозысь пастук, том морт на. Канев перйис узьысьлӧн юр улысь джынъялӧм «Экстра», кутіс киас дозсӧ да падъяліс, эз тӧд, кытчӧ инавны: юны сійӧс либӧ кольны узьысь пастуклы. Ӧд садьмас сійӧ, содтас и рытӧдз шкоргас, дзикӧдз вунӧдас кӧръяссӧ. Сьӧрсьыс Виктор эз жӧ вермы босьтны — сэтшӧм модаыс кӧр видзысьяслӧн абу, медым йӧзлысь мыйкӧ питшӧгавны. Кисьтны киыс эз жӧ лыб — йӧзлӧн удж пуктӧма сы вылӧ, абу сійӧс минеральнӧй сов моз мусӧ вынсьӧдӧм вылӧ вӧчӧма.

Мукӧд дырйиыс юысь верӧс выланыс дӧзмӧм нывбабаяс — думайтіс Виктор — быд ногыс видчӧны, мыйла пӧ и вӧчӧны зараза-водкасӧ. Быттьӧ сійӧ кӧ эз вӧв, и ставыс ладмис му вылас. Ӧд мортыс эз жӧ сійӧс лёк вылӧ думышт, медым кынмӧм бӧрын шонтысьны, либӧ гӧстьӧс гажӧдны, нимкодьлун сылы

Пом. Заводитчӧмыс 5-ӧд номерын.

козьнавны. Канев лыддьывліс книгаясысь да газетъясысь, кодыр ӧткымын сюсь авторъяс кӧсйӧны петкӧдлыны геройнысӧ вина юысьясӧс зывӧктысьӧн. Татшӧм геройыс век мырддьӧ дозсӧ вина юысьлысь да пазӧдӧ кок улас либӧ кисьтӧ форточка пыр. Со пӧ коді геройыс! А гӧгӧрбок кӧ артыштны, абу-ӧ юысьясыскӧд татшӧм ногӧн венласьысьыс пикӧ воӧм нывбабаыс кодь? Тышкасьны кӧ нин, то не дозйыскӧд, а сійӧ ловъя лолыскӧд, коді век тшыг курыд зеллясьыс. Мыйла нӧ сэтшӧм «тшыглуныс» ӧтияслӧн пыр водзӧ ӧддзӧ, а мӧдъяслӧн — оз? Ӧти кывйӧн он вочавидз, кымын «голик», сы мында и воча кыв. Быдӧнлӧн аслас помка, торъя «висьӧм».

— На,— Канев бӧр сюйыштіс джынъялӧм «Экстрасӧ» узьысь пастуклы юр улас,— сӧт... И пеж кывйыс тэ вылӧ менам оз сюр...

Канев вешйис аслас дадь дорӧ, амдёр увсьыс перйис кын яй да мӧдіс вӧсньыдика лӧсавны, но айбарчасьны тайӧ пӧрйӧ эз нин сюр: матысь кыліс кыкысь дорвыв лыйӧм шы. Стада пӧлаыс чуйдчис, кырйӧ зурасьлӧм гы моз сетчис шӧрланьыс, лӧня йирсьысь ёртъясыс дінын шызьӧм кӧръяс регыд бара усьпаньвыв пуксисны.

Виктор аддзис, ӧти кӧр кольччӧ ёртъяссьыс, кокъясыс винджилясьӧны, а недыр мысти тішмыльтчис кузь кокъяс вывсьыс боквыв, суніс лёк ногӧн.

Мыйкӧ неладнӧ керсис тані. Виктор дзебис дадюъяссӧ мылькгорулӧ, пӧрччис сьӧд кышӧда маличасӧ, сы пыдди пасьталіс том кӧр куясысь вурӧм выльӧн усьӧм лым кодь жӧ пушыд еджыд парка, дадь бӧрсьыс перйис бинокльсӧ, бӧр кайис выліас да вутшъюр бокӧ лэдзчысис.

Дыр виччысьны эз ковмы, регыд усьӧм кӧр дорӧ матыстчисны кыкӧн. Канев син сертиыс лӧсьӧдіс бинокльсӧ да лючки ӧні аддзис найӧс. Сьӧд кучик курткааӧсь, лэдзӧм пеля кролик шапкааӧсь, чужӧмъясныс дон гӧрдӧсь, лыжитӧгыд, дерт, абу кокни уявнысӧ кокчӧрйӧдз лымйӧдыс. Ӧтиыс мынтӧдіс мышсьыс нопсӧ, мӧдыс бокланьӧ пуктіс пищальсӧ. Со найӧ веськӧдісны мышъяснысӧ, видзӧдлісны Викторлань. Канев лолалӧмсьыс весиг дугдіс, сійӧ «кыйсьысьясыс»— эсійӧ Колва бокын сулалысь бурӧвӧй вылысь Косков аслас Мефодь другкӧд. Со кӧні туйясныс вежӧнасисны. Кӧр видзысь на бӧрся водзӧ видзӧдіс бинокль пыр. Виктор чайтіс, ӧні найӧ кутасны кульны лыйӧм кӧрсӧ, но эз, справитчисны ёна ӧдйӧджык, мыйӧн дзикӧдз шемӧсмӧдісны Каневӧс; найӧ сӧмын кералісны кӧрыслысь кокъяссӧ да сӧвтісны вещмешӧкӧ. Сэсся веськӧдчисны выль промысла. Викторлы норасьлывлісны ӧткымын бригадиръяс, ӧні пӧ выль пӧлӧс «зверьяс» чужисны, кӧрыслысь пӧ сӧмын кокъяссӧ йирӧны, тушаыс дзонь кольӧ. Канев чайтліс, мудеритӧны бригадиръясыд, медым вевттьыны ассьыныс лишнӧй воштӧмъяссӧ. Но, буракӧ, норасьӧмыс абу вӧлӧма дзик весьшӧрӧ. Кыдзи нӧ позьӧ тадзисӧ, сӧмын кыс вӧснаыс муӧ кольны та мында добра! Кыдзи нӧ татшӧмтор вылас ыштӧ мортыслӧн лолыс? Тайӧ весиг абу гусясьӧм, мыйкӧ зывӧктанаджыктор на. Сэтшӧмӧсь ӧмӧй нин ми озырӧсь, медым шыбласьны дзонь туша яйӧн?

Канев веськӧдчис дадь дорас, перйис совхозлӧн бригада вылӧ сетӧм мелкокалибернӧй винтовкасӧ, бур, ылысь судзӧдӧ да стӧча инмӧ, Виктор оз норась тайӧ «чача» вылас. Сӧмын гежӧда сійӧс бригадир перйывлӧ чехолсьыс, коланлуныс абу, кӧинъясӧс вертолёт вывсянь гындӧны. И со ӧні ковмис босьтны киас...

Канев сувтіс кӧр кысӧн кышӧм лызьяс вылӧ — кокниӧсь, паськыдӧсь, оз вӧйны лымъяс небось да содтӧд руч лапаяс кодь шытӧмӧсь.

Виктор лӧсьӧдчис найӧс панывдавны, но думыштіс да шуис матыстчыны мышсяньыс. Водзвылас, кодарӧ кыссисны кык «окотникыс», бара кыліс шковгӧм. Канев мылькгсайті гаровтӧмӧн стӧч вылысаныс петіс кык друглы. Аддзӧм серпасыс бара на шемӧсмӧдіс кӧр видзысьӧс. Косков кутіс коксӧ, Мефодь ичӧтик черӧн варкӧдіс кытчӧсюрӧ, некыдзи эз инмав ӧти местаӧ,

чорыд лыыс эз сетчы сылы, гӧн сора вирӧсь яйыс ӧтарӧ-мӧдарӧ резсис. Нинӧм эз казявны ни кывны. Пурсисны быттьӧ тшыг кӧинъяс. Косков тэрмӧдліс ёртсӧ, киам пӧ варкӧдӧ, ӧдйӧджык нин орӧд, он кӧ пӧ ещӧ инмы стӧча, лӧсышта пель бокад. Мефодь чӧла кераліс. Виктор дас воськов сайын сулаліс мышканыс винтовкасӧ водзлань чургӧдӧмӧн.

— Вста-ать! — нарошнӧ рочасис Виктор, медым мӧрччанаджык вӧлі.

Мефодьлӧн водзлань лэбис черыс, быттьӧ кодкӧ гырддза помас тувкис, Косков сідзи и турдіс кӧр кокас кутчысьӧмӧн, зэлӧдчӧма бӧрвыв, быттьӧ выныштчӧма сійӧс нетшыштны местасьыс.

— Вста-ать!

Бок ногӧн пукалысь Мефодь кыйкнитліс винтовка вомас да ньӧжйӧник кыпӧдчис, сы вылӧ видзӧдӧмӧн сувтіс и ёртыс.

— Руки вверх! Не поворачиваться,— выль команда сетіс Виктор.

«Окотникъяс» дышпырысь, но лэптісны кияснысӧ, сӧмын та бӧрын Виктор пӧрччис лызьяссӧ, кыскыштіс винтовка йывнас Косковлысь лым вылын куйлысь двустволкасӧ, перйис патронъяссӧ, пасьвартіс лӧжасӧ кын вутш бердӧ, вувзис кыр горулӧ, бокланьӧ шеныштіс и Мефодьлысь черторсӧ. Виктор ставсӧ тайӧс вӧчис сэтшӧм ӧдйӧ, мый кык друглӧн ньӧти на эз удит разавны дуркӧс повзьӧмыс, некыдзи на эз вермыны воны ас садьӧ, сулалісны кын мыр моз.

— Но, дона другъяс,— шыасис Виктор,— мый сэсся водзӧ кутам керны?

— А-а, Витёк,— быттьӧ ун йылысь садьмис Косков, паськӧдіс потшӧс кузьта сывъяссӧ.— Друг! Шутник тожӧ... Да менӧ тӧкӧтьӧ инфаркт эз кучкы, дурак. Думайтан он мыйкӧ, бӧлбан!

— Со, Косков,— Виктор чургӧдіс винтовкасӧ,— ковмас кӧ, ме верма кыкнаннытӧ мӧдӧдны мӧдар югыдас. Со кыдзи тайӧ пӧрйӧ ми кутам тэкӧд другасьны. Аддзан, менам киыс оз тірав, он кӧ эскы, шапка пельтӧ чургӧдыштлы...

Косков мурчкӧбтіс пиньяснас, му рӧмасис чужӧмыс. Мефодь век на зымвидзис пӧлӧкалӧ моз енэжлань кияссӧ чургӧдӧмӧн.

— Да лэдз нин кӧстыльястӧ! Ы-ы..,— ырыштчис сы вылӧ ёртыс.

— Командаыс эз вӧв,— курыда вежыньтліс паръяссӧ мӧдыс.

— Дугды, Мефодь, пыксьыны енэжас,— тшӧктіс Виктор.— Кынтан чуньястӧ. Со мый колӧ вӧчны,— водзӧ висьталіс Канев,— ӧні ми тӧд вылӧ уськӧдам кыйсьысьяслысь ӧти важся обычай. Водзвыв ныр вылад тшупӧ ӧтитор, ставсӧ кӧ кутанныд вӧчны, мый тшӧкта — колянныд ловйӧн. Сэсся мӧдтор вӧзйыны ог вермы.

— Мыйся обычай?— скӧрысь вирдыштіс синъяснас Косков.

— Медпервой тіянлы колӧ кульны «прӧмыстӧ». А сэсся водзӧ аддзам.

«Прӧмыслӧвикъяс» перйисны зепсьыныс кляпикъяс да босьтчисны уджӧ. Виктор пукаліс воськов кызь сайын да велӧдіс найӧс, кыдзи колӧ пӧрччӧдны кӧрсӧ сылӧн гӧна пасьысь. Кульсьысьяс уджалісны уръса, кучик дінас кызаа колялісны яйсӧ да госсӧ, вирнас резісны ассьыныс паськӧмсӧ.

Другъяс мырсисны, зэлӧдлісны кучиксӧ чӧла, гусьӧн йирисны ассьыныс думъяснысӧ. «Кулям кӧрсӧ да и пезьдӧдалас миянӧс... мудер самоедыд,— мӧвпаліс Виктор йылысь Мефодь.— Кыссӧ и яйсӧ аслыс курыштас». «Оз, оз чергӧд сійӧ миянӧс,— быттьӧ ёртыслы вочавидзис Косков.— Кӧр видзысьясыдлӧн оз лыб киныс морт вылас, ловныс ляб». Но Косковӧс падмӧдыштіс мӧдтор, Виктор абу сійӧ кӧр видзысьясыс кодь, кодъяскӧд вичмыліс панидасьлыны сылы, винаӧн оз ышмы, быдторйӧдз сылы мог, кыдзи прокурорлы, весиг со тундрасӧ жугӧдлӧмысь вомаліс, дзескӧдан пӧ сылысь йирсянінъяссӧ. Певсӧ со оз и лэдзлы личканінсьыс... дыр-ӧ лёк вылад...

Коркӧ-некоркӧ эштӧдісны жӧ другъяс кӧртӧ. Пытшкӧссӧ пӧстмӧдісны и.

— Сэсся мый? — юаліс Косков.

— Ті быттьӧ вӧралысьяс, лун чӧж вӧтчинныд асланыд добыча

бӧрся,— заводитіс Виктор.— Со шудныд ныр улад, мӧданныд сьӧлӧмсянь айбарчасьны. Но торйӧдӧй кило кыка тор пай вылӧ и ме видзӧдла, кыдзи ті тайӧс сямманныд вӧчны.

— КВН-ӧн ворсан, телевизорыс синъяснытӧ восьтіс... кӧр сітанӧ юрбитысьяслы,— печласис Косков.

Мефодь торйӧдіс аслыс ыджыдкодь кусӧк да заводитіс няклявны, сӧмын норасьыштіс, мый солыс абу, сідзисӧ татшӧм КВН-ыс пӧ сылы тшаква кодь.

— Да менӧ сідзи нин вукӧдӧ!— горзігтыр жӧдзис яй туша гӧгӧр Косков.— Тайӧ пон сёяныс сӧмын тіянлы...— Косков скӧрысла курчаліс паръяссӧ.

— Сёян,— лӧня висьталіс Виктор.— Сёйӧмысь некод на эз пропадитлы.

Канев кӧть шуис тадзи, но ачыс думыштіс мӧдтор: сійӧ зэв ёна радейтӧ тундраын олысьяслысь, батьяслысь да дедъяслысь нэмӧвӧйся блюдосӧ — айбарчсӧ, но ӧні Мефодь другъясӧн зывӧктана кураскарас вӧчӧмторсӧ эськӧн эз жӧ ышты лолыс сёйнысӧ. Но ӧд вӧчисны асьныс, коді мыжа. Ӧти здукӧ сійӧ весиг юаліс ассьыс, оз-ӧ вывті чорыдась, мый мырдӧналӧ велавтӧм йӧзӧс сёйны уль яйсӧ. Сэки жӧ мӧд гӧлӧс ышӧдіс:— Он! Шуам, Косков эз на удит велавны тундраса сёян дінас. Но тӧдтӧгыс мыйла кедзовтнысӧ? Мыйла сьӧлавны кӧр видзысьлы медся восьсаинас, доймандінас? Косков зывӧктӧ нарошнӧ, медым кокниджык вӧлі керны ассьыс пеж уджсӧ. Со пӧ ме ог ставлы колана добра шыблав, а пон сёян. Сӧмын понъяслы вӧлӧга!

Косковлӧн мудеритӧмысь некор на кывлытӧм лӧглун лыбис Виктор-лӧн морӧсын. Сійӧ матыстчис на дорӧ:

— Сёй! Вирнасджык кӧтӧд...— Виктор пӧшти зургис винтовка помнас Косковлы калькмунӧм вомас...— Жӧрит! Он кӧ, кутан йирны тайӧ кӧртсӧ.

— Ша. Команда эм команда,— ёртыслы скӧрысь шуис Мефодь.

Кык друг айбарчасисны, Мефодь тэрмӧдліс Косковӧс, ӧдйӧджык тшӧктіс ньыллавны, уль яйнас пӧ он виньды.

— Ӧти номер лои помалӧма,— аслас пайысь медбӧръя кусӧксӧ ньылыштӧм бӧрын шыасис Косков.— Сэсся водзӧ мый?

— Быд кыйсьысьлӧн медшӧр могыс не вошты ны прӧмыссӧ,— юӧртіс Канев.— Тіян ещӧ ӧти культӧм кӧр эм. Чайта, пӧт кынӧмныд сійӧс ӧдйӧджык нин помаланныд. Коді кыскас тайӧ яй тушасӧ сэтчӧдз?

— Мефодь,— серӧктіс Косков,— сылӧн челядьыс уна, мед вердас.

— Тайӧс аддзылін?— Мефодь вайӧдліс ныр улас ёртыслы кӧрлысь паськыд гыжъя лапасӧ.— Чапнита кӧ кымӧсад, йӧй домӧ нуасны.

Виктор Канев вайӧдіс кык другӧс буръвӧй вылӧ. Яйсӧ да кучиксӧ найӧ кыскисны ас выланыс. Мастер Иванов скӧра видзӧдліс аслас уджалысьяс вылӧ да шуис разберитчам пӧ. Виктор юӧртіс и стадаса бригадирлы, кодлӧн стадаын «кыйсисны» Косков да Мефодь. Кор нин сӧліс даддьӧ Виктор Канев, кыліс горӧдӧм:

— Нянь-солыс водзӧса!..— горзіс дадюлӧн войӧдысьлы Косков.

6.

Кӧть Канев ёнакодь манитчис буръвӧйвывса «окотникъяскӧд», мӧд луннас югыд синмӧн на вуджис Сандивей юсӧ. Со и матыстчис, кыдзи кӧр видзысьяс шуӧны, дор вӧръясӧ, чизыр тӧвъяса лы-сьӧмтӧ жулльӧдысь тундраыс колис мыш саяс. Ляпкыдик козъя вӧр діяс сярвидзисны гӧгӧр, быттьӧ еджыд воль вылын кыдзсюрӧ тэчӧм руд дӧмасъяс. Тайӧ йирсянінъясыс медся лӧсялӧны арся да тувсовъя кадӧ. Но бӧръя воясӧ ёна кутісны жугӧдны и тӧвся кадӧ. Та вӧсна, торъя нин вылыс местаясыс, кодъяс кушӧсь тӧлын да водз мездысьӧны лымсьыс тулысын, ёна жебмисны, кӧръяслӧн чорыд паръясыс сьӧд муӧдзыс «окалӧмаӧсь» татшӧминъяссӧ. А водзӧ на йирсьӧдӧны, яндысьтӧг да сьӧлӧм висьтӧг. Кытчӧдз нӧ тадзисӧ позьӧ? И мыйӧдз татшӧм веськодьлуныс вайӧдас? Гашкӧ, таво тулыс нин тундраыс крапкас ассьыс чорыд кывсӧ. И юг-

зяс сэки быдӧнлы, ставлы лоӧ гӧгӧрвоана, мый кокньӧдчӧмнас овны да уджавны оз шогмы.

Виктор унаысь панліс та йылысь сёрнисӧ опытнӧй кӧр видзысьяскӧд. Да, лёка пӧ вӧчам, водзӧ думайттӧг, ӧти кывйӧ волісны найӧ. Но ставыс кольліс важ ног. Мыйла нӧ артмӧ тадзисӧ? Да, дор вӧръясад кокниджык тӧвйынытӧ, паськыд вӧръясын моз лызь вылын стада тропатӧ кытшовтны оз ков, век дадь вылын и кӧръясыд пыр син улынӧсь. Мудзыс и туйыс этшаджык вичмӧ, тувсовъя йирсянінас кор тӧвсӧ видзӧны, сэтчӧ и суӧны югыд войясыс. Кольӧм во ӧтнас Митрей эз пыр парма питшӧгӧ, мӧд вонас выль сэтшӧм чужӧма, ме нӧ пӧ мыйӧн омӧльджык. Тадзи и ӧкмӧны сюсялысьясыд, кодъяс зэв мудерӧн лыддьӧны асьнысӧ. А веськыда кӧ шуны, уна-ӧ и мудерлун колӧ, медым вильӧдны ассыд коктӧ. Збыль вылас сідзи и артмӧ: йирӧны сійӧ пуыслысь вужсӧ, мый вылын водзӧ сӧвмӧ кӧр видзӧмыс. И нем оз вермы керны наköд видз-му овмӧсса министерствоысь зоотехник Митин, оз ӧд сійӧ быдӧнӧс ки пӧлӧдыс нуӧд пыді вӧръясас. Дерт, оз. И штрапуйтавны оз лысьт, сідзи оз тырмы пастукыс, кӧр видзысьтӧ ГПТУ-ын он велӧд. Кӧр видзысьлы колӧ чужны да овны тундраас, чукӧртны пӧрысьяслысь опытсӧ. И Митин лючки гӧгӧрвоӧ, кытчӧ вермас вайӧдны тувсовъя йирсянінъяс жебмӧдӧмыс. Сійӧ кисӧ пидзӧс вылас шлапкӧмӧн оз жӧ пукав. Ыджыд начальстволы Митин зэв кузя гижӧ «записка», кӧні сійӧ жальпырысь индӧ учёнӧйясӧн чукӧртӧм фактъяс вылӧ, мый жебмисны, сідзкӧн и ичӧтмисны кӧр видзан пастбищеяс. Петан туйыс ӧти — чинтыны кӧръяслысь юр лыдсӧ. Кыдзи пӧ, чуймӧ начальство, дзескӧдны сэтшӧм колана производство. Корсьӧй пӧ выль резервъяс. А резервъясыс эмӧсь, тӧвся йирсянінъяссӧ колӧ корсьны паськыд парма пытшкысь.

Кык во сайын Виктор Канев, сельхозтехникум помалысь, гижис дипломнӧй удж «Комиын кӧр видзӧм сӧвмӧдан туйяс», кӧні шӧр мӧвпнас автор нуӧдіс, мый тувсовъя йирсянінъяслы колӧ сетны шойччӧг, мый найӧс позьӧ вылысь нитшсьӧдны сӧмын сэки, кор ни ӧти стада оз кут тӧвйыны дор вӧръясын. Кутшӧм ногӧн автор вӧзйис ассыс планъяссӧ пӧртны олӧмӧ? Писькӧдны вӧръясті веськыд ордымъяс, мӧд ногӧн кӧ, вӧчны зимникъяс, техника отсӧгӧн талявны пушыд лымсӧ, кыті эськӧн дженьыд кадӧн пыді пармаӧ, пӧтӧса йирсянінъясӧ, вермисны пырны уна стада, кодъяслы, шуам, индӧма тӧвйыны кутшӧмкӧ ӧти ю вожын. Татшӧм жӧ ногӧн тулыснас ӧдйӧ петны тундраӧ, кӧні сэк кежлӧ кушмӧны тӧв йыв местаясыс. Зэв пröстӧй мӧвп, но медым збыльмис сійӧ, колӧ водзвыв унатор урчитны да ас кадӧ котыртны. Дзугны тані нинӧм оз позь.

Кык во сайын, кодыр Канев шлопкис ассыс дипломнӧй уджсӧ Эдуард Иванович Митинлы пызан вылас, шонді бана жырйысь кӧзяиныс зэв радпырысь, пӧся кутліс сылысь кисӧ, пуксьӧдіс небыд креслӧӧ аслыс паныдӧн, лышкыда нюмъяліс, весиг нимкодьысла куньлаліс веськыд син пӧвсӧ. Медводдзаысь на татшӧм кыпыднас Виктор аддзис Митинӧс, кӧть тундраӧ волігъясӧ (сэні найӧ паныдасьлывлісны жӧ) оз жӧ вӧлі позь шуны, мый сылы овсьӧ омӧля, йирӧны мортсӧ курыд думъяс либӧ везъясьӧма сьӧлӧм бердас шоглун. Но тайӧ здукӧ Эдуард Иванович лӧсталіс вывсяньыс и ломзис пытшкӧссяньыс. Виктор думыштіс сэки, мый Эдикысь шудаыс, буракӧ, сэсся свет вылас некод нин мӧд абу. Тыдалӧ, аддзис сійӧ олӧмсьыс, мый корсис, и водзӧ вылӧ тӧдӧ, зэв бура тӧдӧ, некор нин шуда лызь туй вывсьыс оз кеж.

А Митин быттьӧ яндысьыштіс гӧстьысь, шылькнитіс бӧрвыв сук рудов юрсисӧ. Лӧсьыда сійӧ пушвидзӧ кӧзяинлӧн ыджыд юр вылын. Но ӧд и пызансайсалӧн пельпомъясыс паськыдӧсь да сьыліыс кыз. Содтан кӧ ещӧ, мый сылӧн кузьмӧс чужӧм вылас джуджыд сук синкымъяс да ён веськыд ныр, сярвидзысь еджыд пиньяссӧ гежӧдика нюлӧны барышнялӧн кодь яя паръяс,— сэки став-

нас дась портретыс Эдуард Митинлӧн, коді ёна кажитчӧ нывбабаяслы, кутшӧмӧн на тӧдліс сійӧс Канев тундраын медводдза аддзысигӧн.

— Пызйыштам «Эжваын» дипломтӧ, Витя, татшӧмторйыс нэмнад ӧтчыд овлӧ,— тэрыба чеччис пызан сайысь Митин.

— Ог,— бӧр пуксьӧдіс Эдуард Ивановичӧс Виктор,— меным тані кивывджык.

Сэсся найӧ серам сорӧн казьтылісны ӧтувъя олӧмнысӧ, кыдзи некымын во сайын дзонь сутки чӧж тірзисны кӧдзыд зэр улын, кодыр корсисны тундра шӧрӧ вошӧм культработнича Аннаӧс. Лябмис сэки ловнас Митин, вӧйтчыны кӧсйис ӧти няйт тыӧ, киритны ассьыс олӧмсӧ. Но Виктор эз лэдз омӧльторсӧ, тасма кӧртнас вайӧдіс ас садяс весьӧпӧрӧм зоотехникӧс. «Ок, Эдик, кутшӧм олӧм тэ кӧсйин креставны»,— мӧвпаліс ӧні сы йылысь Канев.

Митинлы эз нин вӧв ставыс выльторйӧн Каневлӧн дипломнӧйын, сӧмын петан туйыс аслас, весиг пӧ зэв оригинальнӧй. Тадзи и шуис сэки Викторлы. Тайӧн и дона пӧ тэнад уджыд. Митинӧс эз веськодьӧн коль Каневлӧн мӧвпыштӧмторйыс, плеш вылас сукмылісны чукыръясыс, зэлавліс вежӧрыс. Мортыс эз кор тундраса зэрысь дзебсьыны специальнӧй плащ либӧ сирваа тӧбӧкъяс. Думыштӧма вуж выйӧныс вежны ӧнія кӧр видзанногсӧ. Кутчысьны кӧ быттьӧ, ок, и муркӧдны-уджавны ковмас министерствоса главнӧй зоотехниклы.

«А мыйла кутчысьнысӧ? Мый бурысь, Митин, тэныд пырны жарас, медым бонзьӧдны сьӧлӧмтӧ, ветьӧкӧ пӧртны волялысь чужӧмбантӧ. Ӧд тэныд дураклы мӧд оклад оз сетны. А джӧмдан кӧ, кӧть и ӧти оклада, тырвыйӧ юаласны. Сэні, йӧза пармаас, кутшӧм на виччысьтӧмтор вермас суны. И пельпом вылад юрыс ӧти...»

Усян кӧ, мӧдысь ӧдвакӧ веськалан вылӧ кыптан пос вылӧ. Ӧні кежлӧ вот веськалӧма лои, сідзкӧ, кутчысьны колӧ. Тундраын первой гожӧм ветлӧм бӧрын чорыда керыштіс аслыс, сэсся воськов оз вӧч сыланьӧ. Локтіс Сыктывкарӧ, пырис министерствоӧ, эз на дзик пыр ассьыс могсӧ висьтав, исасьыштіс и колана туй вылӧ веськаліс. Ӧти олыштӧм дядьӧ сибӧдчис Митин дорӧ. Митин воссис сылы аслас думъясӧн. «Э-э,— шуис сэки дядьӧ,— эн тэрмась, сиктад мӧсъяслысь бӧжсӧ гартны некор абу сёр. Кык во мысти кӧр видзӧмын главнӧй зоотехникным пенсия вылӧ лӧсьӧдчӧ, Митин йылысь пӧ гараліс, ӧти пӧ высшӧй образованиеаыс ветлӧ жӧ тундраас, оз кӧ торксьы, вежысь лоас». Кык во ещӧ мӧритчис Митин тундраын. И веськаліс вылӧ катӧдан пос вылӧ. Сідзкӧ, колӧ кутчысьны.

Но Митин немтор тайӧс эз петкӧдлы.

— Со ӧти мӧвп меным воис,— ылісянь заводитіс Митин.— Гижан, стадаяс бӧръя воясӧ тшӧкыдджыка мӧдісны тӧвйыны тувсовъя пастбищеяс вылын. Ми сійӧс тані тӧдам жӧ. А мыйла? Коді тшӧктӧ сэті йирӧднысӧ, мыйла онӧ кывзӧй менсьым индӧдъяссӧ?

— Эдуард Иванович, тэныд та йылысь медводз колӧ тӧдны.

— Ме збыль, Витя, ог вермы гӧгӧрвоны налысь мудеритӧмсӧ.

— Тундраас, Митин, кӧні кок улыс пызан пӧвйыс кодь топыд, вӧля кӧинъясыдлы, ветымын километра сайысь судзӧдчыласны. Лӧдзьясысь ёнджыка дӧзмӧдӧны стадасӧ. Кутшӧм нӧ сэні пастукыслы и кӧрыслы шойччӧм? Ме ог нин шу мыйта вошӧ. А вӧрас пушыд лым вылас кӧиныс коктӧммӧ, ягас пӧшти оз пыр. Кӧинъяс, Митин, важӧн вӧтлісны стадаяссӧ пармаӧ, найӧ вӧліны ёна пиняджыкӧсь тэнад приказъяс серти. Кӧр видзысьясыд век кывзысьлісны природаыслысь... Найӧ некор эз паныд сувтлыны сылӧн гижтӧм, но чорыд законъяслы.

— Он-ӧ тэ вӧзйы бӧр кӧинъяс лӧсьӧдны?— чуймис Митин.

— Ог. Мӧдтор вӧзъя. Торкны кӧ нин природасӧ, то колӧ гӧгӧрбок артыштӧмӧн. Колӧ вӧчны, Митин, сідзи, медым эз кӧинъяс йӧткыны, а кӧр видзысьыс ачыс окотапырысь котӧртіс пармалӧн пӧтӧса да шоныд питшӧгӧ. Медым вӧрас пастуклӧн уджыс вӧлі кокниджык тундраын

серти. Со мый колӧ. Со коді вӧрзьӧдас кӧр видзӧмсӧ водзӧ. Ӧні маті вӧръяссӧ сӧйӧдӧма жӧ нин. Сэтӧн тӧвйӧм серти тундраад пӧтӧсьджык лоӧны кӧръясыд, а пыдіас пырысӧ лымйыс кутӧ. Та вӧсна и колӧ кӧр кокъясыслы отсыштны техниканас. Газетъясын ӧні уна гижӧны видзму овмӧсын комплекснӧй механизация йылысь. Гашкӧ, и тайӧ кутшӧмкӧ ногӧн инмӧ жӧ кӧр видзӧмас. А?

— Инмытӧг оз ов,— лабутнӧя мӧдӧдчис Митин.— Ӧні уналӧн нин чомъяс электричество ӧзйӧ, передвижнӧй генератор кыскалӧны, телевизор кӧть видзӧд. Тэнад оз на ӧзйы?

— Меным сійӧ оз ков,— ӧвтыштіс кинас Канев.— Соляркнас ноксьынысӧ дыш. Кӧръясыс полӧны дуксьыс, прӧмысыс киад дугдӧ локнысӧ, паськӧмад йиджас да сійӧ дугдӧ шонтынысӧ.

— Сійӧ тэнад делӧ, ӧстав сисьяс. Но ме, Витя, со мый кӧсъя тэныд шуны, он тэ ӧтнад думайт кӧр видзӧмсӧ водзӧ сӧвмӧдӧм йылысь. Эм специальнӧй институт, кӧні меысь да тэысь тӧлкаджык дядьӧяс пукалӧны. Прӧстит, мӧвпалӧны. Сыысь кындзи, эмӧсь опытнӧй станцияяс, кӧні сідзи жӧ видзӧдӧны тэнад муса тундра бӧрся,— Митин вашъяліс и сьӧкыд вӧлі гӧгӧрвоны, Каневӧс крукыштӧм ради либӧ збыльысь восьса сьӧлӧмсянь петӧ сылӧн шмонитана сёрниыс.— Нарьян-Марса опытнӧй станцияын уджалӧ ӧти учёнӧй, Дзодзӧгов фамилиеыс, лӧсьӧдчӧ дорйыны докторскӧй диссертация. Ме доза дыр варовиті сыкӧд, дерт и, лыдди, кыз папка шняркӧдӧма. Да, Дзодзӧгов нинӧм оз дзеб, веськыда гижӧ, кутшӧм серпасыс тувсовъя пастбищеяс вылас, бӧръя кызь вит во чӧжӧн вит, а кӧнсюрӧ весиг дас пӧв чинӧма кӧр нитшкыслӧн быдманіныс. Но — сюсь мортсьыд нинӧм он дзеб — казялӧма сы пыдди: ёнджыка заводитӧны петны турунъяс. Природаыд, другӧ, оз радейт весьтӧ овны. Сійӧ, кыдзи мортлӧн лолыс. Узьӧ кӧ сійӧ — моль моз шоглун сёйӧ. Ӧтияс пестӧны ловнысӧ радейтана уджӧн, мӧдъяс шонтӧны мусукасьӧмӧн, коймӧдъяс челядь быдтӧны...

— А кодъяслы оз югды тэнад лыддьӧдлӧмторъясыд?

— Водка юӧны,— серӧктіс Митин.— Тэ менӧ торкин. Сідз, значит, турунсялӧ тундраыс. Кӧръяс ёнджыка велалӧны сы дінӧ. Вот сэтчӧ и пысасяс Дзодзӧговыд, ӧддзӧдны пӧ колӧ, йӧткыны сійӧ процессӧ, турун быдмӧмсӧ.

— Кыдзи?

— Кӧдзны самолёт вывсянь, киськавны минеральнӧй совъяс.

— Кысь сы мында кӧйдыссӧ босьтан?

— Дерт, сійӧ регыдӧн оз артмы.

— Сэсся ӧд туруныс быдмас сӧмын увтасінъясас, кытысь джуджыд лым вӧснаыс водз тулыснас оз вермыны шедӧдны кӧръясыс сёянсӧ. Кодлы сійӧ ковсяс? Гожӧмнас кӧдзтӧгыс тырмӧ туруныс.

— Гӧран кӧ да минеральнӧй удобрениеясӧн киськалан, быдмас и мылькъяс вылас.

— Гӧрны тундрасӧ?— выльысь юаліс Канев.

— Да, Витя, гӧрны и химизация...

— Дурак тэнад Дзодзӧговыд...

— Мый тэ, Витя, но кыдзи тадзи позьӧ шуны,— тайӧ пӧрйӧ Митинлӧн веськыд син пӧлыс лёк нога тупкысис, быттьӧ син пӧла сійӧ лои, чужӧмыс букыштчис.— Кандидат, регыд доктор... Сэсся мӧд кыв эз сюр? Словарнӧй составыд тай вывті гӧль. Лыддьысян он кӧть сэні? Сійӧ жӧ наука...

— Дурак! Колӧ кӧ выльысь шуа. Медыджыд наукаыс — ачыс олӧмыс,— скӧраліс Канев.— Дурак сы вӧсна, мый ыршасьӧ жугӧдны тундрасӧ. Быдмас ли оз ли сылӧн туруныс, ог тӧд, и дона-ӧ сэтшӧм кӧрымыс сувтас, ог жӧ вермы нинӧм шуны, но зверь-пӧткаыд да чериыд бырас, пужйӧн чишкаласны химикатъясыд — тайӧс ме бура тӧда.

— Сійӧ думайтӧ, вӧзйӧ, но ӧд некод на сы ног оз лӧсьӧдчы вӧчны, мый сідзи повзин?— кывкӧрталіс венсӧ Митин.— Тэ тай выльтор жӧ со вӧзъян...

Збыль-ӧ сьӧлӧмсӧ вӧрзьӧдіс да ышӧдіс водзмӧстчӧм вылӧ Митинӧс Каневлӧн дипломнӧйыс, сідз и бригадир стӧча шуӧмсӧ эз кыв. Дерт,

панасыд колана, быд пӧрйӧ вежӧртӧдліс Митин, но сійӧ пӧ зэв абу прӧстӧйтор, колӧ кывзыны овмӧсса веськӧдлысьясӧс, артавны выльысь, маршрутъяс корсьны, медбӧрын, ресурсъяс аддзыны сійӧс олӧмӧ пӧртӧм могысь.

Ӧні, йизьӧм дор вӧръясӧ воӧм бӧрын, Қанев став вир-яйнас кыліс, кутшӧма эськӧн лӧсялісны таво пыді пармаӧ водзвыв письКӧдӧм маршрутъясыс, ӧд сэні, лунвыв вӧръясас, первойя усьӧм лымйыс, тӧдӧмысь, помӧдз сывліс и му эжыс сэні кос. Но парма питшӧгӧдзыс Виктор воӧдчас ачыс. Ачыс тӧдмалас.

Қӧть Виктор ёнаа чепсӧдліс харейнас дадювса пелейясӧс, пемыдыс суис сійӧс сылӧн урчитӧминӧ вотӧдз: водзын латшкӧс козъяса сук вӧр. Вомӧналӧ эськӧ сійӧс кӧр видзысьясӧн письКӧдӧм ордым. Но татшӧм пемыднас сы вылӧ он весьКав, вӧр пырыс жӧ вӧргатӧгыс дадювнас пройдитӧм йылысь и мӧвпавны нинӧм.

Виктор сувтӧдіс дадювсӧ. Қоліс эськӧ чукӧртны пес да пузьӧдны чай, но пастук эз тэрмась чеччыны дадь вывсьыс, сійӧ век тшӧкыдджыка кыйкнитлывліс Сандивей кывтыдланьыс, кӧні километра дас вит сайын пӧртмасис аслас манитысь биясӧн Харуты посёлок. Сэні олӧвылӧ Светлана. Мыйла нӧ абу сылӧн туй вылын посёлокыс, сэки эськӧн Виктор эз тадзи падъяв. Викторлы кажитчис позьтӧмӧн каттьывлыны кежӧдысь верстъяссӧ, оз позь манитчыны. Но юрас ӧтарни бергалӧ югыд бияса посёлокыс. Қымын дырджык тадзи весь вӧрзьытӧг куткырвидзӧ аслас дадь вылын, сымын сьӧкыдджык лоӧ сылы, медым орӧдчыны местасьыс, чукӧртны пес, пузьӧдны чайсӧ. И заводитӧ гӧгӧрвоны, талун оз нин, буракӧ, татчӧ пестысьгажтӧмлун заводитӧ чепльӧдлыны сьӧлӧмсӧ. Сэтшӧм шуштӧм и кӧдзыд лов вылас. Татшӧм жӧ кӧдзыд лоліс, кор чайтіс, дзикӧдз торъяліс Светланакӧд, кодыр сійӧ вӧлі мунӧма буровӧй вылысь «некутшӧм адрестӧг». Сэки Виктор кыпӧдчас вӧлі дадювнас медся джуджыд мыльк вылас и гӧгӧр видзӧдалӧ, син ортӧдз дзоргӧ, быттьӧ корсьӧ тундрасьыс вошӧм мортӧс, кыдзи коркӧ зоотехник Митинкӧд корсьлісны Аннаӧс. Ӧд Аннаыс збыльысь вӧлі ылалӧма тундраас ӧтнас, и найӧ дзик збыльысь корсьысисны. Но Светланаыс некытчӧ эз вош, абу сійӧ тундраас. Мыйла нӧ сійӧс Виктор корсьӧ? Тӧдӧ, абу, и корсьӧ. Қодыр доймыны заводитлісны синъясыс, Виктор кымыньтчыліс чорыд кос керч вылӧ да мӧдліс никсыны кынь моз. Найӧ зэв вӧсни гӧлӧсаӧсь, торъя нин кыньпияныс, стӧч кага моз бӧрдӧны, кор сюмалӧ кынӧмныс, чуксалӧны мамнысӧ. Викторлӧн сыысь синва сӧдзтысьтӧдз петліс ас вылас жальыс.

Шулӧны, кадыс пӧ медбур врачыс, быд пӧлӧс шогсӧ ньӧжйӧник песас. Но тайӧ пӧрйӧ и кадыс эз уджав Виктор дор. Светлана эз вешйыв син водзсьыс, кыдзи водзнырад быгыльтчысь мираж, тэ нюжӧдчан сы дінӧ, а сійӧ ылыстчӧйӧткысьӧ. Арся зэв пемыд войясӧ, кодыр дзурс лӧнь, зыбуч нюръяс вылысь Виктор казявліс вуджӧр кодь би, кутшӧмкӧ газ пӧ югзьӧ, тэ матыстчан, а сійӧ пышйӧ. Қӧдзыд биыс морт вуджӧрӧн котӧртӧ водзвылад. Тадзи кымын жӧ артмис Светланакӧд, сійӧ эз кыв Викторлысь чуксалӧмсӧ. А гашкӧ, кӧдзыдӧсь Викторлӧн кывъясыс? Оз мӧрччыны ныв сьӧлӧмӧдз. Сэки Виктор мӧдіс бӧрйыны медся мичаяссӧ. Дыр песіс вежӧрсӧ. Тайӧ уджыс вӧлі кыньпиян моз никсӧм сертиыс ёна любӧджык. Сійӧ судзӧдіс йӧзлӧн кывйӧн ворсан кудйысь медся мичаторсӧ, сьӧлӧмсьыс нетшыштіс алмазӧн дзирдалысь чача. Серав кӧть бӧрд, Қанев тэчис сьыланкыв. Лӧсаліс да мольӧдіс, кыдзи ассьыс пелькиник дадьсӧ. Гашкӧ, эз чуж сійӧ йӧзлы коланаӧн, кудйӧ пуктанаӧн, но ассьыс тай сьӧлӧмсӧ небзьӧдіс.

Қайлы, шондіӧй, джуджыд мыльк вылас,
Нимъясь серӧдлӧм мальча пандынад [1].
Войвыв кодзулыс сутш кӧть аддзылас,
Зэв на меліа нюмӧн пандалас.

[1] Панды — маличалӧн серӧдлӧм дорыс.

Век мем пӧртмасян визяордаӧн,
Чатыр морӧса гордӧй важенка.
Кутшӧм тропаӧ, кытчӧ воштысин,
Мыйысь чӧв олан сэтшӧм важӧнсӧ?
Код нӧ шыльӧдӧ руч бӧж кӧсатӧ,
Мелі авколӧн дзоргӧ синъясад?
Тӧв ныр вурзалӧ, кодзув гылалӧ
Лымъя эрдъяса оланінъясад.
Шог кӧ изъясяс юсьлӧн морӧсад,
Норась тувсовъя ызгысь шор валы.
Визув коськас кор кела пидзӧсӧдз
Кывза тэнсьыд сэсь кисьтӧм норлунтӧ.
А кор мудзӧмла кыз ун пӧрӧдас,
Вола тэ дорӧ, чышка синватӧ.
Чизыр йирмӧгысь кодыр паляла,
Тэлань таляла кӧдзыд лысвасӧ.

Эз кӧ тайӧ сьылӧмыс чуж Виктор сьӧлӧмын, гашкӧ и, дзикӧдз вӧймис.

Водзын Виктор кывлывліс, мый быд кӧр видзысьлӧн эм торъя сьыланкыв, кыдзи аслас дадюв да харей. Сытӧг некыдзи. Батьыс том дырйиыс нюркйӧдлывлӧма «Черный ворон...» Ӧтияс чужтӧны асьныс, мӧдъяс бӧрйӧны дасьсӧ, кыдзи шуам, магазинысь костюм. Тадзи и олӧмас. Позьӧ выль лӧсас керавны, позьӧ и кодлыськӧ коклябӧрсӧ талявны.

Виктор некодлы эз эрдӧд чужтӧмторсӧ, ен мед видзас сэтшӧм ышнясьӧмысь. Сьывлывліс, стӧчджыка кӧ, норасьліс сӧмын лӧзалысь тундраыслы. А сійӧ чӧла-чӧла кывзыліс, кыдзи сійӧс гӧгӧрвоысь медся матысса друг. Артмис, абу сӧмын мусюрвывса джуджыд мылькъясыс кывзылӧмаӧсь, вӧсньыдик йӧлӧгаӧн тангӧма сьылӧмыс Светланалы инасьтӧм сьӧлӧмас, ныв бергӧдчис тӧдса тропаяс вылас.

Но Светлана воис мӧд мортӧн. Збыль-ӧ сійӧ йӧлӧгаыс бергӧдіс чужанінас?

И со Виктор Каневлӧн нёль кӧра дадюлыс рӧдтӧ посёлок бияслань, кажитчӧ, лунся сертиыс сійӧ пызйӧ тэрыбджыка.

Стандартнӧй керкаяса посёлокын увтчысь пон чукӧр ызгысис вылас, харейнас и дорйысис. Понйыс посёлокас йӧзсьыс унджык, пес кыскалӧны да ва ваялӧны наӧн. Майбыр, во гӧгӧр сёяныс тырмӧ, неылын колхозлӧн забойнӧй пункт, колясъяссӧ ывла вылӧ шыблалӧны.

Светланалӧн посводзыс эз вӧв калича.

— Вӧльысь на волін, а бара нин локтан,— шуалӧ кӧзяйкаыс порогсӧ воськовтысьлы.

Светлана ветлӧма пывсянӧ, ӧні тазйын купайтіс кагасӧ, тыдалӧ, абу ыштӧма ичӧтсӧ кӧдзыд вывтіыс нулыны. Виктор чуть гатшӧн эз усь тадзикӧн «чолӧмалӧмсьыс», но кор паныдасьліс Светланалӧн синъяскӧд, сэтысь лыддис мӧдтор: нимкодь аслыс. Личаліс бӧр, ставыс на важ ног.

Светлана ӧтарӧ дзебӧ синъяссӧ Викторысь, аслас быд вӧрасӧн талун сійӧ кӧсйӧ тӧдчӧдны, мый сылы дзик веськодь Викторлӧн воӧмыс, эз кор, эз виччысь. Мед сӧмын жаляддзаысла оз ветлы татчӧ, сытӧг на овсьӧ.

Виктор нимкодясьӧ, кыдзи Светлана ворсӧдчӧ кагаыскӧд, тӧкӧтьӧ бергӧдчыштӧма бокӧн да еджыд быг пытшкӧ йӧршитӧ ичӧт мортсӧ. Кагаыс авзӧ, гашкӧ, ваыс пӧсьджык, гашкӧ, синъясыс курзисны. Но медъя шонавлӧ, медъя курзьывлӧ. Викторлы тыдалӧ мамыслӧн гӧгрӧсіник ломзьысь пельыс, лентаӧн кӧрталӧм сьӧд кӧсаыс. Викторлы зэв окота матыстчыны да тшӧтш ворсӧдчыны мама-нылакӧд, но вомалӧмысь полӧ.

— Но мый сэсся?— бергӧдчылӧ Светлана.— Ӧд яндысьны кутан кага приданнӧя гӧтырсьыс. Босьт дадювтӧ да войӧд чомъяд.

Викторлы дзик пырсӧ эз сюр вочa кывйыс, эз вермы шуны, мый сылы татшӧмторйыс веськодь. Но сылӧн шуанторыс важӧн нин дась оліс, сӧмын шуны коліс. И Виктор пӧся, тэрмасьӧмӧн шуис:

— Дзоля мортыс — менам. Ме ог вермы тэтӧг, Света. Ме тэнӧ зэв пӧся радейта. Пыравла пармаӧ, йирсьӧдчанінъяс корсьны, а бӧр петігӧн куимӧн мунам асланым чомйӧдз. Марфида пӧрысьмӧ... Кодлыкӧ ӧд колӧ чайсӧ пузьӧдны, менӧ пастухӧс рӧбӧта вылысь вичысьны. Менам сьыланкыв гижӧма тэ йылысь, Света...

Век мен пӧртмасян визяордаӧн,
Чатыр морӧса гордӧй важенка.

Кутшӧм трӧпаӧ, кытчӧ воштысин,
Мыйысь чӧв олан сэтшӧм важӧнсӧ?..

Виктор виччысис, мый шуас та вылӧ Света.

— Босьт кагасӧ да койка вылас пукты,— рама шуис Света.— Кутшӧм тэ гӧгӧрвотӧм. Кыдз нӧ челядьтӧ быдтыны мӧдан?

— Тэ нӧ мый вылӧ,— Виктор топӧдіс небыд рузумӧ гартӧм дзоля мортсӧ морӧс бердас, быттьӧ поліс сылӧн чепӧсйӧмысь, усьӧмысь. Мыйлакӧ дум вылас уси, кыдзи тулыснас босьтліс да шонтывліс морӧс бердас чарӧм вылӧ эновтӧм гегдысь кӧрпиянӧс. Сӧмын сэки ассьыс шоныдсӧ юкліс, ӧні артмис мӧдарӧ, ачыс шонтысис тайӧ пӧсь рузумторнас. Сэсся Викторлы лоӥ яндзим Светланалысь аддзӧмторсӧ кӧрпикӧд ӧткодялӧмысь.

Виктор ки вылын кага некымынысь кыскыштіс йӧла сюрсӧ и сырсмуніс, дзикӧдз лябмӧдіс пӧсь ваыс ичӧт мортсӧ.

Ӧні Виктор шензис сыысь, кутшӧм виччысьтӧг да прӧстӧя артмис сійӧ кывйыс, мый вӧсна сэтшӧм дыр пессис лолыс.

7.

Сандивей вуджӧм бӧрын некымын лун мысти Виктор Канев веськаліс геологъяслӧн зимник вылӧ, кыті, тыдалӧ, буровӧйяс вылӧ кыскалӧмаӧсь грузъяс, трактор гусеницаясӧн талялӧм туйыс чуксаліс кӧр видзысьӧс асыв-лунвылӧ. Виктор босьтчис пырны техникаӧн писькӧдӧм ордымӧд, ышӧдіс веськыд да южмӧм туйыс. Татшӧм туйӧдыс весиг йирсянінъяс видлалігмоз позьӧ рӧдтыны луннас километра ветымын-квайтымын.

Шлывгӧ ӧтка дадюла зимник кузя. Оз нин ӧти лун. Нёль кӧр кокниа лэбӧдӧны сійӧс паськыд туй кузя. Корсюрӧ гирснитлӧ волялӧм дадь сювйыс, кор инмӧ гусеницаӧн парснитӧм няйт корӧгӧ, либӧ гаджмунӧ клянича йи, увсьыс ваыс кытчӧкӧ исковтӧма да абу удитӧма кызнысӧ. Колян лунъясас, кӧть костъясӧн, но поводнӧя лымъяліс, торъя нин сійӧ тӧдчӧ тані, дор вӧръясас, кодӧс збыль вӧрнас шуны сьӧкыд на, но и абу нин тундралӧн шыльӧдӧм эрдъясыс. Пуясыс ичӧтикӧсь, чайтан, вӧрыс зэв на том, но матыстчан да найӧ ставныс нин ройсялӧмаӧсь, дзор пӧль-пӧч кодьӧсь. Мусяньыс и заводитчӧны пашкыр лапъясыс, быттьӧ полӧны пӧрӧмысь, збыль ӧд кын муас омӧля вужъясьӧмаӧсь найӧ. Нюръясыс, кодъяс тшӧкыда на панысасьлӧны, абу нин тундраын кодь сӧстӧмӧсь, еджыд рач вылын моз вӧр діяс сьӧдасьӧны. Но ёна на тані жвичӧдӧны чизыр тӧвъясыс, куштӧны мусюр плешъяссӧ, чажӧдӧны нюръяссӧ да шор бокъяссӧ, сэк жӧ дӧбильки тыртӧны вӧраинъяссӧ да быд сикас гӧпъяссӧ. Сы вӧсна тайӧ вылыс местаясыс шонділӧн тулысӧ бергӧдчӧм бӧрын водз мездысьӧны лымсьыс. Кӧрааслӧн тувсаланінъяс. Тайӧс тӧд вылын кутӧмӧн Виктор гежӧдика кежлывліс тракторнӧй туй вылысь да кытсюрӧ койбедьнас гудйышталіс лымсӧ. «И тайӧ мыльӧсторъясыс сэтчӧ жӧ йизьӧмаӧсь таво»,— скӧрысь мӧвпаліс пастук да рӧдтіс водзӧ, джуджыд да сук вӧра пармалань.

Ноябрь пом. Сулалісны, буракӧ, медбӧръя шондіа лунъяс. Та йылысь лючки висьталіс ачыс шондіыс, ыджыд и мырдгӧрд, быттьӧ биа висьӧм пузьӧдӧма сійӧс. Дерт, турӧб водзын. Но Викторлы эз парскы шонділӧн лёксӧ туналӧмыс. Кӧр видзысь надейтчис, мый татшӧм туй кузяыс и турӧбыс оз дзуг сійӧс. Талун со мыйта шаркӧдіс, козъясыс лоисны ёна кузьджыкӧсь да пашкырджыкӧсь.

Вой кежлас Виктор бӧрйис лунвылӧ морӧса шор пӧкат. Дадюсьыс кӧръяссӧ лэдзаліс йирсьыны. Куим хапторкасӧ, кодъяс зэв на вӧйӧсь, чоталіс, ӧти водз коксӧ да ӧти бӧр коксӧ гезторйӧн йитіс, мӧд ногӧн кӧ, чинтіс воськовсӧ налысь. Тадзинад найӧ некытчӧ нин оз вермыны пыйӧыны, а сёянсӧ ылысь оз ков корсьны, шор пӧлӧныс кузь эжӧрыс веж на, тӧкӧтьӧ сайӧдӧма выль лымйыс йывсӧ налысь, сӧмын нырнысӧ колӧ сюйыштны кӧръяслы. А Дзолюксӧ лэдзис чотавтӧг — сійӧ ылӧ оз мун.

Коръясӧс иналӧм бӧрын ачыс Виктор сувтіс паськыд лызьяс вылӧ. Сӧмын на пищальсӧ чӧвтіс пельпом вылас, пыр жӧ чошкӧдіс пельяссӧ да юалана видзӧдліс кӧзяин вылас коз улын куйлысь Лыско,— а кӧзяиныслысь могсӧ гӧгӧрвоӧм бӧрын пелька чепӧсйис шор горулӧ.

Канев веськӧдчис шор йывланьыс. Кыдзи и век, ӧти-мӧдлаысь койбедьнас гудйыштліс лымсӧ, тӧдмаліс, ёна-ӧ йизьӧма му эжыс. Регыд сетіс гӧлӧссӧ Лыско. «Эз-ӧ нин дозмӧр кыськӧ аддзы»,— радлыштіс Виктор. Со ӧд шор бокас весиг пожӧмъяс овмӧдчӧмаӧсь. А налӧн вужъясыс ёна пыдынӧсь козъяс серти, сідзкӧн муыс дӧвӧль нин сывлӧ. А со кӧнсюрӧ и ичӧтик ниаяс эмӧсь. Гашкӧ, и збыльысь татчӧ дозмӧръясыс овмӧдчисны, ӧд ыджыд вӧръяссӧ мортыс ёна нин бырӧдіс.

Кольӧм во Печора бердса Дібӧж сиктын ӧти кыйсьысь панидасьлӧма арнас кабанкӧд. Пӧрысьяс оз помнитны ни абу кывлӧмаӧсь пӧчӧяссянь татшӧм дивӧсӧ. Мыйла нӧ лунвыв пемӧсыс локтӧма сэтшӧм ылӧ войвылас?

Специалистъяс гижӧны, зэв пӧ уна сійӧ рӧдмӧма лунвылас. Сідзкӧн корсьӧны выль пастбищеяс? Дерт, арнас кабаныслы эм мыйӧн чӧсмасьны, ты доръясас эжӧрыс морт судта, вужйыс юмов, весиг мӧскыслӧн йӧлыс содӧ сыысь. Но ӧд тӧвнас сійӧ кык метра судта лым улӧ дзебсьӧ! Гашкӧ, ӧти йӧй кабан и смелмӧдчис? Гашкӧ, эз войвывса чӧскыд туруныс сійӧс кыскы, а мӧдтор. Кабаныдлы яя сёяныс колыштӧ жӧ. А кольӧм во, и водзджыкас на, Печора вылӧ кыськӧ саранча мында уськӧдчисны шыръяс, видзьяссӧ мудйӧны, гӧрӧмӧн гӧрӧны. А гашкӧ и, ладмӧдчас кабаныс кӧдзыд войвылас. Войнаӧдз пӧ Печора бердса вӧръясын абу вӧлӧмаӧсь йӧраяс, а ӧні олӧны сэні. А мыйӧн нӧ эськӧ дозмӧръясыслы омӧль тані? Но тайӧ пӧрйӧ Виктор сорсис, понйыс вӧтлысис кӧч бӧрся. Со и ачыс шондібаныс, еджыд ёкмыль тірӧдӧ паныд, сӧмын пель йылыс да ныр помыс сьӧд. Коз улӧ сувтыштліс, йӧйыд быттьӧ лыйӧмсӧ и виччысьӧ. Но Виктор эз лый сійӧс, даддяс эм на кӧч туша, байдӧгъяс. Луннас байдӧгъяссӧ рос вылысь лэдзис, радейтӧны ӧд найӧ шонді водзас нимъясьнысӧ.

Гораа трачкӧдчис кос кондаясысь вӧчӧм бипур.

Виктор неыджыд сьӧдасьӧм пӧртйын пуис кӧчлысь чигъяссӧ, а кос сюрӧссӧ Лысколы чӧвтіс. Сэсся коз улӧ мастеритіс лыс чом да пажнайтіс.

Сэзь. Тӧлысьтӧм. Пемыд енэжас шӧтӧма сы мында кодзув! Быттьӧ гожӧмнас сьӧд момга вылын сярвидзӧ кисьмӧм гӧрд мырпом. «Ой, ой, кутшӧм ыджыд мусайса олӧмыс». Виктор оз нин первойысь мӧвпав та йылысь, ёнакодь ылавлӧ, ылӧдзылӧдз вежӧрнас ветлӧ. Водзӧ, водзӧ котӧртӧ мӧвпыс и быттьӧ кытчӧкӧ ӧдвывсьыс тангысьӧ. Мый нӧ сэні?! И повзьӧ. Садьмӧ кыдзи гӧгӧрвотӧм вӧтысь и бӧр тувччӧ аслас кын тундра вылӧ. Тані ставыс ас и гӧгӧрвоана. Уна миллион вояс чӧж лымъя эрдъяс вылӧ дзоргисны кодзувъяс, тӧлысь, шонді, вильшасьыштісны рытъя да асъя кыаяс. Со и ставыс. Со тэнад нэмӧвӧйся став рӧдняыд, йиа тундра! Со кодъяс чизыр тӧвъяскӧд ӧтвылысь банйӧдісны ас ногӧн мелі чужӧмбантӧ. А ӧні, Виктор Каневлӧн том кадӧ, локтіс выль рӧдня... му вылӧ лэччисны кодзувъяс... Весиг коз увсяньыс Виктор ясыда аддзӧ, кыдзи Колва бокын сулалысь бурӧвӧйяссянь дугдывтӧг сявкйӧ кельыдгӧрд югӧр. Тайӧ ломзьӧны газлӧн факелъяс. Войся пемыдас, паськыд эрд вылас найӧ югзьӧны быттьӧ кодзувъяс. Пемыд вӧръяссянь йиа саридзӧдз тундра вомӧн нюжӧдчисны джуджыд кӧрт вышкаяс... Морт аддзис тундралӧн морӧс кудйысь кельыдлӧз ломтас — газ. Коді, вӧлӧмкӧ, зэв радпырысь чолӧмасьӧ морткӧд, судзӧдчан кӧ сылань, ыджыд зыкӧн чепӧсйӧ ортсӧ. Мукӧд дырйиыс сэтшӧм «радпырысь» выныштчӧ таладор югыдас, тӧкӧтьӧ оз лыбӧд кӧрт вышкасӧ. Буракӧ, сійӧ вывті нин ёна дӧзмӧма весьсӧ овны му гыркас. Медшӧр аддзӧмторйыс, дерт, кизьӧр ломтас — нефть. Сійӧ

лöньджык «характера», но и сыкöд кужöмöн колö вöдитчыны.

Кöдзыд йиа тундра, кыдзи ышнясигмоз ыдждöдлöны романтика корсьысь войтыр, ылöдз öні шыалö. Да и кутшöм нö сійö йиа, сы мында пöсьлун кö дзебöма морöс кудъяс. Со кутшöм выныöра техника вöрзис тэлань, тундра, со кутшöм вын тэ нетшыштін асланьыд. Ыджыд фронт моз гузьöбтіс ставыс. Выль гыöн öдöбсис олöмыс. Тані Қанев быттьö дойысь ымöстö да чепöссьö коз улысь, ырзьöдö кусысь бипурсö. Оз, оз мыйкö ладмы сылöн визьын, кöр видзöмас, ыджыд öда олöмыс моз. Сылöн «фронтыс», кöр видзан фронтыс бöрыньтчö. Қöр стадаяс быттьö падмисны мыйыськö, öтарö чинтісны и чинтісны маршрутнысö, эновтісны вöрса төвъянінъяс. Мöд ногöн кö, кöръяс жмитчисны тундра да вöраинъяс заводитчан дорышö. Мыйысь найö повзисны? Қоді таысь мыжа? Гашкö, весьшöрö собö-уйö Виктор вöръясті, пушыд лым пиöд кыссьö Митин дорö? Мый нö сійö вермас вöчны?

8.

Виктор матыстчис ыджыд посёлокö, Мусинö, сы йылысь паськыда сёрнитісны и быдöн лыддисны, мый сійö регыд быдмас карöдз. И Виктор тырвыйö эскис талы, кывсис, нюжöдöны нин сыланьö кöрт туй. Мусин — геологъяслöн ыджыд плацдарм, кысянь шуöма выныштчыны йиа саридзöдз, шымыртны ставнас тундрасö. Мусинсянь визувтö нин кыз трубаяс кузя кизьöр ломтас ылöылö, стöчджыка кö, сэтчö, кöні сійö медъёна öні колö. Сійö «зарни» шорыс, а гашкö и, юыс век котöртö водзö и водзö, öтарö нюжалö, восьтö аслыс выль туй.

Виктор та йылысь не сöмын кывліс тöдса геологъяссянь, но и лыддьыліс газетъясысь. Йиа пö тундраыс, а со кутшöм пöсь вира гырк пытшкöсыс вöлöма. Қор и кысь сійö сэтчö öкмылöма? И мыйла быть сылöн тундраö? Медым шызьöдны, дзескödны кöръясöс? Быттьö öмöй мöд шаньджык местаыс сэсся эз сюр? Сэки эськöн и геологъяслы любöджык вöлі. Налöн уджыс, кыдзи Виктор гöгöрвоö, абу жö дзоридз öктöм. Пöттöдз чизыр тöлыс и турöбыс нöшкалö. И полярнöй войыс велавтöм морттö ветьöк моз песö. Но кöр видзысьлöн мövпыс тшöкыда пагыртчыліс и мödарö: оз-ö буртор вай став тайö панасыс, техника дінас сибöдчöмыс, оз-ö вуж выйöныс веж кöр видзысьяслысь уджсö, оласногсö. Со и öні Виктор матыстчö Мусинö öти надеяöн. Дерт, сэтчö öні локтö шыльыд зимник, кыті сійö öдйö вермас пырны водзö, пармаö, воödчыны Эжва вожъясö.

Вöлі и мöд помка, мыйла кыскис сярвидзысь бияса посёлокас. Пöшти төлысь сійö туйын, öтнас. Медым не воштыны кыв-ворсö, сёрнитлывлö вöжжиувса көркöд, Дзолюкöд, да видыштö либö ышöдыштö корсюрö Лыско понсö. Быттьö сы пытшкын олö кык морт, öтиыс юалö, мödыс вочавидзö. Қымын водзö, сымын ёнджыка кутіс дözмыны мödсьыс, коліс коймöд, коді эськöн выль ног вочавидзаліс сылöн юалöмъяс вылö. Тадзи жö кымын овлö көркöд, мыйлакö торъялö кö стадаысь, заводитö нормыны, корсьысьны ёртъяссö.

Қанев дасьтысис йöз дорö петігкежлö ыджыд праздник вылö моз, дзонь лун лызь вылын ветлöдліс, том пожöм сора ниа вöрысь кык дозмöрöс уськöдіс. Рöмыд улас нин веськаліс таръяслöн репас вылö, öтиöс вещмешökас иналіс.

Дадюв дорас воис да чоталіс пелейяссö, Дзолюкöс ас вöля вылö лэдзис, сійö, кыдзи и Лыско, оз эновт көзяныслысь дадьсö. Виктор любöпырысь видзöдлывліс яр биясöн ыпъялысь посёлок вылö, стöчджыка кö, пемыд енэжын ворсысь югöръяс вылö, нефтяникъяслöн посёлок весьтын ыпъяліс морт киöн чужтöм кыа, кажитчис, сійö йöктö, сы весьтті исковтісны лымъя кымöръяс. Қыа павъяліс еджыд сарапаннас, копрасис, лаймыліс, юковтліс енэжсö, сутш сувтовкерліс, быттьö вöлі дзескыд, гöграліс, бергаліс. Қыа азыма йöктіс, быттьö

выныштчис ещӧ паськыдджыка чашнитны войся енэжсӧ, быттьӧ ошӥысис, ышнясис аслас помтӧмдортӧм вын-эбӧсӧн, юӧртіс мортлӧн вежӧрӧн да киӧн чужтӧм серпас йылысь. Сэні, сы улын, ас ногыс шыалысь олӧм йылысь.

Медбӧрын Виктор пӧрччис маличасӧ, выль пинжакасис да вылас ыж ку пась кышаліс. Сувтіс лызьяс вылӧ и веськӧдчис посёлоклань. Сійӧс ӧні позис чайтны геологӧн, некӧ кокас кузь гӧленя пашкыр гӧна тӧбӧкыс.

Туӥ вылӧ петӧм мысти Виктор лызьяссӧ дзебис лым пиӧ. И со сійӧ восьлалӧ южмӧм туӥ кузя. Туӥ пӧлӧн посни пожӧма вӧр костын кыдзисюрӧ пуктӧм керкаяс. Ӧтиясӧс ёнкерӥысь тшупӧмаӧсь, орччӧн пӧвъясысь вӧчӧм оланін, кодсюрӧяс весиг кышӧмаӧсь керканысӧ югъялысь жестьӧн, буракӧ, медым пӧв костӧдыс тӧлыс эз жульӧд. Чайтан, кодлӧн кӧ гараж, но вевт вылас телевизионнӧй антенна чурвидзӧ. А со и яр биясӧн дзирдалысь ыджыд вит судта керкаяса посёлок, ачыс Мусиныс.

Виктор восьлаліс посёлок шӧр уличаӧд. Боктіыс вына тӧв ныр моз жвичӥӧдлісны гырысь грузӧвӧй машинаяс, быдӧн лыасӧ дзонь мыльк вылысас нӧбӥыштӧма. Сэтшӧм чук вылас, гузьгыны кӧ му вылас, Виктор эськӧн меститчис чомнас. И бӧрӧ-водзӧ, бӧрӧ-водзӧ, резина гӧгыльясӧн ургӧны, чепӧсӥӧмаӧсь шондіводзса кодзувкотъяс моз. Кытчӧ та мында лыаыс да муыс ковсьӧма? Выль керкаяс сайын чурвидзисны кранъяс, копёръяс гыпӧдісны железобетоннӧй свайяс, кӧть кын муыс, тувӥыс бӧрӧ оз чеччы, ымзӧ, ойӧстӧ (кодыр швачкӧ газӧвӧй мӧлӧтыс), но век водзлань йӧткӧ кӧрт нырсӧ. А водзынджык кранъяс сайын утюжитісны посньыдик понӧльясӧс кӧрт амыся гӧрд краскаӧн лӧсталысь капотъяса бульдозеръяс. Найӧ вӧліны нёль-ӧвитӧн, быттьӧ атакаӧ усьӧдчӧмны танкъяс, сӧмын на водзын эз вӧв враг, а войвывса нэриник козъяс, кодъясӧс скӧрысь вольсаліс тайӧ вӧвлытӧм выныс. Неылын кодӥсны выль керка улӧ котлован, кранӧн сӧвтісны торпыригалӧм кын мусӧ машина кузовъясӧ. Машинаяс, машинаяс... Кытчӧ оз видзӧдлы кӧр видзысь, быдлаын муркӧдчӧны кӧрт сьӧлӧма дизельяс, дзижгӧны электромоторъяс. Викторӧс чуймӧдіс и öттшöтш падмӧдіс тайӧ виччысьтӧм серпасыс. Öти здукӧ Викторлы машинаясыс мӧдлісны кажитчыны аслас кӧръясӧн. Öтияс руксігтыр ризӧдӧны асфальт туӥ кузя бӧрӧводзӧ, быттьӧ шӧйӧвошӧмаӧсь, полӧны кежны пушыд лым пиас, со и котралӧны, корсьӧны петанін. Мӧдъяс камӧдӧны нин кын муас кӧрт лапаяснаныс либӧ нырнаныс, быттьӧ лёк тулысын чорыд чарӧм улысь кӧрым перйӧны; коймӧдъяс, стадаын медся вынаясыс — менурейяс, ружтігтыр ныröны, налы ставыс веськодь, найӧс немтор оз кут, ок, азымӧсь, сьӧдӧдз путкыльтӧны йирсянінъяссӧ, весиг ньылалӧны пуяссӧ. Со кутшӧм кӧръяс «йирсьӧны» пармаын. Сэсся кыдзи нӧ оз бертны сійӧс. Викторлы жаль водзын тыдалысь пашкыр ниаяса вӧр діторйыс, буракӧ, лыа сэті, со кутшӧм кузьӧсь пуясыс. Кыкладорсянь сыланьӧ писькӧдчисны бульдозеръяс, лӧсьӧдчисны чышкыштны и сійӧс. Мыйла эськӧн не кольны сійӧ вӧрторсӧ выль карыслы? Вель ыджыда нин паськалӧма посёлокыс, но öти пу на некӧн оз тыдав. Чышкӧмӧн чышкӧны. Сувтӧд öні Виктор эсійӧ механизаторъяссӧ и шу, жалитӧй пӧ ниаяссӧ, кольӧй выль карыслы мич вылӧ, серамвыв лэптасны. Татшӧм пӧ ён зон пуяс вӧсна нёрпалан, миян пӧ мӧд мог: дасьтыны шыльыд площадка! Мыйла мукӧдъяслы абу деливӧ, кодыр аддзӧны мисьтӧмтор, мыйла абу деливӧ видзӧдны, кор буровӧйсянь пеж ва киссьӧ югыд шорӧ, кор ичӧтик юлӧн мыш вылӧ петӧны лыд ни тшӧтш мотора пыжа, медым тешитны ассьыныс теш, ыркӧдчыштны ва вылын. Мотортӧгыс ӧмӧй оз позь бурджыка шойччынысӧ? Юыс ӧд абу сӧмын налӧн. Мый нӧ кольӧ мукӧдъяслы, кодъяс вежасны мияснӧс?! Мыйла тадзи артмӧ? Гашкӧ, сы вӧсна, мый ми тшӧкыда на нимкодьпырысь горзам, вежам пӧ войвывлысь чужӧмбансӧ. Сэтшӧм ӧмӧй

нин сійӧ лёк, быть колӧ вежнысӧ? Сылӧн сюрс воясӧн чӧжӧм шыльӧдӧм-пелькӧдӧм чужӧмбаныс оз ӧмӧй тырвыйӧ лӧсяв миян ловлы? Вӧр-васӧ жалиттӧг таргайтігӧн ог-ӧ ми тшыкӧдӧй асьнымӧс?..

Посёлокті ветлӧдлігӧн, почта керкаӧд вочаасьӧм мысти, Викторлы юрас воис мӧвп звӧнитлыны Митинлы Сыктывкарӧ. Почтаыс вӧлі неыджыд пу керкаын, тырыс бергалісны йӧз. Висьталісны, звӧнитчыны сылы позяс сӧмын удж помасьӧм бӧрын, заказыс пӧ карыскӧд уна. Но Митин уджалӧ сӧмын лунын и сылысь гортса телефонсӧ Канев оз тӧд. Лун-мӧд мысти шыльыд зимник кузя Виктор воас Печора карӧ, кытысянь быть нин йитчылас главнӧй зоотехниккӧд.

Гостиницаын, кытчӧ муніс Виктор почта вылысь петӧм бӧрын, местаяс эз вӧвны, а пастук шуис пыравны корӧся пывсянӧ, ньӧбис вежсьыны улыс дӧрӧм-гач.

Корӧсясяніныс, кӧр видзысьяс ногӧн кӧ, вӧлі «пым». Вылыс джоджын кынӧм вылас нюжвидзис кузь дядьӧ, кыкӧн швачӧдісны сійӧс корӧсьясӧн.

Викторлы ӧти швачӧдчысьыслӧн гӧлӧсыс кажитчис тӧдса кодьӧн, а кор видзӧдліс сылы чужӧмас, тӧкӧтьӧ эз гири-люки усь пӧлка вывсьыс — ышмӧм Косков мый вынсьыс швачӧдіс жарысла нёпмунӧм дядьӧӧс. Сійӧ Косковыс, кодкӧд таво арнас паныдасьліс тундраын, кодӧс «велӧдіс» пыдди пуктыны вӧралысьяслысь гижтӧм законъяссӧ. Первойя здукас Викторлӧн вӧлі мӧвп усйысьны. Но кыдзи пывсытӧгыс! Сэсся Косковыс пасьтӧгыс, гашкӧ, оз и тӧд сійӧс. Либӧ оз жӧ ӧд кут пывсянас косясьны.

Но Косков казяліс Викторӧс, джӧм воча сувтіс:

— Тэ?!

— Буракӧ, ме,— кыдзи вермис, веськодя вочавидзис Канев.

— Тӧдін менӧ!— лёк ногысь серӧктіс Косков да нюжӧдіс кисӧ.— Здорово, братан! Ок, рад тэнӧ адзыны...— Косков векыштліс вомсӧ.— Пывсьыны кӧсъян — пывсьӧда! Лы-сьӧмтӧ небзьӧда... Кылан!

— Мефодь другыд кӧні?— Виктор чайтіс мӧдарӧ бергӧдны сёрнисӧ.

— А-а... Мефодьӧй... Сволоч сійӧ вӧлӧма! Повзис гад, зэв тэрыба тяпияссӧ мавтыштіс. Тю-тю Мефодь. Ме сы пыдди ӧтнам мынтыся, ӧні на...

— Мый нӧ, курыда горзьӧдлӧ,— Виктор гӧгӧрвоис, бурӧн не мынны сылы Косковысь.

— Горзьӧдлӧ... талун кодсюрӧӧс горзьӧдас на чайта... Ыркӧдчыштам, ӧтисорысь тшынасьыштам,— пӧрччысянінӧ кыскис Косков. Виктор чӧла петіс бӧрсяньыс. Скамья вылӧ пуксисны орччӧн верзилӧ кодь Косков да ичӧтик Виктор. Косков видзӧдіс Канев вылӧ вылісянь, кыдзи кань шыр вылӧ. Но гыжъяссӧ лэдзны эз тэрмась. Виктор вӧлі ставнас кыӧма чорыд мускулъясысь, еджыд кучик улас найӧ тӧкӧтьӧ быд вӧрзьыштӧмысь гӧвкъялісны-ворсісны. Косков шога бергӧдіс чужӧмсӧ.

— Регыд буровӧй вылӧ бара, кыдз шуласны, шойччышті, бура пыркниті, бус чир зептӧ эз коль. Куритӧд!

Виктор чӧла перйис пинжак зепсьыс витаӧс:

— Ог куритчы. Пиво аддзылі буфетсьыс. Вай ӧтисорысь.

— Пасьтӧгыс,— кӧрліс чужӧмсӧ Косков, но эз пикӧ во, чукӧстіс вугралысь пӧрысь банщикӧс.— Дас бутылка, сдачаыс оз ков.

Банщик вайис пиво. Косков ӧти бӧрся мӧдӧс булькӧдіс пытшкас, гораа ойкайтіс.

— Чайті пӧкмелльӧсӧ пывсянӧн песны, кык пӧлӧс лекарствонас ӧдйӧджык бурда. Кӧні олан?— тувкыштіс бокас падъялысь Викторлы Косков.— Ю. Свежӧй пивоыс.

Виктор бергӧдліс киас дозсӧ и чӧв оліс.

— Кӧні, мися, олан?! Саасьӧма ӧмӧй пельыд.

— Тундраын.

— Кутшӧм тундраын ещӧ?

— Большеземельскӧйын. Мый, он тӧд?

— Мися, тані кӧні бергӧдчан?

— Пока тані.

— Войсӧ кӧні чайтан кольны?

— Ме войяссӧ ог узьлыв,— Виктор эз кӧсйы сибӧдны Косковӧс.

— Но сюзь!— сьӧвзис кок улас Косков.— Аттьӧ, пивосьыд. Лок, корӧсяла мыштӧ. Уджйӧзӧн ог коль.

Парилкаын Косков кык корӧсьысь вӧчис ӧтиӧс:

— Нюжӧдчы, тундра, полки вылас. Дыр кутан помнитны,— Косков кояліс доналӧм кӧрт бӧчка вылӧ, пӧсь руыс сэтшӧм вына кайис, кажитчис Викторлы, быттьӧ сійӧс варкйысь пӧртйӧ сюйисны, но эз кут норасьны. Косков швачӧдіс мый вынсьыс ыджыд корӧсьӧн, матькис, чепльӧдлӧ пӧ пельсӧ и кисӧ. Викторӧс сотӧмӧн сотіс, но чӧв оліс, оз кӧ кучикыс потлась, мӧвпаліс ас кежас, бара на мортӧн лоас, сӧмын не петкӧдлыны лябмӧмсӧ Косковлы. Сэки Косков бертас, сэки сійӧ сьылі вылас вожасяс. А Косков старайтчӧ! Буракӧ, мудеритӧ нин, корӧсь нуднас ӧвтчӧ, быттьӧ нӧшкӧн кучкалӧ мыш кузяыс. Сволоч век жӧ...

— Видлы, тайӧ айбарчсӧ, тундра. Мый чӧв олан? Ловтӧ эн на пӧльышт?

— Пыдын сійӧ менам, Косков.

— Висьтав, кор чуктас.

— Ладнӧ. Уджав.

— Чу! Вӧрсаыд, корӧсьыс пазаліс. Вӧлӧма на шудыд. Фу! Эбӧсысь ори. Чеччы, тундра.

Виктор ӧдва лэччис полка вылысь, сэні раздевалкаас сӧмын казяліс, кутшӧма сійӧ мудзӧма, син водзас пемдалӧ, сьӧлӧмыс гудрасьӧ, окота нюжӧдчыны бетоннӧй джоджас и куйлыны, куйлыны... Но со бокас мудзӧм пелей моз пошиктӧ Косков, мӧрччӧма жӧ сылы, весиг пивосӧ оз ю, весиг кывйыс оз артмы. Сідзкӧн вермис, бертіс Косковӧс.

— Этша лоис,— норасис Виктор.— Мӧдысь пыравлам.

Косков сэсся эз нин пыравлы парилкаӧ, ни мыссянінас, быгзи пӧ и сьӧлӧмӧс топӧдӧ. Виктор нарошнӧ нюжмасис, дасысь, гашкӧ, майтӧгавліс юрсӧ, чайтіс, ӧтдортчас сыысь Косков, но весьшӧрӧ вӧлӧма. Пасьтасьӧм бӧрас, кор нин вещмешӧксӧ вылысас кышаліс, кыськӧ бильс петіс Косков, вай пӧ ноптӧ лэптышта.

— Ого, кутшӧм сьӧкыд,— быттьӧ радлыштіс йӧз ноп вылас Косков.— Кытчӧ мӧдӧдчин?

— Лунвылӧ.

— Ветлам либӧ ме ордӧ — лючки шойччан.

Канев дыр падъяліс-артасис да ышловзис, медбӧрын, ладнӧ пӧ. Буракӧ, сылы Косковысь ловъя юрӧн не мынны нин, сэсся пывсьӧм бӧрас ывла вылас тірзьыны оз жӧ шогмы.

Некымын воськов бӧрын Косков выльысь юаліс, мый эм Викторлӧн мешӧкас.

— Дозмӧр.

— Дзонь дозмӧр?!

— Джынъялӧмаыс оз лэбав.

— Манька дінӧ пыравлам. Самӧварыс век руалӧ. Кӧть джоджас, да узьтӧдас, ывлаӧ оз вӧтлы.

— Мӧд дозмӧр на ӧд эм,— юӧртіс Канев.

— Мӧд?! Сідзкӧн Колька дінӧ веськӧдчам. Лышкыд дядьӧ, свежӧй закускаыдлы рад лоӧ. Сӧмын гӧтырыс... чирей мед ӧти местаӧ овмӧдчас кобралы!

— Тар на ӧд эм.

— Тар! Тэкӧд он пропадит. Гӧгрӧс Манька дінӧ мунам. Тэрмась. Сэсся нинӧм абу?

— Абу.

— Ладнӧ. Ныртӧ эн ӧшӧд. Содты воськовтӧ.

Викторлӧн пывсян жарыс пытшкӧссьыс эз на руав, восьлаліс лабутнӧя, тэрмасьтӧг, но Косков нетшкысис чеп йыв пон моз, сэсся кутшӧмкӧ латшкӧс стрӧйба дінті прӧйдитігӧн зутш сувтӧдіс:

— Даддьыд тай дзуртӧ. Мазь оз ков?

— Даддяс подшипникъясыс абуӧсь, некыті сылы дзуртнысӧ, сійӧ абу тракторыд.

— Пывсян бӧрын косӧн?! Тэ абу кӧ тундраса-а.

Канев ӧні сӧмын гӧгӧрвоис, кутшӧм «мазь» ковсьӧма Косковлы, мыччис сьӧм, ачыд пӧ пыравлы. Косков здук педзыштіс юж туй вылын, мыйкӧ падъяліс, сэсся быттьӧ лӧдз курччис, ньӧв моз лыйыштіс гастрономӧ.

Каневлы бара поздысис юрас

мӧвп, усйысьны татысь, мынтӧдчыны Косковысь. Сэк жӧ мыйкӧ быттьӧ кутіс, окота вӧлі помӧдз тӧдмавны, мыйся морт тайӧ Косковыс, коді сылӧн ёртъясыс. Но оз-ӧ Косковыс сійӧс кыскы водзвыв октӧм налькйӧ? Сэсся тайӧ тӧдтӧм посёлокас ӧдва кӧ верман сыысь дзебсьыны. Сӧмын Канев кӧсйис саймовтчыны, кыдзи мышсяньыс сійӧс чукӧстіс Косков, пельӧдзыс вашмунӧма, зепъясас и киясас синва кодь югыд дозъяс.

Косков вайӧдіс брусысь тэчӧм кык судта керка дорӧ, кутшӧмъясӧс векджык лэптывлӧны райцентръясын. Керкаыс выль, магазинса еджыд тупӧсь моз быгмунӧма.

— Коктӧ бура чышкы,— мыйлакӧ вӧралысь пон моз сынӧдас исасис Косков.— Пӧжасьӧма кӧзяйкаыс.

Кок чышкыны вӧлі нинӧмӧн и некӧн, Виктор вачкышталіс тӧбӧкъяссӧ ӧта-мӧд бердас, сэсся веськыда тротуар вывсьыс йӧткыштчисны пружинаа ӧдзӧсӧ, коді бӧрсяньыс ачыс тэрыба клопкысис. Коридорсянь некымын номеруйтӧм жыр. Косков торкӧдчис ӧтиӧ. Восьтіс томиник нывбаба. Буракӧ, эз вӧв рад сійӧ гӧстыслы, кӧрліс гӧрд паръяссӧ, йи нёнь моз сатшкысьліс синъяснас Косков вылӧ.

— Со тӧдмась, Маня, Виктор Канев — кӧр видзысь. Сы йылысь ме тэныд гаравлі нин,— тэрыба сяркӧдіс Косков, быттьӧ поліс ӧдзӧссӧ ныр увтіыс клопнитӧмысь.

— Мыйсӧ тэ он сӧрлы да,— мыйкӧ ас улас мӧвпалігтыр шуис Маня, но юрсяньыс кок улӧдзыс видзӧдласӧн козьналіс Викторӧс. Канев зэлӧдчис стрӧг старшина водзӧ моз. Мича аньлӧн синъясыс шоналісны, ӧтка югӧр кодь нюмтор чужис вомкӧтшас.— Пырӧй! Рад тіянкӧд тӧдмасьны,— кӧзяйкалӧн гӧлӧс вӧлі небыдик, кыдзи и киыс, кодӧс кампет моз мыччис Викторлы. «Со мыйла гӧгрӧснас нимтӧ Косковыс, збыльысь тай вый тупыль кодь»,— донъяліс сійӧс Виктор.

— Йиыс вӧрзис,— пӧрччысиганыс Косков шӧпнитіс Викторлы пеляс.— Виччысь ытва.

Квартираыс вӧлі кык жыръя, ӧти комнатаын олісны Маня квайт арӧса нывкаыскӧд, мӧдас нывъяс, воасны пӧ да аддзылан, сьӧлӧм сетіс кӧзяйка. Маня торъя рад лоис нопйысь дозмӧръяс перйӧм бӧрын, помся шуркъяліс кухнясянь комнатаӧ, кӧні шахматӧн ворсісны Виктор да Косков.

— Шах!— горӧдіс Косков.

— Кыдзи шах,— чуймис Канев.— Тані жӧ менам тура сулаліс.

— Сулаліс, сулаліс да и усис, кыдзи война вылын. Шахматыд — сійӧ сраженньӧ. Водзӧ! Эн думайт.

— Тэныд жӧ ӧти ход мысти мат. Гусялін ӧмӧй турасӧ? Бӧр пукты! Кылан?

— Ладнӧ,— ӧвтыштіс кинас Косков.— Лыддьы: нитшъя!

— Коді ворссис?— кухняысь гӧгыльтчис Маня.

— Нитшъя,— шуис Косков.

— Дядя Женя турасӧ дядя Витялысь кокарнитіс,— юӧртіс матысса Инка нылыс.

— Сідзкӧн, накажитам сійӧс. Лок картошка весавны.

Ужын дасьтігкості Инка да Виктор видзӧдісны телевизор. Вӧлі челядьлы передача, экран вылын дурисны пластмассаысь понъяс. Регыд локтісны ещӧ кык ныв, мӧд комнатаас олысьясыс. Вежсьыштісны да тэрыба телевизор дорӧ жӧ самасисны. Инка шӧпкӧдіс Викторлы пеляс, тётя Лида да Таня пӧ, мамыскӧд стрӧйка вылын уджалысьяс. Воысь «тётяясыслы», буракӧ, эз на ылын вӧв кызь саяс. Яндысьӧны — тшукӧдчӧмны телеэкранӧ и быттьӧ оз казявны боковӧй мортсӧ. Либӧ велалӧмаӧсь нин татшӧм кортӧм гӧстьяс дінас? Пызан сайӧ — кор чукӧстіс Маня — зэв жӧ вежавидзӧмӧн сибӧдчисны. Сӧмын кӧзяйка аслас мелі кыв-ворӧн да нюмсера чужӧмбанӧн тувсовъя шонді моз азыма тӧлӧдіс ковтӧм полӧмлунсӧ, небыд вӧньӧн кыис-йитіс пызан сайын пукалысьясӧс. Торъя кыпъяліс Косков, Виктор эськӧн шуис, шапъялӧ пӧ майтӧг быг моз. Косков ногӧн артмис, Викторкӧд сійӧ зэв нин важся другъяс, эз нин ӧтчыдысь мездывлыны ӧтамӧдсӧ пикӧ воӧмысь. Канев мырдысьӧн пӧдтіс ортсӧ пычиктысь се-

рамсö. Медбöрын, кор Косков юöртіс, мый Каневлöн тундраті шавъялö кымöр кодь кöр стада, нывбабаяс ставöн шызисны, пызан увті Викторлань чургöдісны кокъяснысö, со пö кутшöм кöмаöсь ми, кöть моднöйöсь сапожкиясным, но кöдзыдыс чепльöдлö, омöля и тöвнас петавлам ывлаас. Быдöнлы окота лои тайö здукас аддзыны аслас кокысь кöр кысысь вурöм шоныдик да кокньыдик мича пимияс, код пыр оз мöрччы войвывса чизырыс. Виктор нимкодясис томиник важенкаяслöн зэлыд кокъясöн... и здукöн эз сюр кывйыс. Найö ызгисны водзö öтамöдсö панйömöн.

— Ваян кö, ми тэнö...

— Бура видзöд, размерсö эн вунöд.

Виктор шöйövошис. Дерт, позьö и кöсйысьны тайö мича аньясыслы. Косков эськöн сідзи и вöчис, со тай син пövнас лапйöдлö, ышöдö. Сэки эськö ставлы любö лоö и водзö содас гажыс. Но Виктор оз вермы кöсйысьны и не вöчны, кöть зэв окота сылы сьöлöм выланыс воны пызан сайын пукалысь аньяслы, мыжа моз юрсö копыртömöн сійö юöртö:

— Ми кыссö и яйсö сдайтам совхозö, асьным ог вузасьö.

— А тэ пелькышт миянлы,— вашъяліс Маня.— Бöрнас он каитчы...

Ворсіс магнитофон. Канев йöктісбергаліс шоныд сывъя небыдик кöзяйкаköд. Волісны ещö гöстьяс. Öти ыджыд дядьö весиг тöдмасис Викторköд, Изварин фамилиеыс, зэв зіля йöктіс, помся аслыс бекъясас клопödіс, быттьö вöлöс ньöръяліс.

И кодыр пызан сайö колисны кыкöн Танякöд — чуймис. Кытчö вошины мукödыс? Мыйла татшöм гажсö пазödісны? Абу кö тыр сюсьöсь тані йöзыс-а!

— Кöні нö войтырыс?!— медбöрын юаліс.

— Кадыс тödан уна-ö?— шпыньмуніс Таня.

Вöлі куим час вой. Кыкнанныс чöв олісны, быттьö разалöм көръясöс, кыськö зэв ылысь сибödісны сёрнисö.

— Витя, тэныд кымын арöс?— шыасис ныв.

— Сё комын,— серöктіс Виктор.

— Меным кызь кык,— чöскыда нюлыштіс ичöт вом дорсö Таня.— Куим арöса ныв быдмö.

— Нывкаыдлöн бать эм?

— Юысь да тышкасьысь вöлі, судитлісны.

Викторлы вöлі гögörвотömторйöн, кыдзи татшöм шань нывбабасö вермис könöшкайтлывны верöсыс, но веськыда юавны эз лысьт, юалömыс артмис ылöсас:

— Кодköд вöлі тышкасьö?

— Хи,— серöктіс Таня,— кöть кодköд. Веськалан кö и — тэköд на...

— А нылыд köні?

— Мамö дорын быдмö.

— Сэтысь, гортсьыд, и уджыс эз ликмы?— жалитömпырысь юаліс Канев.

— Уджыдтö эськöн ликмис да, колана мортыс оз сюр-а,— ышловзис Таня.

— Тані найö тшак моз ömöй быдмöны?

— Сідзи кö эськöн вöлі... Витя, тундраас öтнад и шöйтан век?

— Кыдзи öтнам? Миян чомйын дзонь бригада!

— Сідзи и чайті. Мыйла он гöтрась? Полан, уна кага лоас, да?

— Сыысь месö ог пов.

— Мыйын нö делöыс?

— Ме виччыси öти мортöс, сэсся мödöс. Воясыс тай öкмöны. Комын нин со.

— Виччысь, виччысь,— ышловзис Таня.— Сідзи и пöрысьман. Плештö со көрасъяс нин поткödлömаöсь. Ме тэныд ог туй? Но кыті лёк?— Таня кок пöв йылас бергödчис Виктор водзын.

Кöр видзысь дыр видзödіс сы вылö, тайö важенкаыслöн вöлі ставыс шыльыд-мольыд да ладнö, ышловзис:

— Гögör бур да сömын не менам чин серти... татшöм погоныс.

— А тэ эн пов,— Таня серöктіс зонлы да ускödчис аслас комнатаö, бöрсяньыс чорыда клопкис öдзöссö.

Виктор вольсаліс кухня джоджö ыж ку пасьсö, юр улас пуктіс гöна

тöбöксö да регыд гораа корснитіс чизыр төвъяс йылын калитчöм ныр пырыс.

Виктор садьмис пань-дозмукöн гольöдчöмысь — Маня идраліс төрытъя пызансö.

— Бобö, татчö и усин ömöй,— жалитыштіс Викторöс кöзяйка.

— Нинöм,— шыасис Канев.— Менам велалöма нин, кытчö уся, сэні и узя.

Сэсся вöрны заводитісны и мукöдьяс.

— Лёк делöясыс, Витя,— шыасис Косков.— Юрöй свинеч кодь, муас дась пырны. Тэнад кыдзи?

— Век öткодь.

— Мый водзöсö думайтан?

Канев эз удит шыасьны, төв ныр моз уськöдчис на вылö Маня:

— Ме думайта тіянлы! Сідзи лöсышта сковöрданас, син бугыльясныд чеччалас.

Пызан сайын чай юигöн ставöн воисны öти кывйö: колö пальöдчыны ывла вылын. Тані Косков бара петкöдліс водзмöстчöм, чукöстам пö Изваринöс, сылöн пö вездеходыс öшинь улас и сулалö, да мыськовтлам вöравны. Виктор прöщайтчис выль да важ төдсаяскöд, тэрмасис аслас дадюв дорö, мövпалömöн, кыдзи эськö пökмелльö песысь вöралысьяс эз кыйны сылысь көръяссö.

Регыд Канев төвзис аслас даддьын зимник кузя, коді нуöдö пö Печора карöдз. Нёль шойччыштöм көр кокниа панъясигтыр лэбöдлісны вильыд сювъя даддьöс. Канев пыр жö нимкодьпырысь вежöртіс, водзö не собавны сылы дадюлöн сук расъясті да пушыд лым пиöд — сійö веськаліс Войвылын сövмысь промышленностьлöн ыджыд вир сöн вылö, дерт нин, кöнкö сійö йитчöма страналöн медгырысь артерияяскöд. И няртала кытшысь мынöм көрлöн моз водзö чепöссис Викторлöн мövпыс — веськöдны кö тайö вöргаödыс сылысь стадасö, позьö регыдъя кадöн пырны пармаö, кытчö, гашкö, уна дас во чöж нин эз инмывлы көр кок. Сідз жö öдйö таті шурöдас и аргышыс, кöні додьяс вылö тубралöма көр видзысьлöн чомйыс, кутшömсюрö эмбурыс. А мыйла татшöм шыльыд туйödыс уйны аргышöн? Ставнас аргышса кöлуйыс лючки төрас öти кузовö. Лючки кö думыштны, мыйла татшöм вöраинас овны тшына чомйын, мыйла оланінтö черепахалы моз кыскавны вылысад? Позьö жö водзвыв вочны керкатор. Бура кö артыштны, төвбыднад öти бригадаыслы кык керка и тырмас, кыклаö вешйылömöн и позьö дözьöритны стадасö. Сэсся öд оз öти во сömын керкаыс сгöдитчы, оз öти чомлысь юрсö вешты кузь кад чöжыс. Да донын ömöй сömын делöыс!

Но регыд Каневлön югыд мövпъясыс мödісны чусмыны, паныдасис аргыш кодь машина, гашкö, ветымын метра кузьта зэв кыз труба кыскö, көръяслы, дерт, ыджыд дивö, мыйся зверь эргигтыр паныд төвзьö, тшöктöм эз ковмы, лёкысь чепöсйисны шуйгавыв, төкötьö дадьсö эз пöрödны. Викторлön аддзылömторсьыс лыбыштіс малича юрыс. Сійö ясыда сувтödіс син водзас, мый вермас лоны, татшöм «зверыс» кö вочаасяс туй кузя нюжödчöм көр стадаköд, туй öтар-мödарас свисйödласны пуля моз, лунбыд ковмас лызь вылын чукöртны — абу көр стадаяслы пармаö кокниа пыröм вылö писькödöма тайö зимниксö. Весиг Каневлы лоис яндзим, мый татшöм кокниа ылаліс да ыззьödіс асьсö ковтöм серпасъясön. А век жö кымынкö лун кежлö кö дугödласны машинаяслысь ветлömсö? Сэк жö вочавидзис аслыс: ödвакö. Тайö туйыслön могыс, буракö, ёна ыджыдджык көр видзöм сертиыс. Виктор гögörвоис и мödтор: талун оз кö сэтшöм ёна шötны машинаясыс, сömын сы вöсна, мый веськаліс туяс вöскресенньöын.

Бур, мый төвзьö-мунö аслас даддьын, эз ылав «вöравны» Мусин посёлокса выль төдсаяскöд. Наköд абу долыд Викторлы, көть и гажödчис быттьö тшötш, весиг йöктіс, эз ладмы некодköд лолыс. Та вöсна жö, буракö, кажитчис сылы, быттьö мынтödчис налькйысь, кыдзи тай овлö, кор лючки дадювнас петлывлö сук раскысь либö укшаль нюрысь. Вермис и омольджыктор лоны. Но сійö лючки петіс и позьö нимкодясьны. Сömын кодыр көдза-

лыштіс, быттьӧ боковӧй мортлысь, юаліс ассьыс: «Мыйла нӧ тэ, Канев, тайӧ светас век ӧтнад? Мыйла тэ тундра шӧрын дӧввидзысь ӧтка понӧль кодь? Ачыд тэ сэтшӧм инасьтӧм лов кодь либӧ тэнӧ кытшалысь йӧзыс некытчӧ шогмытӧмӧсь?»

И казьтыссис тайӧ здукас Каневлы Митин, кодкӧд веськаліс кыскыны кӧр видзӧм сӧвмӧдӧмын ӧти дадь. Но Митин, буракӧ, личӧдіс лямкасӧ, сы вӧсна сьӧкыд лоис Каневлы. Не сӧмын сьӧкыд, но ӧти лямка вылӧ кӧ зэвтан став грузсӧ, сійӧ вермӧ и орны.

9.

Шыльыд да веськыд туй кузя Канев ӧти суткиӧн воӧдчис Печора карӧдз. Час мысти сійӧ сёрнитіс нин телефон пыр видз-му овмӧсса министерствоын кӧр видзӧм кузя главнӧй специалист Митинкӧд.

— Чолӧм, Эдуард Иванович! Тӧдін эн?— шыасис бригадир.

— Зэв тӧдса гӧлӧс,— кыліс трубкаын Митинлӧн нюжӧдлана сёрниыс.— Витя тэ... Канев? Кӧні тэ?

— Печора карын. Переговорнӧй пунктын.

— Мый керан? Отпускӧ, веськӧдчин?

— Отпускын. Зэв лёк делӧясыс, Митин.

— Кодлӧн?

— Ставлӧн. Тэнад и менам ӧтлаын. Кӧр видзан делӧясыс чотны кутісны.

— Тэ верман нӧдъясьтӧг висьтавны. Мый лоис?

— Тэ он тӧд?! Тэ нинӧм он тӧд..,— Виктор заводитіс чабравны телефоннӧй трубкасӧ, быттьӧ кӧсйис сэтысь кыскыны Митинӧс.— Меным кывъясыс оз сюрны... пӧда.

— Лӧньӧдчы, Витя, лӧньӧдчы. Ме кывза.

— Тӧвъянінъясыс йизьӧмаӧсь, му эжыс йи коркаасьӧма. Та йылысь он ӧмӧй тӧд?

— Ох,— ышловзис трубкаын Митин.— Кутшӧма повзьӧдін, чайті мыйкӧ бригадаыдкӧд лоӧма.

— Тайӧ мӧй этша?!

— Тырмымӧн. Ставлы вичмас тӧждыс. Но мыйла малича гӧнтӧ пӧста пуркъян.

— Ме ог вермы телефон пырыс ставсӧ висьтавны, менам эм зэв ыджыд сёрни тэкӧд, сы вӧсна ме тундрасянь мӧдӧдчи карӧдз, дадюлӧн.

— Мыйла дадюлӧн? Мый тэ вӧчан?

— Вертолётыс менам абу на. Ме корся бур йирсянінъяс, корся налькйысь петан туй. Гӧгӧрвоин?

— Кывзы. Виктор. Кывзы менӧ бура — аски жӧ ме лэбзя Печораӧ самолётӧн, аддзысям гӧстиничаын.

Почта вылысь петӧм бӧрын Каневлы ковмис думыштчыны, кытчӧ инавны кӧръяссӧ карын олігкості. Ӧти-кык лунӧн Митинкӧд оз ладмӧдны могсӧ. Гашкӧ, вертолётӧн на видлаласны пармаыслысь питшӧгсӧ, йирсянінъяс корсьтӧг бригадир бӧр оз кос. Тундрасянь мӧдӧдчигӧн Виктор чайтіс, иналас кӧръяссӧ кутшӧмкӧ ылыс ягӧ — и пӧст ачыс лоӧ. Но кыдзи тыдовтчис туяс, тайӧ кӧинъяслы вӧлӧга шыбитӧм кодь жӧ. Кардорса вӧрсьыс, кӧть кытчӧ оз дзеб кӧръясӧс, «окотникъяслы» пинь улӧ найӧ веськаласны, нямляласны небыд лыяссӧ и Викторлы аттьӧ оз шуны. Канев юасис да веськӧдчис дадювнас кардорса медся матыс сиктӧ.

Сельсӧветын косіник мужичӧй, арлыд сертиыс абу нин том, зэв сюся кывзіс Викторӧс, ус улас шпыняліс, корсюрӧ ӧзйыштлісны руасьӧм синъясыс. Канев час джын тӧлкуйтіс сылы, кысянь и кутшӧм могӧн сійӧ локтӧ. Мый сы водзын ещӧ сулалӧ ыджыд мог — волыны пармалӧн ылі пельӧсъясӧ. Сельсӧветсалӧн ньӧжйӧник пӧльтчисны кӧсичаас чукыля вир сӧнъяс, кызіс сьыліыс, скӧр петуклӧн моз лыбис кошукыс. Медбӧрын сійӧ тэрыба чеччис пызан сайысь да Викторлань наганӧс моз чургӧдіс кисӧ:

— Документы!

Виктор здук кежлӧ шӧйӧвошліс, но сэсся вежӧртіс: тыдалӧ, сылы оз эскыны, пинжак зепсыс перйис паспортсӧ. Сельсӧветса гӧгӧрбок бергӧдліс документсӧ, сэсся кыдзкӧ виччысьтӧг писькӧдӧм шомӧс моз бӧр ропмуніс, дышиника бергӧдіс

чужӧмсӧ ӧшиньӧ, мыччис паспортсӧ:

— Нинӧмӧн ог вермы отсавны. Йӧрмин кӧ — сдайт сельпо столӧвӧйӧ кӧръястӧ да и.

Магазин дорын Канев уна дінӧ на шыӧдчыліс. Ӧти бабӧ быттьӧ сӧглас нин вӧлі дозьӧритнысӧ, но медбӧръя здукас, кор нин Виктор веськӧдчис сылӧн йӧрлань, заводитіс пыксьыны, мичаӧсь пӧ зверьясьд да сюръясныс ёсьӧсь — пола.

Быд зільӧмысь мыйкӧ да пӧжасьлӧ. Сідзи жӧ артмис Каневлӧн. Аддзысис небыд сьӧлӧма нывбаба, нюмыд чужӧмбана, кизь кодь чангыль ныра.

— Кывлі, дадювтӧ кодлыкӧ вӧзъян?

— Дозьӧрит, кадыд кӧ эм. Турунатышт корсюрӧ и ладнӧ.

— Ин менӧ велӧд, коркӧ тундраті жӧ лэбавлі, ӧні кӧть бордъясным нярмисны-а.

— Сідзкӧ тай бур. Донсӧ мый коран — сідзи мынта.

— Кутшӧмкӧ дон колӧ!— ӧвтыштіс кинас нывбаба.— Гажӧй нин быръма кӧръяссьыс. Турунтор вайышта, пестор — сійӧ и доныс лоӧ. Со-о, ме эсійӧ керкаас ола.

Сійӧ жӧ луннас Виктор автобусӧн воӧдчис карӧ, овмӧдчис гӧстиницаӧ. Асывнас Митин суис Каневӧс койка вылас на. Нёль морта номерын код юра дядьӧяс вой шӧрӧдз бызгисны да тшынасисны. Канев водіс сёрӧн жӧ.

— Дыр узян, кӧрыд пышъяс,— шпыньяліс Митин.

— Дзик ӧні озджык на,— нора артмис Каневлӧн.— Гашкӧ, коркӧ...

— Мый сэтшӧм жугыль?— инмӧдчис пастуклы пельпомас Митин.— Пасьтась да лок менам номерӧ.

Виктор пасьтасис, мыссис да веськӧдчис корсьны Митинӧс.

Канев казяліс Митинӧс коридорсянь на. Сылӧн жырйысь ӧдзӧсыс вӧлі ки пасьта восьса. Пыртӧдзыс Виктор здук кежлӧ сувтліс, Эдуард Иванович гоньяліс бергалысь небыд улӧс вылын, чужӧм вылас мутькылясисны тӧждысяна мӧвпъяс. Кӧр видзысьлы син водзас сувтіс гожся ӧти серпас — зӧридза нюрӧд собис дадюлӧн, метра дас сайын вутш вылын сьылісӧ нюжйӧдліс лысӧм дзодзӧг, буракӧ, тшӧктіс пияныслы пыдӧджык дзебсьыны. Виктор сэки паныдасис энь дзодзӧглӧн дрӧб тусь кодь сьӧд синъяскӧд и парквайис, койисны найӧ сы ыджда шог да тӧжд, весиг Виктор мӧдарлань бергӧдіс дадюлыслысь нырвизьсӧ. Мыйкӧ татшӧмтор жӧ ӧні песлаліс главнӧй зоотехникӧс. И Виктор падмис. Гашкӧ, Митинӧс мам дзодзӧгӧс моз жӧ пыдзралӧ тавося йизьӧд вӧръясын мӧритчысь кӧр стадаяс вӧсна тӧжд? Канев шытӧг вуджӧртіс Митинлӧн югыд комнатаӧ. Найӧ здук видзӧдісны ӧтамӧд вылас чӧла. Эдуард Иванович быттьӧ ру пыр аддзис пырысьӧс, видзӧдласыс мыйкӧ тӧдчанаджыктор гудйис сылӧн мыш сайысь, Викторлӧн весиг пагыртліс дум бергӧдчывны, но кутчысис.

Но Митин казяліс, индіс воча улӧс вылӧ.

— Пуксьы, шойччы. Отпускалан шуан. Бур. Ме вӧлі жӧ тӧлысь сайын, шоныд море дорын гожъялыштіі,— тэрыба сяркӧдіс Эдуард Иванович, мыйлакӧ син пӧвнас век кыйкъяліс чашкалӧм ӧдзӧс вылӧ. Тайӧ пӧрйӧ кыліс коридорӧд ёсь каблукӧн тотшсьӧдӧм.

— Ӧти здук!— горӧдіс Митин да уськӧдчис коридорӧ. «Со кутшӧм шог йирӧма сійӧс»,— вежӧртіс Канев, лым пиӧ моз дзоньнас вӧйтчис небыд улӧс пытшкӧ.

Канев виччысис дыркодь, весиг дӧзмыны кутіс. Митин пырӧмӧн тшӧтш висьтасис:

— Самолётын ӧти тӧдса нывбабаӧд веськалі, зэв интереснӧй морт вӧлӧма. Но, вай сёрнитам делӧсӧ, Виктор.

— Тэнад сьӧрсьыд эм карта?— юаліс Канев.

— Тэ кыдзи чайтан?

— Ме чайта, тэ вунӧдін сійӧс гортад!

Митин чӧла перйис чемодансьыс карта да паськӧдіс пызан вылӧ. Картаыс кӧр видзысьлы зэв ёна воис сьӧлӧм вылӧ, сэні вӧлі пасйӧма быд ичӧтик шор и нюртор. Канев петкӧдліс, кыті сійӧ прӧйдитіс.

— Но и мый казялін?— юаліс Митин.

— Тундраас, дор вӧрас и пармаас, кыті ме прӧйдіті, му эжыс йи коркаасьӧма.

— Но кӧні бурджык йирсянінъясыс таво?

— Тундраыс туянаджык на бытьӧ, но бара жӧ «но» эм.

— Да-а..,— ышловзис Митин.

— Мый сідзи?

— Воддза индӧм маршрутъяс серти ӧткымын стада пырисны вӧръясӧ, асланыс сиктъяс дорӧ.

— Найӧ жӧ капканӧ шедісны!— гӧрӧдіс Канев.— Кыдзи нӧ тэ тайӧс эн урчит водзджык?

— Сетӧма нин индӧд — не кутчысьны воддза маршрутъяс бердӧ. Тэ ногӧн, кӧні петан туйыс талун?

Канев матыстчис карта дорӧ, петкӧдліс, кытчӧдз, сылӧн чайтӧм серти, нюжалӧма лёк полосаыс.

— Ме думысь, сійӧ вӧнялӧма рытыввывсянь асывлань кыксё километраа лентаӧн. Вот тайӧ лентасӧ и колӧ вуджны, медым веськавны пӧтаса тӧвъянінъясӧ. Ме казялі со мый, кымын лунвылӧ сетчан, сымын вӧснялӧ йи коркаыс. Чайта, Ухта юлӧн вожъясын сійӧ помасьӧ.

— Ме чайта, корсьны йирсянінъяссӧ матысьджык тундра дорысь,— шуис Митин.

— Абусӧ нинӧмла корсьны.

— Тӧда ме тайӧс, кывлі,— думыштчис Митин.— Но век жӧ ог гӧгӧрво мӧдтор: мыйла тэ тундрасяньыс кыссин подӧн. Эн жӧ ӧд сӧмын мекӧд аддзысьлӧм понда?

— Эг подӧн, а дадюлӧн!

— Абу ӧмӧй ӧткодь?

— Ме ногӧн, абу. А локті со мый вӧсна: миянӧс, Эдуард Иванович, водзын виччысьӧ ыджыд ускӧттьӧ. Ӧні ми сыысь мынны вермам сӧмын сэки, лоас кӧ водз тулыс, оз кӧ чарӧмавлы. И то джын важенкаыслӧн теляыс пӧгибнитас. Но та вылӧ ичӧт надеяыс — дедъяслӧн примета серти, сёрӧн кӧ пуксис тӧв, нюжалас и тулысыс.

— Век жӧ ме ог стӧча вежӧрт, мыйла тундрасяньыс коліс кыссьынысӧ, воштыны сы мында кадсӧ.

— Меным коліс аддзывны аслам синмӧн, мый керсьӧ ылыс пармаас. Ӧд юаласны, мыйла сійӧ ускӧттьӧыс таляліс? Тэ аслад кузь «запискаын» кутан ыстысьны лёк ар да тулыс вылӧ. Но ставыс сійӧ тэнад ылӧг! Сыысь позис мынтӧдчыны, уджавны кӧ водзӧ думайтӧмӧн. Ме та йылысь ог мӧд чӧв овны. Тайӧс колӧ шуны веськыда, медым не ылавны мӧдысь.

Канев казяліс, главнӧй зоотехниклы сылӧн кывъясыс мӧрччисны. Тадзи кымын жӧ сійӧ весьӧпӧрліс, кодыр найӧ, кык дадюла, корсьысисны тундра шӧрӧ вошӧм Аннаӧс, кодыр найӧ сунисӧдз кӧтасьӧмаяс, чизыр тӧв йылын лӧсьӧдчисны коллявны вой. Сэки Митин лябмыліс юрсӧ воштӧмысь. Ӧні нӧ мыйысь? Кыдзи и сэки, Викторлӧн бара жальыс петіс:

— Эдик, эг тэныд инфаркт ковъялӧм могысь ме татчӧ веськӧдчы,— ньӧжйӧ заводитіс Канев.— Ӧтвылысь сӧмын позьӧ аддзыны петан туйсӧ. Кыдзи зоотехник, тэ гӧгӧрвоан, мый ӧні вӧчсьӧ пемӧсъяскӧд йиа пастбищеяс вылын?

— Да, кутшӧмакӧ...

— Пастукъяс ногӧн кӧ, кӧрыс ӧні мӧритчӧ, стӧчджыка кӧ, пемӧсыс вынсӧ вошtӧ унджык сы серти, мыйта босьтӧ кызмырдӧн перйӧм кӧрымсьыс. Кымын водзӧ мӧдас кызны лым эшкыныс, сымын сійӧ костыс нюжалӧ, кӧрыд ёнджыка омӧльтчӧ.

— Мый тэ ногӧн колӧ вӧчны?

— Мудзи ӧтиторсӧ дольны. Кӧть кыдзи, а вуджны колӧ сійӧ йиа полосасӧ. Сэки лоас гарантия — оз таляв лёк тулысыс.

— Но и козьналін тэ меным задача. А кытчӧ и кыдзи вуджнысӧ тэ тӧдан он?— Митин тырвыйӧ вежӧртіс, ӧні сы мында стада вӧрзьӧдны местасьыс сылы не вын серти, но ӧд колӧ не сӧмын вӧрзьӧдны, но и вайӧдны местаӧ да бӧр лючки петкӧдны. Дзуган кӧ мыйкӧ?

— Кык во сайын тэнад пызан вылӧ пуктылі ассьым дипломнӧй удж. Кӧні сійӧ? Мыйла некутшӧм воча кыв абу?

— Эн тэрмась, абу шыбитӧма, мыйсюрӧ вӧчсьӧ. Ӧтитор кӧсъя юавны, ёна тэ тундраад лыддьысян?

— Тулыснас миянын югыд, кор мича поводдяыс, стада дінын дежуритігӧн позьӧ лыддьысьны и лыддьысьны. Ме дадь бӧжын ящик тыр книгасӧ новлӧдла.

— Правильнӧ. Эн лэдз вежӧрыдлы нитшсявны. Но, другӧ, делӧыс ӧд сыын, мый лыддян. Кӧнкӧ унджыкыс эсійӧ... ӧта-мӧд вӧсна кузя ышлолалӧм... эмоция...

— Веськавлӧны и сэтшӧмъяс,— тӧкӧтьӧ нюмдыштіс Виктор.— Но и мый?

— Наукаӧ колӧ пырӧдчыны! Вот кӧні олӧмыслӧн выныс. Ӧні практически позьӧ строитны сэтшӧм дирижабль! Сійӧ лэптас сынӧдӧ дзонь состав. Тайӧ керкасӧ, кӧні ми пукалам тэкӧд, вермас нӧбӧдны кытчӧ колӧ. Но думайт, думайт,— Митин кыдзи дирижёр шенасис кинас, Викторӧс збыльысь чуймӧдіс сылӧн висьтыс. Кӧр видзысь сюся кыйис Митинлысь непӧштӧ быд кыв, но и быд вӧрзьӧм, тайӧ торъя нин ыззьӧдіс ораторӧс.— Сувтӧд син водзад сэтшӧм серпас: миян минсельхозӧ сэтшӧм машинасӧ убӧлитісны ӧтиӧс ли кыкӧс. Тайӧ жӧ вуж выйӧныс вежӧ кӧр видзӧмсӧ!— Виктор кӧсйис мыйкӧ вочавидзны, но Митин эз лэдз.— Эн тэрмась, эн тэрмась. Шуам, тэ стадатӧ, кыдзи ӧні, сюйин каральӧ. И он тӧд, мый сійӧ стартӧвӧй площадка (тані Канев букыша видзӧдліс главнӧй зоотехник вылӧ). И сійӧ площадкаыс дзоньнас кыпӧдчас енэжӧ и кымӧр моз руньгас водзвыв бӧрйӧм йирсянінӧ. А тэнӧ сэні, Виктор, виччысьӧ керка, кытчӧ ставсӧ дасьтӧма мый колӧ, весиг чомтӧ ни аргыштӧ оз ков кыскавны сьӧрсьыд, кыдзи ӧні. А тулыснас, кор кушмас тундраыд, бара жӧ сідзи петкӧдасны, тшӧгӧд кӧръястӧ ӧти местаын арӧдз. Лӧсялӧ тэныд татшӧмторйыс?

— Он-ӧ тэ мойд меным?— ышловзис Канев.

— Ог, Витёк, ог. Ми ӧні велалім тэрыба лэбавны сынӧдӧд, нетшыштсим космосӧ, быд сикас машинаӧн котралам му кузя, гывъялам ва кузя. Но кор ставыс лючки гӧгӧрвоасны, мый зэв ёна колӧ видзны миянлысь мича планетанымӧс, сэки окотапырысь мӧдасны уявны сынӧдӧд, кыдзи черияс ваті. Со мый вермӧ вӧчны наукаыд! Аддзан, ӧти здукӧн став проблемасӧ лои решитӧма. А тэ полан наысь.

— Но ӧд тайӧ кор на!— пӧся шыасис Канев.

— Да, Витёк, абу аски, ог мӧд вензьыны,— Митин носӧвикӧн чышкаліс сьылісӧ, пуксис бӧр аслас бергалысь улӧс вылӧ.— Муköд дырйиыс мӧвпалан тадзи и синва петтӧдз жаль лоан ачыд аслыд. Мӧритчам ми тэкӧд, Виктор, а миян бӧрын... ма панялӧм. Со тэнад помся чизыр тӧвъяс вылас быгалӧмаӧсь весигтӧ синкымъясыд, а чайтан менам службаыс сакартор — ӧтилаын заседание, мӧдлаын собрание, летучка, местком и сідзи водзӧ, заводитчис и мӧдӧдчис. Кор нӧ сэсся тэнад дипломнӧйӧн занимайтчыныс!.. Гортад телевизор, синнад и пельнад апалан став юӧрсӧ, улич вылӧ петан и сэні шойччӧг абу — шума, зыка карын олам, бензин дук ньылалам. И ставыс тайӧ ӧти пӧртйӧ воӧ,— Митин чорыдакодь, весиг скӧрысь, котшкис аслас кымӧсӧ.— Ыджыд-ӧ сійӧ?!

— Веситны кӧ быттьӧ тэнсьыд, ме думысь, килограмм витсӧ кыскас,— нюмдіс Виктор, ачыс весиг шензьыштіс, кыдзи сійӧ та ыджда пӧртсӧ удитіс нин тыртны, айда, Эдик.

— Но сійӧ абу дирижабль, медым ставсӧ лэптыны. А ми сэтчӧ тувъялам и тувъялам, водз асывсянь да сёр рытӧдз клёнӧдам, кӧть грамм мында нин оз тӧр, ни оз ӧшйы.

— Да, Эдик,— жалитыштіс сійӧс Виктор.— Кымыньтлыны да выль шыдӧсӧн кӧ тыртны...

— Та вӧсна и нервъясным зэлалӧм няртала [1] кодьӧсь, кор тай мӧдар помсяньыс нетшкысьӧ сы кытшӧ шедӧм йӧй кӧрыс. Тэ тӧдан тайӧс. Овлӧ, брун орас нярталасьыс кутшӧмкӧ прать. Овлӧ?

— Сісь кӧ нярталаыд — да.

— Нярталасьыд пратьсӧ позьӧ

[1] Няртала — кыӧма кӧр кучикысь вӧчӧм нёль пратьысь.

бӧр йитны, нервтӧ — он. Вот. Ветлам ӧбедайтны.

Сӧйисны кутшӧмкӧ кафеын, аддзысьӧм могысь винаӧн чӧсмасисны. Викторлы ичӧт градуса винаыд чай юӧм кодь лои, некытчӧ эз и дӧнзьыв, Митинӧс варовмӧдіс и ышмӧдіс, бара норасис, кутшӧма мудзӧ карас олігӧн.

— Кывзы, Эдуард Иванович,— нора шуис Виктор улич кузя восьлалігӧн нин.— Ме ог тӧд, кор лоасны тэнад дирижабльясыд, но меным кажитчӧ, мӧдам кӧ ми сійӧс виччысьны кияс кресталӧмӧн, кӧр стадаясыс сэтшӧма ичӧтмасны, позьны кутас сійӧс кытчӧ колӧ лэбӧдны весиг вертолётӧн.

— Огӧ лэдзӧй сэтшӧмторсӧ,— чорыда шуис Митин.— Экстреннӧй мераяс примитам.

— Кор?

— Кор ковмас. Тэ думайтан нинӧм оз вӧчсьы — таво индӧма планын унджык начкыны телясӧ, кольӧм тулыснас коді чужис. Посни кӧрыс ӧд тулыснас медводз слабмӧ?

— Сійӧтӧ сідзи,— мӧвпалігтыр вочавидзис бригадир.— Но посниссьыд и пӧльзаыс поньыд. Гырысьыслӧн абу жӧ помтӧм эбӧсыс. Важенкаыс на вермас гылавны.

— Эн пов. Лёк пӧраас, суас кӧ сэтшӧм рӧкыс, комбикормӧн, кос турунӧн ловнысӧ кутам.

— Абу сійӧ кӧр сёян, тюкъясын пӧдӧм туруныд да комбикормыд, свежӧй сёян вылӧ найӧ велалӧмаӧсь, кӧрыд абу мӧс.

— Вай эн на ловъя вылысь гуась,— номйысь моз шеныштчис Митин.— Аски кежлӧ кора вертолёт, лэбзьылам кытчӧ кӧсьян. Мед эськӧ поводдяыс эз торксьы...

Поводдяыс быттьӧ кӧсйис отсавны Митинлы бур тӧвъянінъяссӧ корсьны, градус кызя кӧдзыд, некӧн ру ни кымӧр чир оз тыдав, весиг шонді кӧсйӧ петны, но, буракӧ, сӧмын вынышчылӧмыс и лоӧ, декабрь шӧр. Бур югыдӧн нин юрсигусь кодь вертолёт кыпӧдіс сынӧдӧ Митинӧс да Каневӧс, лэбисны кыпӧдчысь шонділы паныд, кажитчис — сійӧ кок увтіныс кӧсйӧ кытчӧкӧ уйкнитны, сэтшӧм уліті уйӧ. Митин тшӧкыда матыстчыліс лётчик дорӧ, индіс туйсӧ, Виктор нимкодясис воча котӧртысь серпасъясӧн, корсис найӧс карта вылысь, со посни пожӧма вӧр вуджӧны, сы бӧрын шор колӧ лоны. Сідзи и эм! Сэсся козъяинъяс, кыддза расъяс да нюръяс. Татысь, буракӧ, неважӧн на пӧрӧдлӧмаӧсь вӧрсӧ, лючки тӧдчисны туйяс, паськыд да веськыд визиръяс, талялыштны кӧ техникаӧн пушыд лымсӧ, лӧсьыд ордым воссяс кӧр видзысьяслы.

Со и сувтлыны шуисны, ӧти нюр вылӧ, пожӧма яг дорӧ лэччис вертолётыс. Виктор босьтіс моздорас лызьсӧ, крукыля койбедьсӧ да чеччис пуркнитчысь небыд лым вылӧ, пидзӧсӧдз вӧйис. Уйӧмӧн петіс бергалысь бордъяс улысь, кӧть эськӧ найӧ вӧліны доза вылынӧсь мусяньыс. Батьыс на челядьдырйиыс такӧдліс: виччысьысьтӧ пӧ весиг ен видзӧ. Сувтіс лызь вылӧ, веськӧдчис ягас, ылӧдз эз и ветлы, йизьӧм на му эжыс, кӧть эськӧ абу нин тундрадорса вӧръясын кодь.

Бара лэбисны.

Воисны джуджыд керӧсъяса Таб ю вылӧ, Печоралӧн лунвывса вож, паськыд пожӧма ягъяс вертолёт борд улын шыльквидзӧны. Вертолёт бара лажмыньтчис неыджыд кушинӧ. Виктор лэччис шор ньылыдыс, сылӧн пожӧма, лунлань бана джуджыд керӧсъясыс вӧліны мездысьӧмаӧсь арся йисьыс. Му бердыс пыш кодь кос! Ӧні, койбедьнас кокыштан да, му дорас изӧрмӧм лым увсьыс радпырысь чеччыштӧ вочаки вомлӧс кызта еджыд булки кодь нитш. «Со кӧні тӧвъяніныс»,— тӧкӧтьӧ эз горӧд Канев. Сійӧ век водзӧ и водзӧ пырӧдчис ягас, окота вӧлі тӧдны, ыджыд-ӧ татшӧм буриныс. Муніс тэрыба, ур моз чеччышталіс неыджыд гуранъяс вомӧн, бедь вылӧ мыджтысьӧмӧн, медся крутӧй кыр йылас ньӧв моз лыйыштліскыпӧдчыліс. Кӧр видзысьлӧн ыпъяліс лолыс. Викторӧс чуймӧдіс и шензьӧдіс аддзӧмторйыс, татшӧм йирсянінъясас тундрабердса вӧръясын важӧн нин эз веськавлы. Кӧр видзысь радліс, быттьӧ сылы сюрис зэв ыджыд озырлун. И збыльысь, тавося лёк воад тайӧ клад. И Канев

тэрмасис, кӧсйис стӧча тӧдны, быдлаті-ӧ ӧткодь, абу-ӧ кутшӧмкӧ пӧрйӧг.

«Татшӧм озыр йирсянінъяс вылас,— мӧвпаліс Канев,— кӧръяс не сӧмын кутасны гожӧмын да арын кӧвтӧм госсӧ, но и водзӧ на сӧксяласны. Тані тӧвйӧм бӧрын инмас ӧмӧй кутшӧмкӧ «лёк» тулыс. Госа кӧрыд кык тӧлысь чӧж чаръм вывті котралас, козъяс вывсьыс ройсӧ нетшкас — и мор сійӧс оз ви. Со кысянь, Митин, колӧ заводитны «лёк» аръяссӧ да «лёк» тулысъяссӧ быръдны»,— грӧзитіс Канев кабырнас вертолётын виччысьысь главнӧй зоотехниклы.

Вертолёт дінӧ матыстчигӧн Виктор ӧвтчис кепысяс чабыртӧм тугъя еджыд нитшкӧн, горзіс Митинлы:

— Со кутшӧм озырлун ныр улад и он казяв!

Пемыдӧдз некымынысь пуксьылісны, Таб ю йылӧдз волісны, карта вылӧ пасъялісны, кыті лӧсьыдджык выль йирсянінъясӧдз писькӧдны кӧраяслы ордымсӧ. Видлалӧминас, стӧчджыка кӧ, Таб ю гӧгӧрын, Викторлӧн арталӧм серти вермисны тӧвйыны нёль-ӧ-вит стада.

Мӧд луннас кӧсйисны водзӧ корсьысьны, но гудыртчис поводдяыс, сапкис лым, непӧштӧ мыйкӧ позис казявны мусьыс, коліс виччысьны ылалӧмысь. Войнас эськӧ и воссьыліс енэжыс, но югдігкежлас бара кымӧртчис. Тадзи помся дэльӧдчис поводдяыс. Митин да Канев пӧжисны бокъяснысӧ гӧстиницаын, вичысисны, жугылясисны.

Кадсӧ весь колигас Канев век тшӧкыдджыка мӧдіс мӧвпавны асланыс чомсаяс йылысь. Кытчӧ тӧвйынысӧ сюртчасны? Кутшӧм петан туй ликтас Вань стариклӧн дзор опытыс? Виктор чайтӧм серти, шудаӧсьджык лоӧны, кольччисны кӧ тундраӧ. Таво вӧрас колӧ зэв пыдӧ пырны, ӧтка стадалы не венны сы кузьта туйсӧ.

Сійӧ йирсянінъясыс, кодӧс аддзисны Таб ю дорысь, кытчӧ Митин лӧсьӧдчӧ писькӧдны туй вездеходӧн, сӧмын некымын стадалы. Викторлӧн оз лыб киыс мырддьыны налысь, кодъяс ӧні синтӧм кутюяс моз пырӧмаӧсь йизьӧм вӧръясӧ, шӧйӧвошӧмаӧсь — водзӧ некытчӧ мунны и бӧрӧ косны, тундраланьӧ вешйыны нюжмасьӧны. Мед нин кӧть налы Митиныс отсалас мыйта вермас. Ассьыс мӧвпъяссӧ кӧр видзысь восьтіс зоотехниклы.

— Ог гӧгӧрво ме тэнӧ, Виктор,— шуис койка вылын нюжвидзысь Митин.— То вӧрӧ нетшкысин, ӧні — бӧр тундраӧ.

— Ме кӧ ог пыр Таб ю дорӧ, ме местаӧ локтас мӧд, кодлы ӧні некытчӧ воштысьны, дзоньвидзаӧн кольӧ кык стада. Дерт, миянлы тундраас лоӧ ёна сьӧкыдджык тӧвйынысӧ, но мый керан. Мый тані гӧгӧрвотӧмыс?

— Кыдзи бӧрсӧ мунан?— недыр мысти юаліс Митин.

— Ме чайта, тэ отсалан.

— Кыдзи?

— Миян сиктӧдз, Селиванӧдз, лэбӧдан вертолётӧн. Сэні матын геологъяслӧн база, тӧвнас тундрасянь вездеходъясӧн волӧны грузла. На туйӧд и пета.

— А мыйла тундраӧдзыс не лэбны вертолётнас?

— Совхозса веськӧдлысьяскӧд колӧ аддзысьлыны. Аски эськӧ ме кӧсйи лэбнысӧ.

— Сёрнитчам. Вайӧд дадювтӧ. Эн воштысь тундраас, Виктор. Выль воас нин карын лоас медбур кӧр видзысьяслӧн собрание. Тэныд тшӧтш ковмас волыны.

Асывнас Митин колльӧдіс Викторӧс тундраӧ. Вертолётӧ пыртісны дадьсӧ, а сэсся йӧткисны сылӧн кӧрт гырк пытшкӧ кӧръясӧс да Лыскооьс.

— Бур туй!— кутліс Каневлысь кисӧ Митин.

— Эн вунӧд, Митин, тулысыс лоӧ сьӧлӧмтӧм прокурорӧн,— вочавидзис Виктор.

10.

Селиван сикт горулӧ ӧшйис ыджыд кынӧма да вӧснидик сойбордъяса вертолёт. Сиктыс абу ыджыд, но ичӧтнас шуны он жӧ ышты, сэні «Югыдлань» совхозлӧн быдса отделение.

Сиктсаяс шензисны, мыйла бри-

гадир локтіс вертолётӧн да дадюлӧн, но кор тӧдмалісны, мыйын помкаыс, шогӧ усины, сідзикӧн таво стадаяс оз сибӧдчыны матӧ сикт дорӧ, не чӧсмасьны налы свежӧй айбарчӧн.

Совхознӧй конторайн ассьыс бригадирскӧй делӧяссӧ могмӧдӧм бӧрын водз асывнас Канев петіс туйӧ. Первой муніс окотникъяслӧн «буранъясӧн» талялӧм туй кузя, а сэсся Лая ю вылӧ кежӧм бӧрын веськаліс геологъяслӧн зимник вылӧ. Коймӧд луннас и веськаліс асланыс чомйӧ, кыдзи и сёрнитчылісны, бригадирӧс виччысьӧмаӧсь Плешка мусюр вылын. Виктор ошйысис, кутшӧм пӧтӧса йирсянінъяс сійӧ адзыліс ылі пармаысь.

— Том дырйи волывлі сэтчаняс,— веськодьпырысь шуис батьыс.

— Ӧні нӧ мый? Копытка висьӧм ӧмӧй тшапкис?— дӧзмӧмӧн юаліс Виктор.

— Здоровьеыс мӧдджык, пиӧ, эг ло воддза кодь удал!— дӧзмис, тыдалӧ, и батьыс. Виктор лючки гӧгӧрвоис, мый тайӧн кӧсйис висьтавны батьыс. Ӧнія том войтырыслӧн пӧ, кодъяс локтӧны тундраас, кыдзи колӧ көръяссӧ дӧзьӧритны дыш.

Тӧлыс, кыдзи мукӧд воясӧ, эз нимъясь чорыд кос кӧдзыдъясӧн, кодыр повзьытӧдз гыӧртчылӧны пуяс, кышалӧны асногныс медся шоныд еджыд паркасӧ, но и сы улын тірзьӧны. Сэтшӧм тропӧк лоӧ козлӧн да пожӧмлӧн лыскыс, инмӧдчыны полан, вӧсньыдик стеклӧ моз пазьмунӧ. Зэв кӧдзыд дырйиыс и байдӧгъяс оз пукавны кыдзьяс вылын — усян да дойман, йӧжгыляськӧны репасын, таво ёнджыкасӧ сапкис коръя лым либӧ, кыдзи и Виктор Каневлӧн лов вылын, гудрасис турӧб. Февральын мыччысьліс шонді, но сійӧ вӧлі кыдзи кӧдзавны нин заводитӧм кӧрт. И збыльысь, енэжтасын регыд кусліс. Март помын рытыввывсянь пӧлыштіс шоныд ру, весиг зэрыштіс, а сэсся пуксисны ясыд лунъяс, быттьӧ выльысь, сёрмыштӧмӧн воис тӧлыс. Весьт кызта чарӧмӧн дорис быдлаті. Некымын лун мысти стада дзикӧдз кыпӧдчис тӧвся тропасьыс, ӧтитӧг гӧгӧрвоисны, налы сэсся немтор оз чукты лым улысь. Кӧчьяс моз мӧдісны лачкысьны пуяс костӧд, роясьны, козъяс вылысь нитшсӧ няклявны, мӧд сикас сёян сэсся көръяслы эз ликмы. Но ройыд абу нин сы мында, медым пӧткӧдчыны сійӧн дзонь стадалы. Сэсся ройыс оз лётъяв быд пу вылын, кызвыннас сійӧ быдмӧ висьлӧсджык, кондаӧ пӧрысь пуяс вылын. Ройтӧ көрыс радейтӧ, сапкысьлӧны пӧрӧм роя кондаяс вылад и арнас, кор лым увсьыс лючки шедӧ сёяныс, но ыджыд пӧтӧслун, буракӧ, сыысь оз жӧ ӧкмы.

Татшӧм пӧраад медся сьӧкыд пастукъяслы, вермас разавны стадаыд, тшыг көрыд пуля моз лыйыштӧ роя путӧ аддзас да. Паськыд вӧръясын татшӧм пӧраын овны — веськыд мат. Сэтшӧм здукъясӧ кыдзи позьӧ ӧдйӧджык чепӧсйылӧны тундраса эрдъяслань. Дерт, чарӧма вӧрын ас вӧля вылын кӧр тшыг оз кув, гашкӧ, мыйтакӧ кӧинъяс травитасны, но вошӧмаыд сійӧ абуӧн жӧ лыддьыссьӧ.

Тайӧ сьӧкыд пӧраас Виктор Каневлӧн чомйын вӧліны сӧмын кыкӧн: ачыс да Саньӧ Даньӧ. Степан, Вань дядь, Марфида да Пеклэння ылі сиктынӧсь, мыссьӧны-пывсьӧны, вын-эбӧс чӧжӧны. Кыдзи асьныс шуӧны, кузь туй водзвылын «духнысӧ вежӧны». Дерт, найӧ ӧні сэні шызисны жӧ, рация пыр сёрнитіс управляющӧйкӧд, шуис, додьяснысӧ пӧ нин сӧвтӧны, бригадирлӧн чайтӧм серти, вежон мысти тані лоасны. Но ӧд сэтчӧдз кыкӧныслы колӧ кутчысьны! Непӧштӧ узьӧм, йӧз ногӧн сёйӧмыс оз вичмывлы: кын яйтор да сукартор гирскӧдыштасны и водзӧ — рояджык пуяс пӧрӧдлӧны, либӧ стадасӧ коланаинӧ веськӧдӧны. Ладнӧ, найӧ дор вӧръясын. Вӧрыс быдмӧ сӧмын юяс да шоръяс пӧлӧн. Мӧдарникӧ, петіс кисьыныс стадаыс.

Кык вой нин пастукъяс эз куньлыны син. Канев гӧгӧрвоис, дзик узьтӧгыс некыдзи оз позь, коркӧ-некоркӧ сунгысясны дадь вывсьыныс и тӧдлытӧг шкорнитасны дзонь сутки чӧж. Сы бӧрын не аддзывлыны нин көръясныссӧ. Торъя нин усур-

муніс Викторлӧн ёртыс Саньӧ Даньӧ, весиг кыв-ворыс вошис, сӧмын гласнӧй шыяс вежӧрас колисны:

— Даньӧ, ветлы вала!

— А.

— Даньӧ, би песты!

— Ы.

— Даньӧ, сёй!

— О.

— Даньӧ, мыйкӧ шу!

— Му-у!

Вой кежлас Канев тшукӧдліс стадасӧ кутшӧмкӧ вӧр діӧ и быть лунвывлань нырвизьӧн: кӧръяслы кӧрымӧн дзескалӧм бӧрын нэмӧвӧйся инстинкт тшӧктӧ ӧдйӧджык петны тундралӧн шыльыд эрдъяс вылӧ, нюжӧдчыны войвывланьӧ, век найӧ водз тулысын сэні паныдавлісны лымйысь мездысьӧм мыльк чукъяс. Тӧвся турӧбыс найӧс гӧликӧн моз чышкӧ, пыр и нетшыштӧ вӧсньыдик эшкынсӧ, первойя ульдылӧмас муыс эрдалӧ. Пемӧсъяс вунӧдісны ӧтитор: сійӧ мылькъяссӧ важӧн нин помӧдз йирӧдӧма, кӧръяслӧн ёсь гыжъясӧн да сарӧгӧсь чорыд паръясӧн жугӧдӧма не сӧмын ягельсӧ, кульӧма му эжсӧ, торвидзӧ еджыд лым пиысь ӧні рудов торфыс. Оз прӧстаысь найӧс шуны «вира» мылькъясӧн. А кутшӧма эськӧ сійӧ йирсянінъясыс ӧні лӧсялісны! Матын куйлӧ да стадаяс арӥисны и тӧвӥисны сэні. Со ӧні сыысь колӧ мынтысьны!

Кыдзи век, стадаӧс дӧзьӧритісны кык боксянь, войвывсяньыс пыкис ачыс бригадир, сэні син да син колӧ, медым кӧръяс эз зэлӧдчыны налы тӧдса ордымӧд, лунладорас сулалӧ Саньӧ Даньӧ, тані сӧмын колӧ видзӧдны, медым стада юрыс эз вожав, кытшолӧн эз пескыльтчы бӧрвыв.

Нёльӧд войнас асъя лӧз вылас на Канев казяліс, вӧр ді пытшкас, кытчӧ инавлісны стадасӧ, кӧрыс гежӧдмӧма. Ді помӧдыс тӧдчис, кӧрыс чукӧрӧн лэччӧма неыджыд шор пыдӧсӧ, ёсь гыжъяс ичӧтика парсышталӧмаӧсь чарӧмсӧ, быттьӧ чуткалӧмаӧсь шӧриалӧм стӧкан дорышӧн. Виктор вӧтӧдіс орӧдчӧм кӧръяссӧ стӧч сійӧ здукӧ, кор важенкаяс чатрӧдлісны юрнысӧ йиа саридзлань, ӧвтчисны паськыд сюръясӧн, чуксалісны вӧр дорын роясьысь ёртъяснысӧ петны кузь туйӧ. Виктор пӧрччис дадь бокӧ домыштӧм Лыскоӧс да усьӧдіс наянитысь кӧръяс вылӧ. Стада чукӧртӧм бӧрын Виктор мӧдіс корсьны пастук ёртсӧ: Даньӧ некӧн эз тыдав. Кыдзи и чайтіс, Даньӧ зэв чӧскыда шкорнитлӧмӧн узис коз бокын. Дадюлыс дінас эз вӧв. Бригадир садьмӧдіс Даньӧӧс:

— Чеччы! Кӧрыд пышйӧма!

— О!— Даньӧ пуксис лым вылӧ.

— Кӧні дадюлыд?— выльысь юаліс Виктор.

— У-у!— пыркӧдіс юрсӧ Даньӧ.

— Даньӧ, мый сэсся кутам вӧчны?— медся чорыд матьсӧ гаровтіс бригадир.— Кӧр киысь петіс, дадюв абу. Сгинитам ми татчӧ тэкӧд. Чӧскыда узин?!

Даньӧ заводитіс тільны синъяссӧ. «Мый сэсся и юалан татшӧмыслысь»,— жальпырысь нин шӧйӧвошӧм пастук йылысь думыштіс бригадир.

— Лок, дадювтӧ туялам.

Даньӧлӧн дадюлыс неылысь и сюри, пуӧ гартчӧма, куим кӧрысь кыкыс джагалӧма.

— Со тэныд и удж,— веськодьпырысь шуис Виктор.— Куяссӧ кӧть пӧрччы.

— Дзик кынӧсь да,— радлігмоз юӧртіс Даньӧ. Дерт, кынтӧ он куль. А кӧні татшӧм кӧдзыд вылас сывдчан? Со мыйысь радлыштіс Даньӧ. Викторӧс сідзи и лыбӧдіс выльӧн ыпнитысь лӧгыс, ярскӧба юаліс:

— Дыр узьӧмыд. Эн кынмы?

— Иг.

Бригадир эз тӧд, мый сыкӧд керны, но стада дінӧ эз нин сибӧд. Сюйыштіс киас лэчыд чер да тшукӧдіс роя пуяс пӧрӧдлыны. Клёнгӧ югыдсянь пемыдӧдз Даньӧ, думнас бригадир водзын мыжсӧ вештӧ. Ӧтчыд дугдіс кывны черыс, быттьӧ мортыс бара унмовсис, оз шыась — и ставыс. Локтіс бригадир, Даньӧ пукалӧ джынвыйӧ йирӧм пу дінын да кыкнан кинас кутӧ кок пӧвсӧ. «Кералӧма коксӧ...» — ойӧстіс Каневлӧн сьӧлӧмыс. Кӧть лысӧ абу жугӧдӧма, вирыс вына ылькйис, Виктор зэлыд жгут пуктіс, аслас коскысь

вöньсö пöрччис да, сэсся ёдаліс да бинтуйтіс, чомйö нуöдіс.

— Öні, Даньö, пöттöдзыд нин шойччан,— шога шуис бригадир.

— Эг нарошнö, черыс киысь вильскöбтіс,— вочавидзис Даньö.

— Код киын нö сійö вöлі...

— Йизьöма кепысьыс...

— Войыс эз тырмы тэныд косьтысьнытö,— скöраліс Виктор.— Чомъяс кöть эн кынмы, ломты пачсö.— И бара муніс кöръяс дорö. И со колис чунь öтнас ыджыд стада дозьöритны. Сиктö ветлöмаяслы коліс нин воны, но оз тай петкöдчыны. А кöръяс чеп йыв пон моз нетшкысьöны паськыд тундраö, оз нин морт гöлöссьыд повны, сöмын Лыско ещö атöдлö. Неважöн рация пыр сёрнитіс Митинкöд, Сыктывкарысь Печораö вешйöма, котыртам пö стадаясö кос турун, нянь да комбикорм шыблалöм. Кутчысь пö, Канев. Но вертолёт оз жö тэрмась... Буракö, мукöдлаас делöыс ещö на омöльджык, некор кö сы дінö локны Митинлы. Гашкö, чайтö Митиныс, ас вынöн на вуджас лёк тулыссö Каневлöн бригадаыс? Талун Виктор гögрвоис — не вуджны дзескыд кадсö. Вежон-мöд мысти заводитчас пиöдчöм, а ывлаын дугдывтöг чажöдö вой тöв. Стадаын, гашкö, джын кöрыс нин «ва вема», специалистъяс ногöн кö, жирöвöй клеткаясыс бырисны, «сотчисны» не сöмын яйсьыс, но и лы пытшкöса вемсьыс. И вот, рация пыр шыасис бригадир дінö Митин. (Канев рациясö новлöдліс дадь бöжас, кыдзи и быдтор вöчліс ас кадö, асывнас киыс ачыс бергöдліс приёмнöй кнопкасö).

— «Югыдлань» — один, «Югыдлань» — один,— ловзис рация.— Это я, Митин. Как слышите, приём!

— Öтнам, Эдик, дзик öтнам,— шыасис Канев.— Мый тэныд колö? Волы чай юны.

— Виктор Иванович, как состояние стада?

— Зэв бур, Эдик, кöръяс госысла ризъялöны, сявкйöны-войдöны кытчöсюрö, вötöдны ог вермы.

— Витя, мый лоис? Приём.

— Тöдлін кö эськö, Эдик, кутшöм тані лöсьыд...

— Есть ли в стаде падеж? Прием.

— Арнас вöлі забой, öні ковмис падеж... Сідзинад öд дзикöдз кöрыс бырас, Эдик.

— Кодалан али мый сэні?! Есть ли падеж?

— Лоас, Эдик, зэв ыджыда лоас. Волы, видзöдлы. Сандивей дорын ме. Дзик öтнам. Некодкöд чай юны. Та бöрын наушникъяс ланьтісны.

Гортö петавлöмаяс да вертолётыс воисны пöшти öттшöтш. Аргышъяс матыстчисны чом дорö рытгорув. Быкъяслöн пö дзикöдз лекныс ори, норасис Вань дядь, сукарторсö, кодöс пö кыским гожöм кежлö аслыным, дзоньнас вердім кöръяслы. Вертолётыс пуксис локтан асывнас, но Виктор сылысь шысö эз нин кывлы. Выль пастукъяс вежисны сійöс, бригадир тэрмасьömöн лэдзаліс ассьыс дадювсö, медым öдйöджык уськöдчыны чомса вольпась вылö.

— Сэсся лым сывтöдз тэнö ог нин лямкаавлы,— тапкöдіс мышкас Дзолюклы,— шойччödышт пельпомтö, аттьö, мездін медся сьökыд кадас.

Канев узис чеччывтöг сутки, не лыддьыны кö некымынысь пöсь шыд гуниктömсö, кодыр сійö куньса синмöн и босьтліс Марфида киысь кружкасö.

Виктор узигкості вертолётöн вайöмаöсь нянь, комбикорм, сов, солавтöгыс кöръяс комбикормсö оз сёйны. Чом весьтті бергöдчöма «Ан-2», шыблалöмаöсь турун тюкъяс. Век жö серпасыс эз вöв ышöдана, воддза моз сотіс вой тöв, чарöм вылын куйлісны кöръяс, кодъяскö кокъяснысö нюжöдömöн, кодъяскö кынöм уланыс сюркнялömöн, кыдзи и овлö рömидзтіганыс, ылісянь видзöдігöн, кажитчö, стада шойччö, пöт кынömъясöн пошиктöны мудзöм пемöсъяс. Но тайö эзджык вöв сідзи: кöръяс вöліны кынöсь, кыдзи ачыс тундраыс. Виктор ветлöдліс «узьысь» кöръяс костöд и кöсйис тырвыйö вежöртны лоömторсö. Мыйла öтилаö и татшöм чукöрöн? Дерт, тані абу дзоньнас стадаыс, гашкö, сё-мöд. Кызвыннас вывті нин жебмömаяс. Век жö юрас вир-

дыштіс повзьӧдана мӧвп: тыртӧм кынӧмас пемӧсъяслы унджык веськаліс нуръяторйыс, пӧльтіс шомӧсӧс моз. Кӧть и збыльысь тадзи, мыжыс некодлӧн жӧ сыын абу, кӧрыд абу дом йылын, нормаӧн ныр улас он пукты, наянаджыкыс век унджык кватитас.

Та йылысь рация пыр бригадир юӧртіс Митинлы. Воча кывйыс вӧлі дженьыдик: виччысь — волам. Анализъяс висьталісны мӧдтор: кӧръяс йирӧмаӧсь лым улысь кытчӧсюрӧ петыштӧм сьӧд момгасӧ. Овлӧ пӧ татшӧмыс, кор тшыг пемӧслӧн организмысь дзикӧдз быръӧны совъясыс, найӧ сёйӧны мусӧ. Со пӧ мыйысь ещӧ колӧ виччысьны!

Сьӧкыдлунъяс эз чинны, а лунысь-лун водзӧ содісны. Митин эз нин бӧр лэбзьы Печораӧ, кольччис Каневъяс чомйӧ, тасянь пӧ кивывджык кӧрым ваялӧмнас веськӧдлыны. Вӧрын тӧвйӧм стадаяс унджыкыс воисны тундраӧ. Тундраӧ воисны весиг Таб ю дорын тӧвйӧм стадаяс, налӧн пӧ некутшӧм падёж абу и оз ло, ошйысис Митин. Быттьӧ тайӧн зоотехник кӧсйис вомавны Викторӧс, ачыд пӧ тай шуда лотерейнӧй билеттӧ мӧдлы козьналін.

Кӧть сулалісны тӧлын кодь кӧдзыд лунъяс, но тулыслӧн лов шыыс ёна нин кыліс. Кузя ӧшалӧ енэжын шонді. Лун шӧрнас весиг пу дінъясті заводитлӧ сылыштны. Войяснас кабер-кабер горзӧны ай байдӧгъяс, чуксалӧны эньясӧс, гозйӧдчыны кӧсйӧны. Ловзьыны дась вӧр-ваыс, но мыйкӧ личкӧ на сійӧс, зэв на крепыда пӧдтӧ. Виктор тӧдӧ, кӧнкӧ матын нин помыс кӧръяслӧн мучитчӧмлы.

Каневъяслӧн бригада вылӧ бара на кӧвъясис торъя тӧжд. Ӧти асылӧ Виктор видзӧдліс аслас стада вылӧ и чуймис: сьӧдӧбыс тӧдчымӧн ыджджӧма. Эз-ӧ ловзьыны бӧр усьӧмаясыс? Матыстчис стада дорӧ да пыр жӧ синмас усины бокӧвӧй кӧръяс, пель пас сертиыс весиг мӧд совхозлӧн, печорасаяслӧн. Буракӧ, кодлӧнкӧ кисьыс петӧма стадаыс, шӧйтӧ кытісюрӧ, тундраӧ гӧнитӧ. Со веськалісны Каневлӧн стада вылӧ, сорсисны. Ӧні найӧс позьӧ торйӧдны сӧмын нярталаӧн куталӧмӧн, либӧ караль пыр лэдзигӧн.

Каневлӧн бригада быд лун мыйтакӧ вешйис паськыд тундралань, но омӧльтчӧм быкъяс вӧсна мунӧмыс, позьӧ шуны, эз сод. Ӧтчыд Митин чомсӧ весиг шыбитліс вертолётӧ сӧвтӧмӧн. Стадаын вынаджык кӧръяс гожся жар дырйи моз йӧжгылясисны, корсисны здук чепӧсйыны водзлань, нетшкысисны морт киысь. Ыджыд стадасӧ некымын пастук понъясӧн атӧдлісны тӧлыся войын и шондіа лунын.

Вӧлі тувсовъя шондіа лун. Син ёрана дзирдӧн пӧртмасис тундра. Чом сайын йӧжгылясис стада, быттьӧ кӧръяслӧн сьӧлӧм вылын эз вӧв лӧсьыд, мый налы туйсӧ пӧтшӧны чом, йӧз, понъяс, дадювъяс. Кӧр видзысьяс сӧмын на юисны чай да ставӧн петісны ывла вылӧ. Вань дядь, кыдзи век татшӧм мича лунъясӧ, тотшӧдчис жугалӧм додь дорын, дерт, и сьӧд трубкасӧ вомас кутіс. Виктор бергаліс аслас дадь дорын жӧ, ӧтилаті кӧртыштас, мӧдлаті тувъялас, туяд тай век кытікӧ да киссьӧ. Степан да Саньӧ Даньӧ лунся шонытдорнас нимкодясигмоз куритчисны. Митин чатрасис шонді вылӧ, быттьӧ кӧсйис шуны, со кутшӧм яр да оз тай небось песышт чарӧмсӧ.

Стада виччысьтӧг вӧрзис, быттьӧ сійӧс кодкӧ чепӧстіс бӧрсяньыс. Эз, кыдзи век овлӧ, ӧти бӧрся мӧдӧдчыны, нюжвартчӧмӧн, а веськӧдчисны шеренгаӧн, кыдзи паськыд улича кузя. Медся ён важенкаясыс восьлалісны водзын, быттьӧ мог сувтӧдӧмаӧсь путкыльтны на водзын чурвидзысь чомсӧ, быттьӧ сійӧ мыйыськӧ мустӧммис налы. Йи кылӧн емыштіс пастукъяслысь сьӧлӧмсӧ, найӧ пыр жӧ вежӧртісны, стадаас мыйкӧ неладнӧ керсьӧ; пемӧсъяслӧн вӧрасын, видзӧдласын вӧлі мыйкӧ зэв повзьӧдчанатор. Стадалы паныд зырӧдісны усьӧдӧм понъяс, но кӧръяс эз падмыны, весиг эз чинтыштны ӧдсӧ, сӧмын важенкаяс увлань лэдзисны юрнысӧ, водзӧ чургӧдісны ёсь сюръяс (тулысын налӧн медбӧрын сюрыс гылалӧ). Увтчигтыр да эралігтыр мышкӧн, быттьӧ дирижёръяс, бӧрыньтчисны

шӧйӧвошӧм понъяс. Сюра кӧрӧс водзсяньыс непӧштӧ пон, кӧин оз вермы босьтны. Пастукъяс заводитісны ӧвтчыны харейясӧн, и сыысь эз повзьыны, веськодь пӧ миянлы, позис лыддьыны тшыг пемӧсъяслӧн гудыр синъясысь. Ставӧн мыйкӧ горзісны, грӧзитчисны кодкӧ вылӧ, шенасисны, котралісны, жӧдзисны. А кӧръяслы веськодь, тӧдӧны ӧтитор, колӧ восьлавны тундраӧд тэрмасьтӧг, лабутнӧя, медым эз тыр лолыд, медым быть нин воны колаинӧдз. Қытчӧ вошис налӧн полӧмлуныс, мортӧс нэмӧвӧйся кывзысьӧмыс? Понъяс выныштчылісны бӧрйӧм визьсьыс стадаӧс дзугны боксяньыс, но дурмӧм важенкаяс сэтшӧма ырыштчисны на вылӧ, лябджык кутюяс лякӧсьтісны еджыд лымсӧ. Та бӧрын понъяс эновтчисны увтчӧмысь, пырисны дадьяс улӧ да гӧгыльтчисны.

Сӧмын Вань старик кивыль эз бергӧд, пукаліс джынвыйӧ киссьӧм додь вылын да тшынӧдіс ыджыд сьӧд трубкасӧ. Буракӧ, сійӧ сӧмын виччысьыштіс, медым кутшӧмкӧ йӧй кӧр эз крукышт сюрнас. Дзик чом дінті, додьяс костӧд, позьӧ шуны пастукъяс вылісті прӧйдитіс дӧзмӧм стада, а пӧрысь кӧр видзысь шы эз сетлы. Митинӧс чуймӧдіс стариклӧн татшӧм этшыс. Ӧд кӧръяс дугдісны кывзысьны мортӧс! Тайӧ ӧмӧй нин оз мӧрччы выжывыслы?!

— Мый нӧ татшӧмыс, Вань дядь?— шыасис Митин.

Старик ньӧжйӧ перйис вомсьыс куритӧм трубкасӧ, пыркӧдіс дорыша тӧбӧк ныпас, сюйис питшӧгас. Сэсся здук шыльӧдіс тошсӧ да вӧлисти шыасис:

— Иванович, сыа лоӧ, мый йылысь лолыд оз ышты шуны,— старик бара ланьтіс.

— А век жӧ... ті висьталӧй.

— Иванович,— бара шыасис старик Митин дорӧ,— со ачыд аддзылін, весиг пемӧсъяс гӧгӧрвоисны, ми налы некытчӧ туйтӧм кӧзяинъяс. Тайӧ картинасӧ ме видзӧда первойысь, тэкӧд ӧтлаын. Интереснӧ?— скӧрысь серӧктіс старик.

Митин кусыньтчис кынӧм висигӧн моз, ылыстчис старик дінысь, поліс, сійӧ выльысь на мыйӧнкӧ ёнджыка дӧжналас.

Пастукъяс уськӧдчисны асланыс дадювъяс дінӧ, кӧсйисны выльысь пановтны стадасӧ, но Вань старик ӧлӧдіс, весьшӧрӧ пӧ ноксянныд, тшыглуныс найӧс ньӧръялӧ, быд ловъя лов пӧ овны кӧсйӧ, медбӧръя здукӧдзыс тышкасьӧ сы вӧсна. Медъя. Тундраыс паськыд, но сійӧ асланым. Аддзам. Вертолётыс тэрыб кока.

Шуӧма вӧлі: аски кежлӧ Митин корас вертолёт, и пастукъясӧс вештас стада дорӧ. Ӧти сорысь и чомсӧ. Бригадирлы некыдзи ин эз сюр, зыксис Митинкӧд, аддзылін пӧ сійӧ прокурорсӧ, код йылысь гаравлі тэныд тӧвнас.

Век жӧ Виктор эз вермы ланьтӧдчыны, быттьӧ мыйкӧ корсьысис, помся котраліс чомйӧ да ывлаӧ. Медбӧрын батьыслӧн жальыс петіс, вӧтчыв пӧ стада бӧрсяыд. И бригадир веськӧдчис суӧдны кӧръясӧс.

11.

Қосков пӧст кадӧ радейтіс кыйсьыны, шӧйтны дзирдалысь тувсовъя тундраӧд. Қӧть арнас сылысь пищальсӧ мырддьыліс да шыбитліс Виктор, вӧралысь мортӧс тайӧ эз падмӧд, заводитіс лэчьяс тэчавны. Торъя нин кивыв лэчнас байдӧгъясӧс джагйӧдлыны: кыпӧдан неыджыд лым чукӧр, шӧрас сатшкыштан кык бедь, костас пысалан петлясӧ, ӧтар-мӧдарас чегъялан росъяс. Видлас кабер-кабер гарсӧ да мӧдарас вуджӧ, петляас юрсӧ зэв окотапырысь сюйӧ. Қосков ветлас да дас кымынтӧ шойччигмоз ваяс.

Талун Қосков асывсянь лэч туйяс бергӧдлӧ. Шондіа да дивъя, ылалӧмысь оз ков повны. Шонді вылӧ тшӧкыда бергаліг, Қосков казяліс, кыдзи шонді увтіыс ыджыд рас кодь сьӧдӧб сылань гӧгыльтчӧ. Сё дивӧ! Абу-ӧ мираж? Но кысь сійӧ тӧвнас. Гашкӧ, вежӧрыс дурӧ, тӧрыт войбыд лёка вӧтасис. Гоньйӧдлыштіс юрнас, сьылідзирйыс бур мавтаса шарнир вылын моз шливъялӧ. Бур. Сідзикӧн давлениеыс нормаын. Исыштіс кын байдӧгӧс — гар

дукыс пежлӧн чепльӧдлӧ быдсӧн нырсӧ! Сідзкӧн, насмука оз на ковъясь.

Косков кымыньӧн водіс чарӧм вылын шойччӧдыштны синъяссӧ. Чеччис да ясыдджыка нин аддзӧ: сюра пемӧсъяс шалсйӧны сылань. Бӧр кусыньтчис, кӧинлӧн моз быд сӧн зэлаліс. Со кӧні добраыс, ас кокнас вылысас локтӧ. А сійӧ коньӧр-байдӧгъясӧс джагӧдлӧ — и рад! Ок, эськӧн пищальыс кӧ вӧлі. Мед нин милициялы кӧ шедіс, ӧд кутшӧмкӧ кӧр видзысь мырддис! Кӧръяс век матыстчӧны и матыстчӧны. Гашкӧ, некымын тысяча... Со кутшӧм добра кывтӧ тундра пасьтаыс! А тэ, Косков, сӧмын синнад кутав. Коді мыжа? Кутшӧмкӧ Канев. Мыйла сӧмын сэки пывсянас эз сот сійӧс. И зэв жаль лои Косковлы аслас коньӧралан олӧмыс.

Косков измис места вылас, чайтіс, уна письыс кодкӧ зым вылысас воас, сэки сійӧс оз небось лэдз! Весиг пуртсӧ матӧ лӧсьӧдіс. Но пемӧсъяс разі-пельын шлывгӧны, бытьӧ гӧгӧрвоӧны, кытшовтӧны некымын воськов сайті. Сӧмын некымын воськов! Медбӧрын Косков чепӧссис... и тшапкис ӧтиӧс бӧр кокӧдыс да, абу кӧ шуӧма, она на босьт, ачыс нюжмуні, кӧр мый вынсьыс нетшкӧ сибдӧм кок пӧвсӧ, зяткӧбтӧ Косковлы морӧсас. Сэсся кыдзи он лэдз, Косковлӧн паськаліс кабырыс, ымӧстіс да кунис синъяссӧ.

Косков восьтіс синъяссӧ кодлӧнкӧ пӧсь лов шыысь, дзоргис сы вылӧ сюртӧм кӧр, сьӧд пасьыс рудмыштӧма, но еджыд кокъясыс лӧсталісны выльӧн усьӧм лым моз. Кӧрлӧн ыджыд мелі синъясыс бытьӧ юалісны: «Кутшӧм шог тэнӧ суис, морт?» Косков, дерт, эз тӧд Дзолюкӧс, сылы велавтӧмыдлы став кӧрыс ӧткодь, ӧти манервыв. Косков ньӧжйӧ кыпӧдчис, медым не чуйдны кӧрӧс, ӧти здукӧ лӧдз моз сатшкысис сьыліас. Дзолюк кӧсйис нетшыштчыны, эз кажитчы сылы татшӧм йӧйнога тшапкӧмыс, но мирітчис, морт абу зверь, сійӧ пакӧсьт оз вӧч. Дзолюк велалӧма повны кӧинысь, ошкысь, санысь, мортӧс жӧ сійӧ век пыдди пуктыліс. Косков кӧрталіс Дзолюклы сьыліас крепыд капрон гез да вӧлисти кокниджыка ышловзис,— ӧтик тай сюрис жӧ. Ӧні ӧдйӧджык пӧрччыны кӧр кокысь лым еджыд кысъяссӧ. Кутшӧм козин Манялы!..

Косков домаліс Дзолюкӧс роскӧ, ачыс бергаліс кӧр гӧгӧр и байдӧг моз ропкӧдчис, сэсся дженьыда да вынӧн йӧткыштіс кӧрлань лэчыд да ёсь пуртӧн. И тайӧ здукас сійӧ кыліс бӧрсьыс чарӧмсӧ гирскӧдысь шы. Косков лэптіс юрсӧ, вылысас котӧртӧ дадюла, метра сё сайын, абу ылынджык. Дадювнас веськӧдлӧ Виктор! Шӧйӧвошӧм Косков кӧръяс ныр улысь нин слӧймис уйкнитны сук раскӧ. Дадюла, дерт, раскӧ пырны эз вермы, сувтіс ранитӧм кӧр дорӧ. Косков лючки кыліс пастуклысь скӧра горӧдӧмсӧ:

— Косков, сувт! Лыя!

Виктор видзӧдіс вирӧн ойдӧм Дзолюк вылӧ. Мыйкӧ яр би моз сотыштіс пытшкӧссӧ и кучкис вежӧрас. Сэки и горӧдіс Косковлы. Канев ӧдва домис дадювсӧ, эз кывзысьны чуньясыс, мелкокалибернӧй винтовкаыс, кодӧс мыйлакӧ тшапкис дадь бокысь, вӧтчигас ловъя моз «ворсіс» киас.

Со Косков петіс Колва ю вылӧ, здук мысти вошас мӧдар раскас. Виктор пу вож костӧ пуктіс винтовкасӧ, стӧчмӧдіс прицелсӧ... Пышйысь казяліс, йӧй моз уськӧдчис Викторлы паныд, горзіс:

— Виктор, Витёк! Друг! Эн ви...

И Канев ӧвсис метитны мортӧ.

— Сволоч тэ, Косков,— шуис дыр мысти Виктор.— Тэнад мӧд гӧн оз пет. Ӧні эн виччысь прӧститӧм. Шошаӧдыд нуӧда буровӧй вылас...

Кор Виктор воис дадь дорас, сылысь тундраса ёртсӧ, Дзолюкӧс, вӧлі нин босьтӧма тарзян висьӧм, тундра кодь лӧз синъяссьыс войталіс сӧдзыд-сӧдзыд ва, омӧльтчӧм жервидзысь ордлыяс костӧдыс лючки тыдаліс, кыдзи медбӧръяысь нӧйтчӧ сьӧлӧмыс.

Рытнас нин, Косковӧс нуӧдӧм бӧрын, ӧти сьӧд момгаа мыльк вылын камӧдіс лэчыд чернас кын мусӧ Виктор Канев, сійӧ кодйис Дзолюклы гу, эз кӧсйы, медым сылысь шойсӧ чашйисны кыньяс.

— Прöстит, Дзолюк, эг сяммы тэнö кыдзи колö видзны,— вöліны медбöръя кывъясыс Каневлöн ёртыс гу вылын.

Ылыстчис «лёк» тулыс. Тундра кышаліс ыджыд праздник вылö моз еджыд дзоридзьяса гожся веж платтьöсö. Виктор Канев водзö дöзьöритіс ассьыс ичöтмöм стадасö. Öти асылын Каневъяслöн чом дорö пуксис вертолёт. Кöр видзысьяслы вайисны сёян-юан да почта. Лётчикыс ас кисяньыс мыччис Викторлы письмö. Сійö вöлі Митинсянь.

«Сійö, мый вöсна тэ вийсин бöръя воясö,— гижис главнöй зоотехник,— матысса кадö лоö позянаöн пöртны олömö. Неважöн обкомлöн бюро вылын видлалісны кöр видзан вопрос, вöлі шуöма öнія торъя оленьфермаяс пыдди котыртны специализируйтöм кöр видзан совхозъяс. Дерт, ыджыд овмöслы лоö вын серти колана ногöн тöждысьны тувсовъя да тöвся йирсянінъяс понда. Со, Витя, эз весьшöрö ло тэнад водзмöстчömыд. Чайта, ыджыд нимкодьлун ваяс тэныд тайö юöрыс...»

Бригадир некымынысь лыддис Митинлысь письмöсö, сійö вашъяліс челядьлöн кодь сöстöм нюмöн.

ЛИТЕРАТУРНÖЙ ОЛÖМЫСЬ

1979 вося май 15 лунö вöлі коми гижысьяслöн да литературнöй активлöн собрание, кöні муніс сёрни сы йылысь, кыдзи уджалö авторъяскöд «Войвыв кодзув» журналлöн редакция.

Журналса редактор П. Шаховлысь юöртömсö кывзöм да сы кузя сёрнитöм бöрын собрание пасйис, мый редакция нуöдіс тöдчана удж сы могысь, медым тöдмöдны лыддьысьысьясöс выль коми гижöдъясöн. Бöръя кадö коми литератураö журналлöн лист бокъяс вывсянь воисны уна пöлöс жанръясын лöсьöдöм гижöдъяс, кытысь тыдалö талунъя уджалысь мортлöн зільöмыс да водзмöстчömыс. Журнал пыр локтісны литератураö и выль авторъяс. Водзö сöвмис том гижысьяслöн сямлуныс, унаöн на пиысь босьтчöны гырысь гижöдъяс бердö.

Такöд тшöтш собрание индіс журнал редакциялöн уджын тырмытöмторъяс вылö. Сідз, журналын этша на петöны бур художественнöй да пöсь партийнöй кывйöн гижöм публицистическöй статьяяс. Гöльджык лоис журнал критическöй гижöдъясöн. Вывті этша произведение йöзöдсьö шöр да гырысьджык арлыда челядьлы лыддьöм вылö.

Журналын этша на петöны очеркъяс уджын водзмöстчысь йöз йылысь, тырмытöма петкöдлыссьö видз-му овмöсын талунъя могъяс олömö пöртöм.

Коми гижысьяслöн да литературнöй активлöн собрание шуис, медым «Войвыв кодзув» журналса редакция шöр могöн пуктіс йöзöдан произведениеяс идейнöй да художественнöй боксянь кыпöдöм, талунъя тематика быд боксянь восьтöм; паськыдджыка петкöдліс республикалысь водзö сöвмömсö; ышöдіс лыддьысьысьясöс дасöд пятилеткалысь планъяс олömö пöртöм вылö.

Енмöдны йитöдъяс авторъяскöд, кодъяс гижöны сиктса олöм йылысь, унджык йöзöдны бур гижöдъяс сиктса проблемаяс кузя.

Паськыдджыка сетны литературнöй критика. Кыскыны тайö уджас республикаса критикъяслысь медся тöдчана вынъяссö, тшöтш и критика бердö босьтчысь авторъясöс.

Унджык йöзöдны челядьлы лыддьöм вылö гижöдъяс, петкöдлыны том войтырлысь сöвмömсö, уджалан туй вылö сувтömсö.

Бурмöдны авторъяскöд удж. Том авторъяслысь гижöдъяссö видлавны ас кадö да пыдісянь, отсавны вайöдны найöс печатьöдз.

Писательяс Союзлöн правлениелы кыпöдны кыв кутömсö «Войвыв кодзув» журналлöн удж вöсна, отсавны редакциялы водзö бурмöдны журналсö дзоньнас.

*

* *

Тайö жö собраниеыс шуис примитны СССР писательяс Союзö членъясöн поэт Василий Лодыгинöс да драматург Николай Белыхöс.

Владимир ТИМИН

Мортлы, коді кутас овны XXI нэмын

Кутшӧмӧн тэ лоан сё во мысти?
Эска —
Вичмас радлун, а оз шог.
Кодзувъяслань тэ ракета ыстан,
Тӧдмалан ас мулысь тэчасног.

Мунны верман ылӧ,
Верман — матӧ,
Быд граница —
Ёртъяс костын визь.
Оз нин понды повзьӧдчыны атом,
Сё арӧсӧдз некоді оз вись.

Вӧр-ва лоӧ быдсяманас озыр,
Виччысьтӧг оз лымъяв, ни оз зэр,
И, дерт, сӧстӧм юяс кузя оз нин
Гожӧмбыдӧн кывт ни ӧти кер.

Унаторйын ылӧ водзӧ мунан,
Аслад уджӧн содтан мулысь мич...
Сӧмын миян йылысь эн жӧ вунӧд —
Бур вӧснаыс пессим тшӧтш и ми.

●

«Славянскӧй базар»

«Москваӧ воӧм бӧрын сійӧ (Анна Сергеевна) сувтліс «Славянскӧй базарӧ» и пыр жӧ ыстывліс Гуров дінӧ гӧрд шапкаа мортӧс. Гуров волывліс, и некод Москваын та йылысь эз тӧд».

А. Чехов, «Дама с собачкой».

«Славянскӧй базарын»— свадьба.
«Славянскӧй базарын»— музыка.
Ме пола, мый вот-вот садьма —
Ӧд вӧтасян сӧмын узигӧн.

Ме талун XIX нэмын.
Важ паськӧма ань кывтӧ тшапа.
— Тан сёйлісны,— висьталӧ меным,—
Чайковский, Куприн и Шаляпин.

Гӧрд дӧрӧма збой гудӧкасьыс
«По Питерской» няръялӧ-ворсӧ.
И веськыда югыд жар пачыс
Мен вайӧны тан сёянторсӧ.

Мен йӧзыскӧд гажа и лӧсьыд,
И пызаныс сёянсьыс чегӧ.
Ас олӧм чӧж веськалі ӧтчыд,
Кӧн вӧлӧмны Репин и Чехов.

Кӧн вӧлӧмны уна бур вежӧр,
И найӧс ме зэв гӧгӧрвоа:
Оз аттьӧав шойччӧмысь гежӧд,
Код удж бӧрын пукыштны воас.

Дивъя тані гыжъявны устӧ —
Сё аттьӧ, код пӧжасис-пусис!
Ӧд пӧварлӧн чӧскыд искусство
Оз весь дасӧд музаӧн шусьы.

Альбина АНУФРИЕВА

АНЮТА

ВИСЬТ

КИПЫДӦС сиктысь война вылӧ мунлӧм мужичӧйясысь этша коді бӧр гортӧ локтісны. Унаӧн пуктісны мада юрнысӧ ылі муяс пеж фашистъясысь мездігӧн, Рӧдинаӧс дорйигӧн. Локтысьяс лыдын — Коктӧм Миш, Ки пӧла Ипат, чотысь Митрук Вась...

Но висьтыс тайӧ абу мужичӧйяс йылысь, а — нывбаба йылысь. Шуӧны сійӧс Анютаӧн, Анна Филипповна Рочева. Рӧднас сійӧ абу татчӧс, кӧть и изьватас жӧ, но ю катыдысь. Войнаӧдз на верӧс сайӧ татчӧ петліс, Ягдор Трӧш сылӧн верӧсыс вӧлі, да колис тай том гӧтырсӧ дӧваӧн. 1943-ӧд вося арын сэзь лунӧ сетіс Анюталы пошта новлысь Федосья шог документ — похоронка, кӧн гижӧма вӧлі, мый верӧсыс сылӧн, Рочев Трофим Андреевич, усьӧма смертью храбрых фашистъясысь Аниканово сикт мездігӧн. Ёна бӧрдіс том дӧва, лывкӧдлісбӧрдӧдліс вошtӧм том верӧссӧ, а бӧрдӧдны кӧть сьылӧдны Анюта кужӧ, кыськӧ сьӧлӧм пытшкысь аддзысьӧны да петӧны кывъясыс.

«Верӧсӧй менам, мада Тӧпимӧй!
Код вылӧ миянтӧ колин-шыбитін?
Посни челядьтӧ, любӧй гӧтыртӧ?
Ойя жӧ, да ойя!

Пӧтка яй вайысьӧ, чери кыйысьӧ!
Асъя водз сувтысьӧ, сёр водысьӧ!
Кодӧс ме сэсся любита-жалейта?
Ойя да ойя!

Войвывса войясным миян пемыдӧсь.
Енэж пасьта тай ӧзйӧны кодзувъяс да,
Менам кодзув со усис му вылӧ!
Ойя да ойя!

Жалитіс-бӧрдіс нывбаба, а кадыс и олӧмыс сэтшӧм вӧлі, мый бӧрднысӧ некор и норасьнысӧ некодлы: гортын куим челядь сылысь тӧжд виччысьӧны, да и колхозас некор помасьлытӧм уджсӧ бабаясысь кындзи некодлы бертны. Челядьыс вӧлі посниӧсь на, медыджыд пиыслы, Васиклы, тӧкӧтьӧ тырис сизим арӧс, первой классӧ велӧдчыны пырис; вит арӧса Лена вӧлі арӧсӧнджынйӧна Иринья чойыслы нянькаӧн лунбыдъясӧн, кор мамыс удж вылын. Бабыс налӧн, Анюталӧн матушкаыс, тулыснас кувсис.

И пыксьӧ-мырсьӧ челядькӧд Анюта, гежӧда сюрлӧ сылы пӧттӧдз узьлӧмыс, ӧд и колхозас уджавны колӧ некодысь кольччытӧг, и керка-картатӧ дозьӧритны. Йӧрас мыйтакӧ картупель пуктӧны-быдтӧны, да и неуна ид кӧдзӧны. Банка нима мӧскыс, енкӧд, дзоньвидза, но, а мӧска бурыс кӧ эм, семья оз сэтшӧма тшыгъяв.

Васик пиыс сылӧн шань быдмӧ, сідзи и шыбитчӧ кӧть мыйӧнкӧ мамыслы отсыштны. Тӧвбыд, вежоннас кыкысь, вит литраа туисӧн Изьва сиктӧ котралӧ — йӧв вузалӧ. Бӧрӧ-водзӧ абу матыс туй, но удитӧ тай школаӧ мунтӧдз и лэччывны, и вузасьны, и бӧр воны.

Уджалігад да сьӧкыдлунъяссӧ венігад, воис и югыд лун — Победа. Помасис война. Пырысь-пыр кокниджык бабаяслы эз ло, но водзын, кыдз юр весьтын войвыв кодзув, ӧзйыштіс кокняммӧм вылӧ надея. Гожӧм кежлӧ кӧть и неуна, но локтісны чужан сиктӧ ловйӧн кольӧм салдатъяс, шудмӧдісны том гӧтыръяссӧ, коді невестасӧ. А дӧваяслы кутшӧм шуд? Сӧмын челядьсянь, найӧ кӧ кывзысьӧны да отсасьӧны. Ӧкмыс арӧса Васик гожӧмбыд верзьӧмӧн кыскаліс турун юръяс, удитас на гожся кузь луннас и купайтчыштны, и вӧрӧ пыравлыны: то вотӧстор чойясыслы вотыштас, то тшак ӧктыштас, а кор тайӧ абу на — кӧть гум нетшкас, гӧнюш кодъяс, но гортӧ чойяслы гӧснечтӧг некор видз вылысь оз во.

Коркö ötчыд Анюта пиыскöд сёрмöдчисны видз вывсьыс, воисны пемдігöн нин, а гожömнас Изьваын пемдö зэв сёр, и то оз дзикöдз. Веськöдіс Васик вöвсö асланыс дзиръялань, а чойясыс виччысьöны найöс, восьтömаöсь дзиръясö. А наköд орччöн сулалö детдомса нывка, Марина, Леналöн нывъёрт.

Васик пыртöдіс вöвсö йöрö, зэлöдіс вöжжисö.

Воронко сувтіс, сэсся пыдісянь, быттьö ружтömöн, лолыштіс: бöрö колис сьöкыд да кузь лун, водзын — дженьыд, но сэтшöм виччысяна вой, йöр сайын йирсьöм да чöскыда шойччöм.

Лена пос дорсянь радпырысь висьтавлö: «Мöстö йöртім! Джоджъяс чышким! Куканьыс и баляыс шыын! Чарлаöн нюр вылысь вундім да нöб турун вайим! Ставсö, мый кольлін, сёйим да нöшта на сёйны көсъям!»

Васик кольччис, медым вöвсö лэдзавны да сьöрсьыс вайöм нöб турунсö косьтыны вольсавны, а мам нывкаяскöд пырис керкаö.

— Но и нывъяс менам, но и гулюяс!
Менам тölкаяс, менам мадаяс!
Ин тай матайтчöй, бура олömныд,
Таысь тіянлы кампет сетала!

Сьылыштö тадзи Анюта, серöктыштö да сетö нывъяслы азь гум — кампет пыдди, зэв тай чöскыд гумыд войнабöрса кадад вöлі, а кампетсö кытысь босьтан.

Анюта малалö аслас нывъяслысь юръяс, сибöдыштлö найöс ас бердö, сэсся, кыкнанныссö·ки вылас кыпödömöн, меліаліс найöс, окаліс-жалейтіс. И эз казяв, кыдз Мариналöн зэв забеднöй чужömыс лои, гырысь синъясыс нывкалöн тырисны синваöн, льöбъясыс кутісны тіравны. А сэсся и корис:— Менö тшöтш окышт, тётя Анюта!

Коминас нывкаыс бура сёрнитö, дзик изьва ног, öд вайлісны сійöс татчö, кор сылы вöлі нёль арöс.

Корис тадз, а ачыс, окыштömсö виччысиг, куньöма синъяссö, кельыд чужömсö вылö лэптöма, вöсньыдик кияссö нывбабалань нюжödöма.

Вöвлытöм на тödтöм дойöн ёнтыштіс Анюталöн сьöлömыс. Сійö лэдзис ассьыс нывъяссö джоджö, босьтіс моздорас детдомса нывкасö, сибöдіс шоныд морöс бердас, окаліс чужömсö, небыд юрсисö, куньса синъяссö. Нывка синъяссö восьтывлытöг, ньöжйöник шöпкис: «Мамук!»

Анюталöн доймысь сьöлömыс морöсас муткыртчис, и сійö пуксис лабичö, меліа-меліа, нывкаöс мышкуас тапкышталömöн, шуаліс:

— Тэ менам дзолюкöй!
Коньöрöй тэ менам, мадаöй!
Мамукöн тай менö висьталін!
Ло, сідзкö, тэ меным нылукöн!
Сідзкö, тэнад и чойяс выйимöсь:
Лена нима да дзоля Иринья!
А Васик вокыд тэнад некодысь оз пов,
Кутас жалейтны да тэнö дорйыны!
Кутшöм муын тэ чужин-рödитчин?
Кöн нö тэнад мада ай-мамыд?
Найö оз тödны, бур-ö, лёк тэныд?..

Тешкодь мортыс тайö, Трöш Анютаыс: татшömтор сьöктöд аслыс босьтö, и видзöд, сьывны колö. Сьылöм шы улас и нывкаыс унмовсис.

Тшай юигöн Анюта шыасис пиыс дорö:

— Васик, мада пиö. Тэ, кöть и дзоля на мортыс, но меным бур отсасьысь нин, да и сöветуйтчынысö меным сэсся некодköд. Босьтам Маринасö детдомысь, мед ми орданым олö? Зэв тай меным сійö жаль.

Василей тыртöм блюдсö пызан вылö пуктіс, дыр мам вылас чöв видзöдіс, сэсся шуис:

...Мед олас. Мöска-бур выйим, пенсия локтö — олам!

Шуис тадз, а ачыс блюдö кисьтöма тшай да, пöлялömöн, бара юö, ёсь пиньяснас сакар зэв ичötик торйысь курччышталömöн. Помаліс юны, коляс сакарсö сакарничаö пуктіс, чашкасö блюдас пöрödіс, нöшта на шуис:

— Мед олас, местаыс тырмö.

— Мун, узь сэсся,— сьöлöм сетіс пиыслы мам.— Узь пöттödзыд, ме квайт часödз тэнö ог пальöд. Йöвсö сдайтны ачым нуа и. Тэ видз вылас ставныскöд мунан, пиук, а ме ма-

нитчышта: колӧ ӧд Марина йылысь сёрнитчыны да кыдзкӧ-мыйкӧ детдомсьыс босьтӧмсӧ ладмӧдны, а то кыдз?

Аски асывнас Анюта вӧччыштіс мича сарапанӧ, соска дӧрӧмӧ, сыръя чышъянӧ, ичӧт кокъясас кӧмаліс гӧрд сапожки да мӧдӧдчис сельсӧветӧ, кӧн председательыс, Митрук Вась, сійӧс кывзіс да оз и тӧд, мый висьтавнысӧ воча.

— Тайӧ эськӧ, ме чайта, ошканатор, ӧти боксянь,— медбӧрын, кӧть и ёна джӧмдалӧмӧн, но сетіс жӧ воча кыв нывбабалӧн юалӧм вылӧ.— Но, Анна Филипповна, мӧд боксянь кӧ, тэнад аслад куим челядь. Он-ӧ тэ думайт, мый нёль челядьнад тэныд лоас... э-э-э ...кокньыдджык? Коймӧд кӧ,..— нӧшта на мыйкӧ кӧсйис висьтавны сиктӧн юрнуӧдысь, но Анюталы кажитчис, мый сылы ӧткажитӧны, и сійӧ чепӧсйис местасьыс, матыстчис Митрук Васьлань:

— Ак тэ, Сӧветскӧй властьӧн шусян! Пӧрысь мыр — со тэ коді! Вынӧс менсьым мерайтін али мый, мед тӧдны, кокни-ӧ, сьӧкыд мем лоас? Нылыс менӧ мамукӧн шуӧ, а ме сійӧс ас бердысь ӧтдорта?! Сэк эськӧ и сьӧкыд лои меным овнысӧ, ой, сьӧкыд! Но и куроглӧн кодь тэнад юр вемыд, председатель ёрт! Сьӧкыд меным лоас!.. Кыдз сӧмын тайӧс тӧдмалін? Али менам челядьыс киссьӧм паськӧмаӧсь, мыссьытӧм чужӧмаӧсь? Али ачым ме кутшӧмкӧ урӧс? Тэнад со,— Анюта индіс чуньнас председательлы морӧсас,— дӧрӧм кизьыд орӧма, а менам некодлӧн кизьыс оз ор, кӧть нетшкы!

— Энлы, чӧв!— дугӧдны сійӧс кӧсйис Митрук Вась.— Мый тэ пулемётысь моз таркӧдан? Ог ӧд ме ӧткажит, шуи тай: тайӧ делаыс ошканатор...

— А ошканатор кӧ, гиж бумага!— долыдмис Анюта.— Гиж печатя бумага, мый нылыс менам, а то меным некор тан манитчыны, видз вылӧ колӧ!

— Энлы, Анна Филипповна, шуа тай, некод на эз босьтлы челядьсӧ детдомсьыс, ме ог и тӧд, кыдз татшӧм бумагасӧ гижны. Ветла районӧ, юася, кыдз-мый, сэки и оформитам.

— Но и морт жӧ тэ, председатель! Интереснӧ, кыдз тэ фашистскӧд воюйтін?

— Да наköд кокниджык воюйтнысӧ, тіянкӧд дорысь,— скӧрмис Митрук Вась.

— А тэ мекӧд эн воюйт,— кыдзкӧ весиг меліа шуис та вылӧ Анюта.— Тэ сӧмын гиж колана бумага да печатьнас личкы. И он кӧ куж гижны, ме велӧда. На, босьт бумага, со ручка. Гиж тадз... Талун, 1945 вося август коймӧд лунӧ..— гижин?— ме, Ижма районса Кипыдӧс сиктысь председатель Канев Василий Митрофанович, тшӧкта... сідз и гиж: тшӧкта... тшӧкта сетны детдомысь сизим арӧса нывка Маринаӧс... овсӧ-вичсӧ ог тӧд, но мед, гашкӧ, овсӧ сійӧ и ачыс оз тӧд... Сетны Рочева Анна Филипповналы нывпыдди быдтыны, а сійӧ кӧсйысьӧ нывсӧ вердны-ютны, кӧмӧдны-пасьтӧдны, велӧдны и йӧзӧ петкӧдны, мед быдмис сійӧ эз сиротаӧн, а мам борд улын...

Сельсӧветсьыс петігӧн да гортлань кокни кокъясӧн тэрыба восьлалігӧн, Анюта кӧритіс асьсӧ: мыйла весьшӧрӧ ӧбидитіс бур мортсӧ, Митрук Васьӧс, горзіс сы вылӧ, а мортыс ӧд сійӧ ёна ранитчылӧма, шуӧны тай, дзик сьӧлӧм бердас кӧрттор — осколок — сутшкысьӧма, а сійӧ, Анюта, дик моз горзіс. А ӧд шогыс сылӧн, коньӧрлӧн, абу меысь этшаджык: куим пиӧс воштіс сійӧ война вылас. Ачыс, мужичӧй мортыд, гашкӧ, рӧбӧтанас и кутчысьӧ, эз нюкыльтчы тай, а гӧтырыс, Евгения тьӧт, дзик нин коньӧр кодь лоӧма, некыдз оз асас во...

Тадз мортсӧ жалитӧ Анюта да асьсӧ видыштӧ, но сэк жӧ и радлӧ, мый зэв регыдӧн удитіс деласӧ керны. Ӧні сӧмын колис Мариночкасӧ дзикӧдз босьтны детдомсьыс да и котӧртны видз вылӧ.

Луныс со кутшӧм гажа, бура и косьмас туруныс. Оз позь татшӧм лунсӧ воштыны!

Александра МИШАРИНА

Нюжалöм тулыс

Оз сетчы таво
Тöлыс тулыслы,
Оз тырмы шоныд
Сывны муыслы.
Вой тöлöн скöра
Век на пöлясьö,
Со, лымйöн, шерöн
Кырссьö-сьöласьö.

Йи чептöн юяс
Век на дорöма,
И Коми парма
Лымъя-чарöма.
Гар пытшкысь коръяс
Петны полöны,
Шань шоныд лунъяс
Шоча волöны.

Тэныд

Гулыд югыд яглысь
Вайи чöскыд кöрсö,
Сöстöм, тэрыб шорлысь —
Дзольгöм шы.
Вайи тэныд ставнас
Льöмъю парма-вöрсö.
Морöс тырнам —
Мелілунлысь ты.

А тэ тайöс, бöрд кöть,
Мусаöй, эн казяв.
И дзик нинöмсö
Эн гöгöрво.
Горш дін гöрддзасис,
И син доръясöй вазис:
Мыйта вайи!
Нинöмыс эз во...

* * *

Коді эз радейтлы,
Öтка пыр нэм.
Сылöн кöть верöс
И челядьыс эм.

Менам со, муслунöн
Сьöлöмöй тыр.
Öтнам-ö?
Кыкöнöсь сыкöд ми пыр!

* * *

Менам медся югыд, медся сöстöм,
Меным помтöг дона, муса морт.
Менö бурас, сöмын бурас öстан
Кыдзи медся матыса бур ёрт.

Уна-ö нö менам ловлы колö:
Мелі видзöдлас да гоз-мöд кыв.
Сэки сöмын став сьöлöмöн ола,
Радлун кындзи нинöм ме ог кыв.

Вöчны эськö мыйкö бурöс-бурöс,
Шоныд видзöдлас мед вичмис мем.
Ставыс збыльмас, быд бурторыс
сюрас,
Кодыр татшöм ёртыс менам эм.

Н. П. ИВЛЕВ

Мый мен висьталіс И. А. Куратов йылысь газетын юöртöмыс

Статьялöн авторыс — Николай Петрович Ивлев — олö Алма-Атаын, техническöй наукаясса кандидат. Казахскöй государственнöй архивысь документъяс уна во чöж видлалöм-тöдмалöм бöрын сійö гижис И. А. Куратов йылысь книга, кöні содтöд выльторъясöн паськыда петкöдлö медводдза коми поэтлысь Шöр Азияын олöмсö. Книгасö лöсьöдчö лэдзны Коми книжнöй издательство. Журналö книгаысь тайö торсö комиöдіс да дженьдöдышталöмöн лöсьöдіс Вл. Попов.

□ □ □

Коми мусянь ылын-ылын, Верный карын, дöва-казачка Надежда Чукреева керкаын 1875 вося арын кувсис Иван Алексеевич Куратов — Семиреченскöй областьса военнöй губернатор бердын торъя поручениеяс кузя чиновник, кодöс öні тöдам и кыдзи коми литературалы подув пуктысьöс. Кувсьытöдз во кык сайын сійö уна ветлöдліс степöд, чукöртіс свидетельясöс, налысь висьтасьöм, медым эрдöдны преступлениеяссö аслас коллегалысь — барон Гревенецлысь, дорйыны мыжтöм йöзöс. Ёна кынмалöмъяс вöсна И. А. Куратов висьмис, 1875 вося арнас туберкулёз дзикöдз пöрöдіс морттö да ноябрь 18 лунлы паныда войö сійö кувсис. Ноябрь 19 лунö И. А. Куратовöс дзебисны, а ноябрь 27 лунö кодкö, водзвыв гижлöм-лöсьöдлöм бöрын, выльысь гижöма сöстöм лист вылö да мöдöдöма медводдза поштаöн Ташкентö некролог. Декабрь шöрын некрологыс воис «Туркестанские ведомости» газет редакцияö, а 1876 вося январь 2 лунся номерын сійöс йöзöдісны. Кувсьöм йылысь юöртömсö кырымалöма Л. С-н псевдонимöн. Тайö дзик öти некрологыс — öттшöтш Куратовлöн асшöр олöм йылысь, сылöн творчество да служба йылысь зэв тöдчана документ. Коді нö сэтшöмыс Л. С-н? Кутшöм ногöн сійö йитчöма вöлі Куратовкöд, дыр-ö сійöс тöдліс?

Медвойдöр ме судзöді И. Ф. Масановлысь «Псевдонимъяслысь словарь», но Л. С-н сэтысь эг аддзы. Мövпъясöй зэвтчöны. То татчö, то сэтчö крукасьла, но петан туй ог аддзы, мыджсян подув оз сюр. Сідз, мövпала ас кежысь, некрологсö гижöма сяма, тöдысь морт. Эз жö, тöдömысь, сійö тайöс некрологсö сömын гижлы. Вермис и мöдтор гижлыны, йöзöдны. Видлалі «Туркестанские ведомости» газетлысь вося комплектъяс — 1879, 1880, 1881 воясся öс. Корсян псевдоним эг панывдав ни газетысь, ни муköд архивнöй да библиографическöй документъясысь.

Выльысь лыддя — строка бöрся строка — некрологсö. Гашкö, мися, сёрнікузяыс серти позяс тöдмавны мыйтакö морт йывсьыс, коді шыасьöма Куратов кувсьöм кузя. Тыдалö, мортыс оз омöля тöд олан туйсö Иван Алексеевичлысь да и оз сömын «службалöн формулярнöй список» серти. Та йылысь висьталöны этайö строкаясыс: «...поступил в Московскую духовную академию. Академического курса окончить не удалось, вследствие возникших в начале 60-х годов волнений в высших учебных заве-

дениях. При выходе из академии покойный при помощи товарищей, ссудивших его деньгами, возвратился в Усть-Сысольск».

Сы йылысь, мый И. А. Куратов локтіс ас Коми муӧ Москвасянь ёртъясыслӧн сьӧм вылӧ, некрологсӧ гижысьыс вермис тӧдны сӧмын ассяньыс Куратовсянь. Видзӧдлам гижӧдыслӧн татшӧм сёрникузяяс вылӧ: «С ранней молодости, как видно из оставшейся значительной переписки и других бумаг, Куратов посвятил себя служению своему родному народу. В каждой строке заметок покойного проглядывает необыкновенная привязанность и любовь его к зырянскому племени... в числе рукописей покойного найдено много оригинальных и переводных стихотворений на зырянском языке, опыт толкового зырянско-русского словаря, грамматика зырянского языка и целый ряд этюдов». Сідзкӧ, Л. С-н ачыс видлаліс кольӧм бумагаяссӧ Куратовлысь. И видлаліс эз сӧмын кыдзи тӧдса морт, но и кыдзи зэв велӧдчӧм морт, коді кужис донъявны кувсьӧм ёртыслысь бумагаяссӧ, гижӧдъяссӧ. Тӧдӧмысь, некрологсӧ гижысьыс тӧдліс, аддзывліс Куратовлысь гижӧдъяссӧ сэки на, кор поэт вӧлі ловъя. И та бӧрын немтор нин нӧдны: Л. С-н вӧлӧма поэтлы бура тӧдса, матысса, ас мортӧн.

Висьталӧмӧс вынсьӧдӧ и татшӧм пасйӧд некрологас: «До самой смерти, уже не вставая с постели, Иван Алексеевич занимался любимым своим предметом». Пасйӧдыс тӧдчӧдӧ, мый Л. С-н тшӧкыда волывліс кисьмӧм ёртлӧн патераӧ, тӧдліс, мый керӧ-вӧчӧ Куратов.

Вай нӧшта водзӧ лыддям некрологсӧ: «Нам хорошо известно, что за несколько месяцев до смерти Иван Алексеевич собирался испросить разрешения у Главного начальника края на отпечатание в местной типографии зырянской грамматики». Татшӧмторъяссӧ вермис тӧдны, дерт, сӧмын зэв матыс морт, кодкӧд позьӧ и сьӧлӧмтӧ восьтны, гуся думъястӧ эрдӧдны.

Тайӧтӧ сідз — тӧлка, вежӧра морт гижӧма некрологсӧ. Но ӧд тайӧ оз на висьтав, коді жӧ збыль вылас сэтшӧм Л. С-н. Быд ногыс зіля вежӧртны татшӧм сёрникузя: «В лице Ивана Алексеевича **наша местная администрация** (тӧдчӧдӧмыс менам — Н. И.) лишилась способного, неусыпного и честного деятеля, а общество — истинного гражданина». Тайысь тыдалӧ, мый Л. С-н — Верный карса олысь, мый служба кузя сійӧ вочаасьлӧ администрацияса войтыркӧд, кӧть ачыс, буракӧ, абу на лыдысь, на пӧвстысь. Но сійӧ тӧдӧ, кыдзи администрация видзӧдӧ Куратов вылӧ, администрациялӧн пӧшти быд воськов сы син улын. Л. С-н юӧртӧ: «Смерть Ивана Алексеевича, хотя и предвидимая, поразила, однако, сослуживцев его своею неожиданностью. Как-то не хотелось верить, что его уже не стало!» Сы син увті муніс поэтлӧн вочасӧн кусӧмыс, поэткӧд ӧтлаын служитысьяслӧн видзӧдласныс. Некрологсӧ гижысьыс тӧдӧ весиг, мый на кӧсйылӧма Куратов бӧръя лунас: «В день смерти покойный думал прожить еще несколько времени. Это видно из оставшейся записки, в которой он делал распоряжения на случай кончины».

Ми тӧдам, мый кольӧм гижӧдторас И. А. Куратов индіс душеприказчикӧн В. И. Чистопольскийӧс — аудиторъяслӧн Казаньса школаын велӧдчан ёртсӧ. Но гижӧдторсӧ огӧ тӧдӧ — либӧ дзикӧдз вошис, либӧ эм кутшӧмкӧ архивын. Позьӧ гӧгӧрвоны, мый некрологсӧ гижысьлы вӧлі тшӧктӧма видлавны Куратовлысь бумагаяссӧ, сортируйтны. Сійӧ сідзи и вӧчис: служебнӧй письмӧяс сетіс областнӧй правлениеӧ, а ассьыс — В. И. Чистопольскийлы. Кувсьӧм водзвывса гижӧдторйыс кӧ поэтлӧн вӧлі син водзаным, тӧдім эськӧ и некрологлысь авторсӧ.

Тӧдам ӧтитор: Л. С-н — Верный карын олысь ичӧт чиновник. А Л. С-н, тӧдӧмысь, колӧ гӧгӧрвоны тадз: Л — нимыслӧн медводдза букваыс, а С-н — овыслӧн медводдза да медбӧръя букваяс. Таысь петӧмӧн, куті корсьысьны водзӧ. Шыӧдчи Казахскӧй ССР-са шӧр архивӧ. Шуи

видлавны Семиречьеса областнӧй правление фондысь 1868—1880 воясся делӧяс. Кык вежон муніс делӧяслысь описьсӧ видлалӧм вылӧ. «С» буква вылӧ овыс кызь кымын, а «н» вылӧ помасьысьыс — этшаджык: Сорокин, Солмин, Самусин, Семухин, Сурин, Семякин, Сенявин, Соин, Ступин и ӧтпырйӧ куим Самарин. Кори налысь делӧяс. Тӧдмася. Кад мунӧ.

И со вои Самаринӧдз. Тюрьмаяс дӧзьӧритан Верныйса комитет делӧясын тшӧкыда панидасьлӧ Самарин ов. Куті торйӧдавны сылысь гижанногсӧ Л. Самарин кырымасигъясас. Дзик ӧткодь Л. С-н псевдонимкӧд. Сідзкӧ, сійӧ и некрологсӧ гижысьыс! Бара кори делӧяс описьяслысь некымын том — сюся видлала быдтор. Со 1868—1874 воясся делӧ — Верный карын тюремнӧй комитет котыртӧм йылысь, 193 лист вылын.

Колӧ шуны, тюремнӧй комитет — общественнӧй организация, кодӧс котыртіс Верный карса интеллигенция, медым сетны отсӧг заключённӧйяслы да контролируйтны тюрьмаса администрацияӧс. Тайӧ делӧыслӧн 189-ӧд листысь нин лыдди, мый тюремнӧй комитет 1873 вося июнь 13 лунӧ индӧма Лев Самаринӧс комитетса секретарь должность вылӧ. Кырымалӧма Е. А. Россицкий — Семиречьеса областнӧй тюремнӧй комитетысь вице-президент. Тайӧ гижӧдсӧ сійӧ мӧдӧдӧма областнӧй правлениелы тӧд вылӧ босьтӧм пыдди.

Сідзкӧ, Лев Самарин аслас служба сертиыс сибавлӧма областнӧй правление бердӧ. И ме корсьыся Самаринлысь олан-вылан туй визьсӧ. Докажитны вермас сылӧн биографияыс, йӧзын асьсӧ кутӧмыс, Куратовкӧд ёртасьӧмын аслыспӧлӧслуныс, кадыс.

Фонд описьысь тӧдмалі со мый. Лев Тимофеевич Самарин — политссыльнӧй. Кутшӧмкӧ мыжысь сійӧс салдат шынелялісны. Некымын во служитіс 12-ӧд Туркестанскӧй линейнӧй батальонын, коді Капал карын вӧлі. 1869 вося майын сійӧс уволитісны батальонысь воинскӧй звание сеттӧг. Овмӧдчыны сылы сетісны позянлун Россиялӧн Европа юкӧнысь асыввыв губерниясысь ӧтикын. Самарин кольччӧ Семиречьеӧ. Уджалӧ — Капалысь Верныйӧ воӧм бӧрын — ӧти купечлӧн конторайн писарӧн, а сэсся Семиречьеса областнӧй правлениеын.

Областнӧй правлениеын суд юкӧдса делопроизводительӧн уджалігас Самарин тӧдмасис дасӧд линейнӧй батальонса обер-аудитор Куратовкӧд, коді вӧлі топыда йитчӧма суд юкӧдкӧд. Суд юкӧдса юралысьнас вӧлі Куратовлӧн друг — В. И. Чистопольский.

1870 во заводитчигӧн Самарин гӧтрасьӧ подпоручик Шорохов ныв вылӧ. Сы воӧ жӧ «Православнӧй Семиреченскӧй братство» сетіс Л. Самаринлы недыр видзӧм вылӧ ичӧтик калмычка-нывкаӧс, Шархан нимаӧс. Нывкаыс мусмис том кӧзяинлы — найӧ гижӧдісны сійӧс ас выланыс. 1871 вося март 19 лунӧ Л. Самарин шыӧдчӧ Семиреченскӧй областьса военнӧй губернатор Колпаковский дінӧ, юӧртӧ сылы аслас олӧм-вылӧм йылысь. Колпаковский корӧ Шархан вылӧ колана документъяс да кӧсйысьӧ нывкасӧ пыртны православиеӧ.

Но кӧсйӧмторсӧ эз ло пӧртӧма олӧмӧ пыр жӧ: торкис полиция. Март 23—24 лунъясӧ карса полиция вайис тшӧктӧм — Самаринлы мунны Вятка карӧ, сылы индӧм оланінӧ. Мунігас Семипалатинскын чорыда висьмӧ гӧтырыс. Сэні, Семипалатинскас, Самарин сэсся уджалӧ областнӧй правлениеса писарӧн, олӧ 1871—1872 воясӧ. 1873 вося февральын Самарин мӧдӧдӧ гӧтырсӧ сы мам дінӧ — Верный карӧ. Ачыс Самарин корӧ асьсӧ мӧдӧдны Верныйӧ жӧ, медым сэтчӧ и овмӧдчыны. Артмис сідз, мый 1873 вося мартын Семипалатинскӧ воисны Е. А. Россицкий — Семиречьеса губернаторлысь должностьсӧ недыр нуысь да Колпаковский — Туркестанскӧй генерал-губернаторӧ пуктӧм. Колпаковский муніс Петербургӧ, а Россицкий колльӧдіс сійӧс Семипалатинскӧдз. Тайӧ карас найӧ олісны кымынкӧ лун. Буретш сэки и Самарин гижӧ Россицкийлы

шыӧдчӧм, медым сійӧс, Самаринсӧ, ыстісны овны Верный карӧ, кӧні оліс нин гӧтырыс.

Россицкий эз вӧв талы паныд. Семипалатинскса губернатор юӧртіс, мый ачыс сійӧ абу жӧ паныд сылы, мед Самарин овмӧдчис Верныйӧ сы вӧсна, мый «политссыльнӧй Лев Самаринлӧн, Семипалатинск карын олігас, нинӧм омӧльтанаыс эз вӧв казялӧма».

Самарин локтӧ Верныйӧ. Сійӧс «вӧльнӧй мед» кузя пуктӧны типографияса факторӧн. Типографияса юралысьнас вӧлі Н. А. Аристов — областнӧй правлениеса чиновник, коді неважӧн помаліс Казаньса университетлысь юридическӧй факультет, а водзӧ вылӧ лоис тӧдчана востоковед-историкӧн.

Типографияса факторлӧн могыс вӧлі: заказъяс босьтӧм да гижалӧм, дась продукция сетӧм, вӧчӧм продукция арталӧм, типографиялысь уджсӧ котыртӧм, заказчикъяскӧд гижасьӧм да сідз водзӧ. Типографияас уджалісны, Самаринӧс лыддьӧмӧн, ӧкмысӧн — нёль наборщик, куим печатник, ӧти корректор, фактор.

Факторӧн уджалігас Л. Самарин тӧдмасис-гартчис уна йӧзкӧд. Вонас типографияӧ воліс 350 гӧгӧр заказ гражданскӧй да военнӧй учрежденияссянь, торгӧвӧй конторайссянь, а сідз жӧ торъя йӧзсянь. Торъя заказчикъяс лыдын вӧліны Верныйса интеллигенция войтыр, на лыдын и И. А. Куратов. Шуны кӧ нин Куратовлӧн типографскӧй грифъяса (юрпаса) бумагаяс йылысь, быть колӧ пасйыны — гижасян листъясас Куратовлӧн панидасьлӧ сизим гриф: «Докладная записка коллежского секретаря Куратова», «Коллежский секретарь Куратов», «Чиновник особых поручений по Кульджинским делам, коллежский секретарь Куратов», «Следователь Куратов», «Младший чиновник особых поручений И. А. Куратов» да мукӧд.

Медводдза грифыс Куратовлӧн лоис 1871 воын, кор сылысь вынсьӧдісны X класса водзӧ лоысь чин — коллежскӧй секретарь. 1871—1872 воясӧ сы бумагаясын пасйӧма кык сикас гриф, а 1873—1875 вояс чӧжӧн — вит пӧлӧс. Орччӧдны кӧ военнӧй губернаторлӧн приказъяслысь петан лунсӧ Куратовлӧн выль грифъяс мыччӧдчан кадкӧд, дерт, казялан, кутшӧм ӧдйӧ вӧчавлӧмаӧсь грифъяссӧ сылы. А ӧд типографиялӧн заказ эз вӧв этша, уджыс тырмис. Но Куратовлысь заказъяссӧ недырӧн и могмӧдлӧмаӧсь. Оз-ӧ и тайӧ висьтав Куратов да типографияса фактор костын ёртасьӧм йылысь?

Вай жӧ нӧшта ӧти сёрникузя видзӧдлам некрологсьыс: «Нам хорошо известно, что за несколько месяцев до смерти Иван Алексеевич собирался испросить разрешения у Главного начальника края на отпечатание в местной типографии зырянской грамматики». Нӧшта ӧти содтӧд юӧртӧм. Кодкӧд вермис сёрнитчыны Куратов грамматикасӧ печатайтӧм кузя? Дерт, медвойдӧр факторкӧд, типографиялысь позянлунъяссӧ медбура тӧдысь морткӧд. Тайӧ и сетӧ подув ӧткодявны Л. С-н кырымпассӧ Л. Самаринкӧд.

Архивса материалъяс серти позьӧ аддзыны Л. Самаринлысь морттуйсӧ, Куратовкӧд ёртасян визьсӧ.

Семипалатинскысь воӧм бӧрын дас кымын лун мысти, 1873 вося май 8 лунӧ, Семиреченскӧй областьса военнӧй губернатор Россицкийлӧн распоряжение серти Лев Самаринӧс пуктылӧны Семиреченскӧй тюремнӧй комитетса секретарӧ. Май 11 лунӧ сійӧ примитӧ делӧяссӧ воддза секретарыслысь, Уровлысь. А июньын комитетса вице-президент лыддьӧ коланаӧн кольны Самаринӧс секретарь должность вылӧ да ходатайствуйтӧ сылы содтӧд дон сетӧм йылысь. Комитетса секретарлы колӧ вӧлі лӧсьӧдавны комитетса членъяслӧн заседаниеяслы протоколъяс, быд сикас письмӧяс, повесткаяс; ноксьыны арестантъяслы сёян-юан да новлан

паськӧм бурмӧдӧм, пес да прӧдукта ньӧбӧм, нянь пӧжалӧм, ас кадӧ йӧзӧс пывсьӧдӧм, висьысьяслы медицинскӧй отсӧг сетӧм вӧсна.

Тюремнӧй комитетын уджыс тшӧкыда вӧлі йитчӧма суд юкӧдкӧд, кодлӧн начальникыс вӧлі ӧттшӧтш и комитетса членӧн. Йитӧдъясыс эз орлывны и следовательяскӧд, судьяяскӧд. Буретш татысь и колӧ корсьны Самаринлысь Куратовкӧд вочаасьлӧмъяссӧ. Кыдзи комитетса секретарь Самарин вӧлі зіль, сюсь, тӧлка морт, асшӧр видзӧдласа.

Уна быд сикасторйысь тані пасйыштам ӧтитор, 1874—1875 воясӧ Самарин вӧчис ревизия тюрьма замокса смотрительнӧй уджлы. Мыччӧдчис, мый смотритель Безруков вывтіасис сылы сетӧм вӧляӧн — арестантъяслысь камераяс шонтӧм вылӧ пессӧ вузавліс бокӧ. Панӧма уголовнӧй делӧ. Следствиесӧ вӧчны шуӧма Куратовлы. И мый нӧ? Безруковӧс вештісны должностьысь. Самарин кыдзи эксперт да свидетель эз жӧ ов следствие дінӧ сибавтӧг. И, дерт, паныдасьліс Куратовкӧд.

Тюрьмаса надзиратель Бедрин нӧйтлывліс арестантъясӧс. Самарин ставсӧ вӧчис сы могысь, медым мездысьны тайӧ кузь киа мортсьыс. Унатор сійӧ вӧчис и арестантъясӧс бурджыка видзӧм кузя. Самаринлӧн кыдзи секретарлӧн асьсӧ жалиттӧм уджыс, тыдалӧ, воис сьӧлӧм вылӧ начальстволы. 1874 вося августын нин комитет заседаниелӧн протоколын пасйӧма, мый бӧръя кадӧ содіс комитетлӧн гижасьӧмыс, ноксьӧмыс, сы вӧсна шуӧма секретарлысь жалованньӧсӧ ыдждӧдны 15 шайтсянь 20 шайтӧдз, писарӧс медалӧм вылӧ содтыны сьӧм 10 шайтсянь комынӧдз, канцелярскӧй расходъяс вылӧ 5 шайтсянь дасӧдз.

А 1875 воын мортсӧ ышӧдӧм могысь Самаринӧс дасьтылӧны ыджыд эзысь медальӧн Станиславскӧй лента вылын наградитігкежлӧ. Дасьтӧмас вӧлі гижӧма: «В ревностном исполнении обязанности секретаря тюремного комитета в течение двух лет, в которые, благодаря опытности Самарина, приобретенной его прежними трудами, заведены... должные, не введенные до того полезные дела в этом крае, порядки». Но наградасӧ эз вӧв сетӧма.

Семипалатинскысь воӧм бӧрын Самарин, пырис уджавны да, шыӧдчис, медым сылӧн пырся оланінӧн вӧлі Верный кар. Семиречьеса губернатор эз ло талы паныд. Корӧмсӧ могмӧдісны. А 1874 во заводитчигӧн Самаринлы юӧртісны, мый сійӧс мездӧма гласнӧй надзорысь, сылы позьӧ пырны государственнӧй служба вылӧ. Но ӧд сійӧ и сідзи нин (Россицкийкӧд бур ёртасьӧм вӧсна) вӧлі государственнӧй служба вылын (типографияын) да общественнӧй служба вылын (тюремнӧй комитетын). Верныйын эмӧсь нин матысса йӧз, бур ёртъяс. И со 1875 вося арнас кувсис Иван Куратов другыс, а локтан тулыснас туберкулёзысь кувсис и гӧтырыс. Шогӧ вӧйтчис мортыс. Мед шогсӧ венны, шуис мунны Верныйысь.

Буретш сэки купеч Каменский корсис аслыс зіль, тэрыб, сюсь мортӧс Кульджа карса тӧргуйтан контораӧ, делопроизводство нуӧдны. Самарин вуджис сэтчӧ. Муныӧм водзас тюремнӧй комитет бара ходатайствуйтӧ Самаринӧс эзысь медальӧн наградитӧм йылысь да вӧлі шуӧма киритны сы вылысь 130 шайт ссуда уджйӧзсӧ.

Купеч И. Ф. Каменский нуаліс Асыв Туркестанса каръясӧ да гроздъясӧ нянь, а сэтысь ваяліс хлопок да шӧвк. Самарин уна ветлӧдлӧ сылы тӧдтӧм на муӧд. Службасьыс кындзи сійӧ тӧдмалӧ Семиречьелысь да сыкӧд йитчӧм муяслысь экономикасӧ. Купечлы буретш татшӧм тӧдӧмлунъяс и колісны. Самарин, буракӧ, эз тӧд, мый сыӧдз кызь во водзджык татшӧм сяма удж вӧчис роч офицер, медводдза казахскӧй учёнӧй Чокан Валиханов, коді йӧзӧдліс сэтчӧс муяс йылысь, йӧз олӧм-вылӧм йылысь гоз-мӧд статья «Записки русского географического общества» книгаын.

Кульджа сэки вӧлі Российскӧй империя юкӧнӧн, тӧдчана тӧргуйтан центрӧн. Тайӧ карас олісны и Самаринлӧн важ тӧдсаяс: подполковник

Стрекаловский, врач Регель, бухгалтер Милянов, протоиерей Путинцев, муköд. Кульджаын Самарин тödмасис Ольга Петровна Скорульскаяköд, кодköд 1877 вося апрельын венчайтчö. Кульджаас Самарин олö 1878 вося арöдз, а сэсся бöр мунö Верныйö. Пырö Туркестанса телеграфнöй округлöн Верныйса отделениеö служба вылö.

1879 вося апрельын Самаринлы сетöма позянлун вöльнöя овны Россияын столицаясысь да рытыв-войвыв губерниясысь кындзи. Олан срокыс — во. Во мысти сылы колö корны выльысь татшöм позянлунсö, шыöдчыны могнас сійö губернияса начальство дінö, кодлöн ведомствоын кутас овны.

Тайö документсö (видсö) Самаринлы сетömköд öттшöтш политическöй полиция департаментö юöртöны, мый вöвлöм преступник köсйö мунны Семиречьеысь.

И збыль, Самарин мунö Ташкентö, а регыд сійö лоис Одессаын, а сэсся Варшаваын. 1881 вося сентябрын Семиреченскöй областьса военнöй губернаторлы воис гуся письмö Варшаваса обер-полицмейстерсянь — сійö юасьö ставсö, мый эм, мый тödöны Самарин йылысь, сылöн воддза олöм йылысь, служба йылысь, быдтор йылысь.

Тödömысь, Варшаваö Самаринлöн локтömыс повзьödіскодь сэтчöсса обер-полицмейстерöс, и сійö пондіс корсьны нöшта мыйкö содтödöс вöвлöм политическöй преступник йылысь.

Водзö сэсся Самарин йылысь Казахскöй ССР-са шöр архивын абу кыв ни джын.

Кор ме тödмалі, мый Л. Самарин йитчöма вöлі революционнöй движениекöд, польскöй восстаниекöд, уськödчи корсьны сійö вöвлöмторъяс йылысь литература. Öти библиографическöй словарысь аддзи со мый. Вöлömкö, Лев Тимофеевич Самарин чужлöма Подольскöй губернияын 1841 во гöгöр; Петербургса университетын студенталігас тшöтш вöлöма «пöрадок торкалысьяс» лыдын 1861 вося арын, арестуйтömаöсь да видзömаöсь муköд студентъяскöд тшöтш Кронштадтскöй крепостьын; 1863 вося мартын Петербургса революционнöй кружокъясса участникъяскöд öтлаын саймовтчис Петербургысь, мед öтвывтчыны повстанецъяскöд; 1863 вося майын Вильно карын арестуйтömаöсь; ыстömаöсь Туркестанскöй батальонö радöвöйöн; военнöй служба вылын вöлöма 1869 воödз.

А. И. Герценлöн «Колокол» газетын кыкысь паныдасьлö Самаринлöн овыс: 1862 воын, кор юöртсьö Самаринöс 240 студенткöд арестуйтöм йылысь; 1865 воын, кор юöртсьö, мый 22 арöса Лев Самаринöс да 19 арöса гимназист Н. Бекеневöс польскöй повстанецъяскöд öтвывтчыны көсйömысь судитісны, шуисны казнитны, но, томöсь на зэв да, казньсö вежисны салдатö сетömöн.

Водзö туялömöй петкödліс: Л. Самарин нэм помödзыс эз и казявлы, мый 1861 вося декабрын Кронштадтскöй крепостьысь петöм бöрын сы бöрся пырысь-пыр жö кутіс видзödны императорскöй величествоlöн канцелярияса коймöд отделение. Сы гöгöр век вöліны тайнöй агентъяс, кор коймöд отделение тödмаліс Самаринлысь «Современник» журнал редакцияköд лöсялömсö, Н. Г. Чернышевский дінö да Н. А. Некрасов дінö матыссалунсö. Вöлömкö, 1862 вося февраль 22 лунö Самарин тшöтш жö вöлöма И. И. Панаевöс, нималана литераторöс, «Современник» журналса сотрудникöс дзебигöн, а сэсся и кодрасьöма тшöтш. Кодрасьысьяс пöвстын вöлömаöсь и коймöд отделениеса тайнöй агентъяс, кодъяс, ёртъяс улö лэдзчысьömöн, кыскисны Самаринöс восьса сёрни вылö. А сэсся нин коймöд отделениеса шефлы, князь В. А. Долгоруковлы, юöртісны, мый, кыдзи висьтасис вöвлöм студент Самарин, Чернышевский стöча индöма: август 26 лун кежлö став Россия пасьта дасьтöны манифестацияяс, кутасны корны пröща быд политическöй преступниклы, конституция козьналöм, печатьлы восьсалун, цензура бырödöм да сідз водзö.

Татшӧмторсӧ позьӧ на вайӧдны унаӧс.

Но ми немтор огӧ тӧдӧ Самарин йылысь 1881 во бӧрын, кор сійӧ мыччысис Варшаваын да сы вӧсна сэтчӧс полицмейстерлы лоис гижасьны Семиречьеса властьяскӧд. Чернышевскийкӧд, Некрасовкӧд важся волысьӧм, ӧти думӧн олӧм, мый йылысь сійӧ вермис висьтавны Верныйын сӧмын матыссаяслы, вӧлі подувнас Куратовкӧд ёртасьӧмлы, топыд йитӧдлы. Ми тӧдам, мый И. А. Куратов аслас пытшкӧсса видзӧдласъяс серти, кыдзи и Самарин, вӧлі шестидесятникӧн. Та вӧсна сылӧн ёртасьӧмыс революционнӧй студенческӧй гы вывті мунлӧм морткӧд зэв лӧсялана поэтлы, Куратовлӧн нетшкысьысь-пуысь ловлы. Визув оласнога вӧвлӧм студент, военнӧй служба вылысь воинскӧй званиетӧг уволитӧм Л. Самарин, дерт, кыскис-сибӧдіс ас бердас Куратовӧс, сідз жӧ вӧвлӧм студентӧс. Найӧ ӧд пӧшти ӧттшӧтшъяяс, ӧтмоза видзӧдісны олӧм вылас, налӧн ӧтласа интересъяс, областнӧй правлениеын ӧтвывъя служитігӧн, дерт, вӧлі подулыс налӧн ёртасьӧмлы.

Та вӧсна гӧгӧрвоам, мыйла да кытысь Л. С-н сэтшӧм бура тӧдӧ Куратов олӧм йылысь, сы творческӧй уджлӧн визь йылысь, водзӧ вылӧ кӧсйӧмъяс-мӧвпъяс йылысь. Самаринлы эз вӧв гуся торйӧн весиг Куратовлӧн рӧдвужыскӧд гижасьӧмыс, гижанторйыс. Со тай лыддям некрологсьыс: «...еще в феврале нынешнего года Иван Алексеевич, в письме к племяннику своему в Петербург, выражал надежду, что весной будет чувствовать себя гораздо здоровее».

Самарин тӧдіс, мый племянникыслӧн нимыс Николай, мый сійӧ велӧдчис Петербургса университетын. И со некрологас нӧшта ӧтитор, кытысь тыдовтчӧ ӧта-мӧдкӧд волысьӧмыс: «Кто близко знал покойного, тому известно, что он большую часть своего содержания отсылал бедным родственникам, отказывая иногда себе в необходимом».

И сідз, некрологсӧ гижысьлысь псевдонимсӧ восьтігӧн лоис тӧдмасьӧма нӧшта ӧти морткӧд на лыдысь, кодъяскӧд Семиречьеын служитігас гартчис-бергаліс Куратов. Олӧм туйыс сылӧн, кыдзи аддзам, эз вӧв шыльыд-мольыд. Самодержавнӧй стройлы паныд мунігас Самарин тӧдліс уна вутшкӧсин: веськӧдчыліс польскӧй повстанецъяскӧд ӧтув знамя улӧ, эз воӧдчы, вӧлі арестуйтӧма, сетісны салдатӧ, сэсся политссыльнӧялӧм, оз сибӧдны государственнӧй служба вылӧ. Но аслас уджачлунӧн, сямлунӧн, водзмӧстчӧмӧн сійӧ зілис служитны, сійӧс пыдди пуктісны Семиречьеса да Семипалатинскса властьяс. Полиция вылӧ видзӧдтӧг сійӧс босьтісны «вӧльнӧя медалӧмӧн», мӧд ногӧн кӧ, штатысь вывті, официальнӧя пасйытӧг, кыдзи и писарьясӧс, письмоводительясӧс, кодъяслӧн эз вӧв класснӧй чин. Армияысь уволитчӧм бӧрын, пӧшти дас вося службаысь, сылы эз сетны весиг медулыс, дас нёльӧд класса чин, кӧть эськӧ вӧлі зэв бур аттестация.

Самарин вуджис сьӧкыд туй. Унатор сы йылысь огӧ на тӧдӧ. Эм-ӧ сылӧн личнӧй архив, кӧні сійӧ, кытысь корсьны? Помӧдзыс-ӧ мортыс колис визув, ёсь видзӧдласа, ӧзйысь сьӧлӧма? Мыйджык вӧлі сёрнитанторйыс Куратов ордын? Тайӧ могсӧ колӧ на пӧртны олӧмӧ. Ӧд, тӧдӧмысь, кор Самарин видлаліс кувсьӧм другыслысь бумагаяссӧ, сійӧ эз сӧмын служебнӧй бумагаяс корсь да торйӧд, мед нуны областнӧй правлениеӧ. Вермас лоны, мый «крамолаа», властьяслы лӧсявтӧм материалъяссӧ Куратовлысь сійӧ дзебис, саймовтӧдіс, нуис сьӧрсьыс Верныйысь мунігӧн кыдзи водз кувсьӧм друг йылысь казытылантор.

Ӧтитор тӧдам бура — Лев Тимофеевич Самарин, медводдза коми поэт Иван Алексеевич Куратовлӧн матысса ёрт, социальнӧй несправедливостьлы, быд сикас увтыртӧмлы паныд сулалысь морт.

И. КОЮШЕВ,
видз-му овмӧс наукаясса кандидат

ВИДЗЬЯС БУРМӦДНЫ ПОЗЬӦ ГӦРТӦГ

Бӧръя воясӧ пыр паськыдджыка нуӧдсьӧны мелиоративнӧй уджъяс. Тайӧ сетӧ позянлун босьтны коркӧ изӧрмылӧм муысь озыр урожайяс. Пример пыдди позьӧ вайӧдны «Кӧрткерӧсскӧй» совхозлысь Пезмӧгскӧй отделениеса ыбъяс. Водзтi пӧшти гожӧм шӧрӧдз ичӧтик ва муяс вылӧ эз лыбны трактӧръяс. Кӧдзяяс эз петавлыны, либӧ урожайыс воліс вывті ичӧт, муртса вештыліс кӧйдыс донсӧ.

1966—1977 воясӧ тайӧ муяс вылас локтісны мелиораторъяс. Васӧдінъясӧ найӧ кодйисны канаваяс, нюжӧдісны сэті керамическӧй трубаяс да бӧр тыртісны найӧс муӧн. Таköд тшӧтш трактӧръясӧн гӧрисны паськыд боръяс, идралісны изъяс. А лыаа местаясӧ, кытысь сідз жӧ босьтлісны ичӧт урожайяс, разӧдісны торф, куйӧд. Торфсӧ, быд во 15—20 тысяча тонна, мелиораторъяс перйисны орччӧн, Пезмӧг дорса Лёк-ёль нюрысь да сорлалісны куйӧдӧн. Быд гектар вылӧ шӧркодя разӧдлісны 50—90 тонна компост.

Коркӧя 4—6 гектара участокъяса местаын ӧні шыльквидзӧны 50—70 да весиг 100 гектара муяс. Артмисны синъясӧн судзтӧм гырысь гӧрӧм эрдъяс. Пезмӧгсаяслӧн ӧні эм картупель вӧдитан 150 гектара, республикаын медся ыджыд ӧтторъя му. Ӧти отделение урожайсӧ чукӧртӧ унджык сыысь, мыйта босьтӧны «Чухломскӧй» да «Койгородскӧй» совхозъяс ӧтлаын. Республика пасьта нималысь «Сысольскӧй» совхоз став отделениеяссӧ ӧтлаӧдӧмӧн картупельсӧ вӧдитӧ Пезмӧгса отделениеысь сӧмын 20 гектарӧн унджык. Сэк жӧ мелиораторъясӧн вӧчӧм муяс урожайсӧ вайӧны унджык. Сідз, 1977—1978 воясын быд гектар вылысь чукӧртӧма 210—190 центнерӧн картупель.

Ыджыд урожайяс, дерт, йӧз сайын. Сыысь медвойдӧр колӧ ошкыштны отделениеса том управляющӧй Виталий Киселевӧс, механизируйтӧм звеноса звеньевӧй Виталий Киселевӧс, механизаторъяс Николай Коюшевӧс, Юрий Кутькинӧс да мукӧдъясӧс, кодъяс быдӧнлы петкӧдлӧны бур уджын пример.

Тайӧ йӧзыслӧн зільӧмӧн тшӧкыда зэрласян 1978 вося арын Пезмӧгса механизаторъяс вермисны идравны ассыныс 150 гектара мусӧ 20 лунӧн. А мукӧд совхозъясса ӧткымын отделениеясын картупель тыра муясыс кольӧм во веськалісны лым улӧ.

Тані колӧ ошкыштны и мелиораторъясӧс, кодъяс дасьтісны Пезмӧгсаяслы бур му. Ӧд лоис позянлун тырвыйӧ механизируйтны картупель идралӧм, вӧчны сійӧс комбайнъясӧн.

Ыджыд отсӧг мелиораторъяс сетісны «Палевицкӧй» совхозса Центральнӧй отделениелы. Сэтчӧс му вӧдитысьяс дзикӧдз вынтӧммылӧм гӧран муясысь сідз жӧ кутісны чукӧртны ыджыд урожайяс.

«Комимелиорация» трестса механизаторъяс, муясысь кындзи, бурмӧдӧны и видзьяс, скӧтӧс йирсьӧдчанінъяс. Найӧ гӧрӧны вутшъяса да турунтӧм видзьяс, кӧдзӧны сійӧс ыджыдджык урожайяс вайысь турун кӧйдысӧн.

Вӧчны колӧ тайӧс тӧлкӧн, дерт, зэв буртор. Но оз на быдлаын ви-

дзьяс бурмӧдӧмӧ кутчысьны гӧгӧрбок артыштӧмӧн.

Куим во дорвыв миян научнӧй экспедиция ветлӧдліс Усть-Куломскӧй, Кӧрткерӧсскӧй, Сыктывдинскӧй, Усть-Цилемскӧй районъясса видзьяс вывті. Аддзылім бур и лӧк ытшкан да йирӧдчан местаяс. Уналаын, ми сӧгласӧсь, видзьясыс гӧртӧг эськӧ эз бурмыны. Но ӧткымынлаын тшыкӧдӧмны гӧрӧмӧн бур видзьяссӧ да пӧскӧтинаяссӧ.

«Палевицкӧй» совхозса Ивановка отделениелӧн, пример вылӧ, вӧлі «Присада» ойдлан видз. Мыйта помнитӧны йӧз, важысянь сэтысь заптылӧмаӧсь скӧтлы уна кӧрым. Бӧръя дас воясӧ на чукӧртлӧмаӧсь 20—25 центнерӧн гектар вылысь пӧтӧса турун. Тайӧ местаяс вылас видзӧдігӧн нимкодь вӧлі синъяслы.

1977 воын ми сэтчӧ слӧймим вылысь волыны да чуймим Видз эз вӧв. Сійӧс мыйлакӧ гӧрӧмаӧсь. Қыдзисюрӧ, телезнаясӧн.

«Гашкӧ, изӧрмис угоддьӧыс?»— мӧвпалам.

Қытшовтім гӧрӧм вывті. Телезнаяс вылын веж діясӧн быдмис коскӧдз пырей, вӧв зӧр, шыр анькытш.

Мелиораторъяс тшыкӧдӧмаӧсь бур видз!

Налы, тыдалӧ, вӧлӧма веськодь, кытысь путкыльтны эжасӧ. Медтыкӧ сӧмын унджык, ӧдйӧджык содісны гектаръяс. Видзсӧ бырӧдӧмын мыжаӧсь и «Палевицкӧй» совхозса специалистъяс. Ӧд найӧ тӧдісны, мый «Присадаысь» быд во ытшкылісны уна турун, но со, сетӧмаӧсь сійӧс гӧрны. Тӧв йылӧ лоі шыбитӧма уна деньга, а скӧтлы кӧрым тайӧ местаас оз кут петны дас либӧ унджык во. Со кытчӧ вайӧдіс гӧгӧр артышттӧг да кыв куттӧг делӧ дінӧ босьтчӧм.

«Помоздинскӧй» совхозлӧн Скородумса отделениеын мелиораторъяс косьтӧмны ыджыд нюр. Тайӧ, дерт, буртор. Торфа, вына му вылын кутас быдмыны турун. Но нюр косьтӧм вылӧ проект вӧчигӧн сэтчӧ тшӧтш сюйӧмаӧсь 80 гектара орчча ойдлан видз, кытысь отделение быд во заптывліс скӧтлы уна дас тонна бур турун. Мелиораторъяс кыдзсюрӧ гӧрӧмаӧсь тайӧ бур видзсӧ да кӧдзӧмаӧсь тимофеевкаӧн.

Ми вӧлім тайӧ местаас гӧрӧм бӧрын кык во мысти. Қӧдза вылас яндзим видзӧдлыны — ӧти квадратнӧй метр вылын сулалісны 5—10 пырей сіяс. Сэк жӧ путкыльтчытӧм эжа вылын быдмис джуджыд сук турун. Скӧтлы татысь кӧрым дасьтӧм йылысь оз вермы лоны некутшӧм сёрни. Мелиораторъяс бара тшыкӧдӧмаӧсь бур ойдлан видз.

«Помоздинскӧй» совхозса агрономъяс абу кӧсйӧмаӧсь сетны мелиораторъяслы гӧрны туруна видзсӧ. Но мелиораторъяс вочавидзӧмаӧсь тайӧ корӧм вылас дженьыда: «Сідзкӧ ми ог кутӧй косьтыны нюр».

Со ӧд кыдзи артмӧ. Гектаръяслысь лыдсӧ мелиораторъяс тшӧкыда содтӧны тшӧтш бур видзьяс гӧрӧм тшӧт весьтӧ.

Видзьяс бурмӧдӧмын медся ыджыд кывкутӧмыс проектировщикъяс сайын. Ӧд найӧ индісны мелиораторъяслӧн планӧ гӧрны Ивановка дорысь «Присада», Скородумскӧй отделениелысь туруна ойдлан видз. А совхозса специалистъяслы да механизаторъяслы ковмас бурмӧдны тайӧ видзьяссӧ уна вояс чӧж. Сэки жӧ овмӧсъясын лоі воштӧма уна кӧрым.

Оз быд пӧлӧс турун овмӧдчы войвывса гӧрӧм пӧскӧтинаяс вылӧ. Сідз, 1976 воын «Усть-Цилемскӧй» совхозын босьтчисны лӧсьӧдны культурнӧй пӧскӧтинаяс. Войдӧр скӧтсӧ сэні видзлісны қыдзисюрӧ да йирсян местаясыс изӧрмисны. Участоксӧ гӧрисны, агсалісны да кӧдзисны тимофеевка, вӧв зӧр, бобӧнянь да мукӧд турун кӧйдыс сорасъясӧн. Арнас пӧскӧтина мичаа вежӧдіс. Но радлынысӧ вӧлӧма водз на. Тулыснас ловзис сӧмын тимофеевка. Бобӧнянь да мукӧд пӧлӧс турунъяс кынмӧмаӧсь. Гожӧмнас пӧскӧтинаыс тырис ёг турунӧн.

Ми тӧдмалім, мыйджык быдмылӧма войдӧр скӧтӧс йирсьӧданінын. Гӧрйӧн вӧрзьӧдлытӧм местаын вежӧдісны тугъя пырей, ситурун, вӧв зӧр, дженьыд гумъя еджыд да гӧрд бобӧнянь. Буретш татшӧм кӧйдысъ-

ясӧн ми тшӧктам кӧдзны войвывса пӧскӧтинаяс да видзьяс. Тайӧ быдмӧгъясыс оз повны кӧдзыдъясысь.

Тшыкӧдӧм пӧскӧтинаяс вылӧ видзӧдлӧм бӧрын ми гӧгӧрвоим, мый найӧс оз вӧлі ков гӧрнысӧ. Тырмымӧн эськӧ лоис, Троицко-Печорскаяс кӧ «шойччӧдыштісны» пӧскӧтинасӧ — во мӧд эз лэдзлыны скӧтӧс да идралісны сэтысь турун. Бур пӧскӧтинаыс эськӧ артмис ыджыд деньга видзтӧг, гӧртӧг да вайӧм кӧйдыстӧг. Мый вылӧ надейтчисны совхозса специалистъяс да веськӧдлысьяс? Найӧ, тыдалӧ, эскисны, мый кӧдзӧм турунъяс кутасны вайны ыджыдджык урожай. Мӧд кӧ, специалистъяслӧн чайтӧм серти культурнӧй пӧскӧтина быть вӧчсьӧ гӧрӧм-кӧдзӧмӧн.

Но ставыс артмӧ мӧдарӧ. Коми АССР-ын, торйӧн нин республикаса войвыв районъясын, медся ыджыд надеяыс сэні быдмысь уна вося турунъяс вылӧ. Найӧ велалӧмаӧсь кӧдзыдъяс дорӧ, оз повны кынмӧмысь. Та вӧсна видзьяс да пӧскӧтинаяс бурмӧдігӧн, местасӧ кӧ колӧ гӧрны, сэтчӧ лӧсялӧны сӧмын войвылын быдмысь турунъяслӧн кӧйдысъяс.

Видзьяс ёна бурмӧны, киськавны кӧ найӧс удобрениеясӧн. Но вӧчны тайӧс колӧ кужӧмӧн жӧ. 1977 воын «Ручевскӧй» совхоз Сьӧд лыа нима ытшкан угоддьӧяс вылӧ трактороӧн коялісминеральнӧй удобрение. Трактористлӧн сямтӧмлун либӧ машиналӧн ладтӧг уджалӧм вӧсна удобрениеыс абу веськалӧма быдлаӧ. Сэні, кыті видзсӧ бура вынсьӧдӧма, визьӧн, ловзьӧм нянь моз кыптӧма да быдмис джуджыд, сук турун. Орччӧн, визьӧн жӧ, петалӧмаӧсь ляпкыдик ӧтка-ӧтка сіяс. Сэтчӧ абу веськалӧма удобрениеыс. Костъястіыс тыдаліс лыаа изӧрмӧм му.

Со, вӧлӧм, кыдзи позьӧ кыпӧдны турунъяслысь урожайсӧ, сӧмын вынсьӧдыштны удобрениеӧн. А тайӧс аддзывтӧг, видзсӧ гӧрны сетісны эськӧ видз-му овмӧсса уна специалистъяс. Аддзылӧм серпасыс висьталӧ, мый угоддьӧсӧ позьӧ бурмӧдны донтӧгджык, ӧти-кык воӧн. Ӧд сэні, кытчӧ веськавлӧма удобрение, туруныс быдмис зэв сука, 80—110 сантиметр джуджда да кажитчис, быттьӧ торйӧн-торйӧн кодкӧ коялӧма видз вылас содтӧд турун кӧйдыс. Турунлӧн урожайыс кыптӧма вит-квайт пӧв. Тайӧ примерыс петкӧдлӧ, мый оз позь босьтчыны гӧрны видзьяс гӧгӧрбок артыштӧг.

Миян республикаса мелиораторъяслы ӧні сетӧма вынйӧра, тырмымӧн техника. Ӧти гожӧмӧн найӧ вермасны гӧрны уна сё гектар видзьяс. Но тэрмасьны тані оз ков, кӧть медводдза видзӧдлас серти видзьясыс кажитчасны гӧртӧг бурмӧдны шогмытӧмӧн. Ӧд, вермас лоны, тырмымӧн сэтчӧ киськавны удобрение, медым мӧд, коймӧд вонас нин позис йирӧдны скӧтӧс либӧ заптыны уна турун. Та вӧсна проектнӧй организацияясса да совхозъясса специалистъяслӧн медводдза мог — тырвыйӧ нуӧдны ботаническӧй исследованиеяс. Та дырйи кӧ тыдовтчас, мый видз вылын быдмӧны 20 процент ыджыд урожай вайысь турунъяс, местасӧ гӧрны оз позь.

Гӧрӧм улӧ колӧ сетны зэв вутшка видзьяс, кӧні быдмӧ сӧмын эжӧр да турунсӧ идравны оз сибав техника. Йӧз, кодъяс гӧгӧрбок артыштӧг, гектар лыд бӧрся вӧтлысьӧмӧн гӧрӧны Ивановка дорса кодь «Присада» видзьяс, вайӧны овмӧсъяслы ыджыд вред. Найӧс колӧ чорыда мыждыны.

Совхозъясса, проектнӧй организацияясса да мелиорацияяса специалистъяс кӧ оз воны видзьяс бурмӧдӧм кузя ӧти кывйӧ, позьӧ ичӧтик участок вылын сувтӧдны научно-производственнӧй опыт. Вӧчнысӧ тайӧс позьӧ ӧдйӧ, ичӧт вынъясӧн, донтӧг. 5—10 квадратнӧй метр ыджда участок потшӧны, медым сійӧс эз талявны скӧт, да коялӧны сэтчӧ 220 грамм азотнӧй, фосфорнӧй да калийнӧй удобрениеяслысь сорас.

Урожайыс кӧ бурмас, сідзкӧ удобрениесӧ позьӧ коявны став видз вылас. Участокыс кӧ васӧдлун сертиыс ӧткодь, 50—75 гектар вылӧ тырмымӧн вӧчны ӧти опытнӧй йӧр либӧ кыкӧс — ӧтисӧ косджыкинӧ, мӧдсӧ — васӧдджык местаӧ. Та-

тшӧм опытъясыс отсаласны аддзыны видзьяс бурмӧдӧмӧ медся дженьыд да донтӧм туйяс. Сэки лоӧ тыдалана, колӧ-ӧ гӧрны сійӧ либӧ мӧд видз.

Бур эськӧ, совхозса специалистъяс кӧ асьныс, проектнӧй организацияясӧс виччысьтӧг, босьтчасны татшӧм корсьысьӧмъясас. Сэки найӧ ӧдйӧ вермасны бурмӧдны овмӧссыс став видзьяссӧ, оз кутны норасьны проектировщикъяс да мелиораторъяс вылӧ, мый кодкӧ ковтӧг лэдзис гӧр улӧ бур видзьяс.

Та дырйи, дерт, оз сулав ноксьыны зэв васӧд да вутшка видзьясӧн. Найӧс он вермы бурмӧдны косьытӧг да гӧртӧг. Но уна видзьяс турунсӧ сетӧны этша, кӧть найӧс оз ков гӧрнысӧ. Сэні ассьыныс сямногсӧ вермасны петкӧдлыны совхозса специалистъяс.

Быд агрономлы, совхозса веськӧдлысьлы, проектировщиклы колӧ кутны тӧдвылын сійӧс, мый бур эжа ас кежас артмӧ уна дас да весиг сё воясӧн. Овмӧдчӧны да бура кутӧны быдмыны сӧмын некымын пӧлӧс турунъяс, найӧ, кодъяс «велалісны» кӧдзыд либӧ аслыссикас мусин дорӧ. Бырӧдан найӧс, гӧран эжасӧ — вермас лоны, тайӧ местаыс сэсся оз вежӧдлы уна вояс чӧж. Сідзкӧ, эжа, сэні быдмысь турунъяс колӧ видзны тшыкӧдӧмысь. Скӧтлы сійӧ медся коланаторйыс — пӧтӧс турун, а йӧз, таысь ӧтдор, вермасны чукӧртны тшӧтш турун кӧйдыс, медым кӧдзны сійӧн гӧрӧм вутшка видзьяс да косьтӧм нюръяс. Сэки жӧ турунъяслӧн культурнӧй сортъяс быдмӧны бурджыка, кӧдзны кӧ найӧс войвывса видзьяс вылысь чукӧртӧм кӧйдыскӧд ӧтсор, скрещивайтӧмӧн, да тадзи дыр кежлӧ лӧсьӧдны ыджыд урожая, кӧдзыд тӧлысь, кынмалысь тулысъясысь, ойдлан ваысь, вред вайысь гагъясысь да висьӧмъясысь повтӧм бур сорта турунъяс.

Гӧгӧр артышттӧг видзьяс гӧрӧмысь совхозъяс воштӧны уна кӧрым. Но тайӧ абу на ставыс. Артмӧ мӧд, веськӧдны позьтӧм лёктор. Му вылысь дзикӧдз вермасны бырны шоча панысьлысь быдмӧгъяс да турунъяс. Ӧд вермас лоны кутшӧмкӧ турун быдмис сӧмын ӧти местаын. Гӧрисны сійӧ участоксӧ и быдмӧгыс воши дзикӧдз. Гӧльмис вӧрва.

Зэв лоӧ бур, миян республикаса директивнӧй органъяс кӧ ас кадӧ, ӧні нин, сетасны индӧд дӧзьӧритны тшыкӧдӧмысь видзьяс. Та могысь медвойдӧр колӧ дугӧдны ковтӧг найӧс гӧрӧм. А видзьяс бурмӧдны колӧ заводитны сӧмын научнӧй организацияясса учёнӧй-специалистъяслӧн индӧдъяс серти.

Миян мог кольны водзӧ лоысь поколениеяслы став турунъяссӧ, кодъяс ӧні быдмӧны видзьяс вылын. Оз позь воштыны весиг ни ӧти генетическӧй вид. Бокысь вайтӧг сійӧ сэсся оз быдмы некор. А унджык видзьяссӧ позьӧ и колӧ бурмӧдны тракторъястӧг, плугъястӧг.

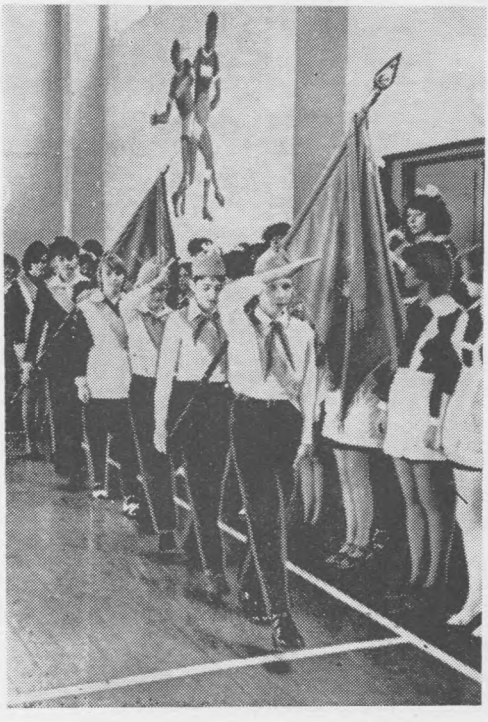
МЕДБӧРЪЯ ЗВӧНОК

И нимкодьлун, и норлун ӧтлаын олісны челядьлӧн и гырысьлӧн сьӧлӧмъясын тайӧ лунас. Ставӧн мичаа вӧччӧмаӧсь, ставӧн шудаӧсь. Медбӧръя звӧнок. Рӧднӧйсьыс-рӧднӧй, донасьыс-дона школаын.

Гажа праздникӧн лои Медбӧръя звӧнок луныс Сыктывкарса 38 номера школаын. Стӧч 10 час лунын сувтісны торжественнӧй линейка вылӧ 10 класса велӧдчысьяс — 5 класс, матӧ 200 ныв да зон. Налы воча — найӧс вежысьяс, 9 классаяс.

И со, музыкалӧн кыпыд шыяс улӧ пыртӧны школалысь знамяяс, юргӧ Государственнӧй гимн. Пӧсь сёрниӧн шыасис аслас быдтасъяс дорӧ, школа помалысьяс дорӧ школаса директор Анатолий Павлович Некрасов.

— Дона челядь!— шуис сійö.— Талунсянь ті пыранныд асшӧр олӧмö. Тіян ставыс на водзын. Дас воӧн ми тіянкӧд уна уджалім, уна вӧчим. Мед жö школаын велӧдчан воясысь коляс тіян сьӧлӧмъясö, вежӧрö медся югыдыс, медся мичаыс!..

Сэсся бать-мамлӧн, медся ичӧт чой-воклӧн бур сиӧмъяс, казтывлӧм вылö козинъяс, школаӧд прӧщайтчысьяслӧн сьылӧм-восӧм и...— Медбӧръя звӧнок. Первой классын велӧдчысь нывка да зонка ки на ки кутчысьӧмӧн кытшовтӧны линейка вылын сулалысьясӧс, звӧнитӧны... Мед некор сійö эз вош паметысь, сьӧлӧмысь. Мед сійӧс казьтыштісны и пыр чуйдіс медся мичатор вылӧ, мед сійö пыр кыпӧдіс да ышӧдіс.

Став бурсö тіянлы, верстьӧммӧм дона челядь!

Александр НЕКРАСОВ

Гӧрд обелискъяс

Эжва пӧлӧн
Лыдтӧм сикт
И дзик быдын, шӧрас,
Сулалӧ
Гӧрд обелиск
Дзоридзьяса йӧрын.
Уна мортлӧн
Сэні ов,
Кодлӧн дедыс, батьыс...
Быдӧн пуктіс
Ассьыс лов
Кӧнкӧ ылын татысь.
Кодкӧ гӧрліс
Ыб выв му,
Кодкӧ вӧрын кыйсис,
Кытчӧдз
Войнаыс эз ну
Шуда олӧм сывсьыс.
Быд зон сьывліс
«Шондібан»,
Радейтліс том нылӧс,
И война кӧ
Враг эз пан,
Кымын свадьба кыліс?..
Ӧні узьӧ
Том салдат
Кӧнкӧ ылі муын,
И оз вермы сійӧ тат,
Сикт кузяыс, мунны.
Оз нин аддзы
Парма лыс,
Оз лок Эжва дінӧ.
Зато
Шуда олӧмыс
Эз кус чужанінын.

Геннадий БЕЛЯЕВ

БЫДМАН ТУЙ ПАСЪЯС

ГЕННАДИЙ ФЕДОРОВЛЫ 70 АР ТЫРИГКЕЖЛӦ

Выль книга заводитчӧ быд коми лыддысьысьлы тӧдса предложениеӧн: «Шалсйӧ мир туй кузя пода морт». Тайӧ кывъяснас воссьӧ медводдза коми повесть — Геннадий Федоровлӧн «Сиктса асыв». Коркӧ авторыс коми литературнӧй кыв сӧвмӧм йылысь сёрниын, а сэсся и статьяын гарыштліс жӧ тайӧ кывъяссӧ да шуис, со пӧ вед ми кутшӧм дженьыдик предложениеясӧн гижны заводитлім, а ӧні! Кыдзи сэки, коми прозалӧн кок йылӧ сувтан пӧраӧ, да кыдзи бӧръя воясӧ гижӧны миян писательяс — та йылысь кутшӧмсюрӧ мӧвпъяс чужтӧ буретш ме водзын куйлысь книгаыс (Геннадий Федоров. Повестьяс. Коми книжнӧй издательство, 1979). Ӧти корка улӧ ӧтувтӧма разнӧй кадся куим произведение: «Сиктса асыв», «Колхозницаяс», «Зын турун».

Кымын водзӧ, сымын петкӧдчӧджык литературнӧй удж вылын Геннадий Федоровлӧн медводдза подвигыс. Ӧд сійӧ 22 арӧса зонӧн босьтчис гижны повесть, кор татшӧм жанрыс коми прозаын эз на вӧв. Октябрь бӧрын Коми муті муніс ставсӧ выльмӧдысь бушков, чужисны-быдмисны выль геройяс, и став тайӧ выльыс висьт жанрӧ тырвыйӧ эз нин кут тӧрны. Г. Федоровкӧд ӧттшӧтш, 1932 воӧ жӧ, торъя книгаӧн петӧ мӧд коми повесть ещӧ на томджык авторлӧн, Иван Изъюровлӧн,— «Тималӧн бригада». Ӧтиыс петкӧдліс сиктын вежсьӧмъяс, мӧдыс пуктіс могӧн художественнӧя серпасавны, кыдзи сӧмын на босьтчӧ жӧ вежсьыны вӧр лэдзысьлӧн уджыс да олӧмыс, а сідзкӧ — и сылӧн видзӧдласъясыс.

Вот нин збыльысь-збыль, мый выляс босьтчыны томъяслы.

«Сиктса асыв» лои коми проза кыптӧмын тӧдчана тшупӧдӧн. Тані медводдзаысь видлӧма уна боксянь художественнӧя восьтыны сиктын лоӧмторъяссӧ. И удачнӧя видлӧма. Повестяс зэв бура петкӧдчӧ, мый водзӧ тадзи овны, кор гӧльяс и водзӧ гӧльмӧны, а озыръяс вельмӧны да тешитчӧны, оз позь. Став серпасъясыс лыддысьысьӧс вочасӧн эскӧдӧны, кутшӧма сиктлы колӧ вӧлі коллективизацияыс. Несправедливостьлӧн вужйыс вына, сійӧс бертны вермас сӧмын унджыкӧн-сӧ ӧтувтысь-матыстысь мог.

Татшӧм кымын мӧвпъяс гӧгӧр художниклӧн «бергалӧм» чужтіс вель интереснӧй образъяс. Найӧс ӧні содтӧд ловзьӧдӧма, эскӧданаӧнджык вӧчӧма: авторыс эз нин ӧтчыд выльысь босьтчыв повестяс (помас пасйӧма 1932—1955—1976 вояс), гижӧдыс тӧдчымӧнъя содӧма. Со Тима Иван, гӧльсьыс-гӧль крестьянин. Кулакъяслӧн тешитчӧмыс, аслас воча кывтӧм олан сямыс сэтчӧдз вайӧдӧмаӧсь, мый Иван морт нимсӧ нин уськӧдӧ, коді мый тшӧктас, сійӧс и вӧчӧ. Лыддысьысьлы сӧмын тӧд вылас уськӧдам, кыдзи Трӧш Педӧрлы помечалӧм бӧрын чомӧр дырйи кӧзяеваыслы теш вылӧ Тима Иван сёйӧ ловъя петукӧс. И зывӧк босьтӧ, и жаль мортыс. Но Иванӧс сэтшӧмӧн нин олӧмыс вӧчӧма.

Абу этшаджык дзескалӧма и Маша нылыскӧд Чард Ӧксинь. Тулыс кӧть ар — керка помас чепӧль пызь абу. Мый сетыштасны Машалы батрачитӧмысь, сійӧс и кокыштасны. Мӧд отсӧг абу, кӧть эськӧ и Ӧксиньлӧн вокыс медся озыръяс лыдысь. Озырлы да гӧльлы сьӧкыд рӧдняасьны. Но том батрачка Попова пыр частӧджык нин мӧвпыштлӧ, мыйла тадзи олӧмыс пуксьӧма.

Сійӧ оз кӧсйы тадзи, батрак туйын, нэмсӧ овны. Маша, мӧд батрак Мартин Максим да унаӧн мукӧдъяс дасьӧсь пин сьӧлӧмнас, сэсся и вежӧрнас примитны Парма сиктӧ воӧм выльсӧ.

Сикт шызьӧ, кор сэні кывсьӧ видз-му овмӧсын коллективизация нуӧдан партиялӧн планъяс йылысь. Выль юӧръяссӧ вайӧ да пыртӧ Павел Зонов. Геннадий Федоров лоі медводдзаӧн, коді тэчис коми прозаын татшӧм типическӧй геройлысь, большевик-партиецлысь образсӧ. Зоновлы медся сьӧкыд вӧлі эз учитель Уткинӧс либӧ кулак пи Легонт Камбаловӧс эрдӧдны, кодъяс лоӧмаӧсь партийнӧй и комсомольскӧй ячейкаясса секретарьясӧн, озыръясӧс медводз сибӧдӧмаӧсь машиннӧй товариществоӧ и вӧлӧстьса исполкомӧ да озыръяслы колана ног бӧбйӧдлӧны йӧзсӧ. Сьӧкыд сійӧ, мый пармаса войтырыс эскӧны на бӧбйӧдлысьясыслы. Найӧ чайтӧны, мый олан ладсӧ енмӧн лӧсьӧдлӧма да сійӧс он веж. Эз вӧв кокни йӧзыслысь важ моральнобытӧвӧй видзӧдласъяссӧ вежны. Пемыд морт ӧд чайтӧ, мый лёкторйысь сійӧс вермасны видзны сӧмын вомидзьяс да нимкывъяс, а ачыд нинӧм он вермы вӧчны. Тайӧ мортсӧ и збыльысь на шензьӧдӧ (Якимӧс моз), кыдзи позьӧ судитны, шуам, ассьыд гӧтыртӧ нӧйтӧмысь.

Но медся на сьӧкыд вӧлі бертны сійӧ мӧвпъяссӧ, кодъяс крестьянин вежӧрӧ сирӧда мыр моз вужъясьӧмаӧсь. Нэмсӧ сійӧ ӧти вӧсна тойтіс: ассьыс крепыд овмӧс лӧсьӧдны. И сы ради нэмсӧ мырсис, сы ради олӧмбыдсӧ зілис асланьыс курыштны. Та боксянь интереснӧ Йӧрш Ёгорлӧн образыс. Ёгор асьсӧ лыддьӧ крепыд крестьянинӧн. Труженик сійӧ, дерт, абу лёк, выйӧдзтӧ зэв на зіль. Став зільлуныс жӧ сылӧн петӧ озырмыны кӧсйӧмысь. Ёгор ног кӧ, мыйла Ӧльӧш кодь омӧль крестьянинлы мусӧ сетны? «А сетінныд кӧ эськӧ сійӧ мусӧ меным, ме эськӧ, граждана, любиті да старайті сійӧс, дӧзьӧриті да радейті»,— сёрнитӧ вӧлӧстнӧй съезд вылын Йӧрш Ёгор. Со кутшӧм сылӧн философияыс: мусӧ колӧ ӧтияслы сетны, найӧ «пӧльза сэсь босьтасны», а мӧдлысь мырддьыны, мӧд ногӧн кӧ — батрачитӧм вылӧ сылысь кияссӧ прӧстмӧдны. Кулачество чужтан тайӧ ловъя вужсӧ лои нетшыштӧма чорыд классӧвӧй косьын.

Геннадий Федоров кужис кыдзи художник казявны да пыр жӧ петкӧдлыны сэтшӧм лоӧмторъяс да йӧзӧс, кодъяс сэкся быд сиктлы лӧсялісны, типичнӧйӧн вӧліны либӧ. Та йылысь жӧ висьталӧ не сӧмын коми, но и комынӧд вояс заводитчигӧнся став сӧветскӧй литератураыс. Таын медводз «Сиктса асыв» повестьлӧн олан выныс, та понда Г. А. Федоровлӧн тайӧ гижӧдыс оз важмы. Сэкся йӧз дінас, сэкся вичысянасьыс виччысяна, коланасьыс колана социальнӧй да психологическӧй процессъяс дінас миян интерес оз чин. Гӧгӧрвоана, олӧмыд пыр вежсьӧ, чужтӧ выльторъяс, кодъясӧс гӧгӧрвоӧм да примитӧм ради лоӧ вежны видзӧдласъястӧ и психологиятӧ. Но медым сэтшӧм крута, кыдзи кызьӧд вояс помын — комынӧдъяс заводитчигӧн! Сідзсӧ овлӧ зэв гежӧда.

Мый «Сиктса асыв» том прозаын медводдза гижӧдъяс лыдысь, тайӧ бура жӧ тӧдчӧ. Медвойдӧр, йӧзӧс ӧтногсӧнджык, ӧти рӧмӧн серпасавны зільӧмын. Мортлысь пырджык тӧдчӧдӧма кутшӧмкӧ ӧти черта, сійӧ быттьӧ символ, пудпас кулаклӧн либӧ рабочӧйлӧн, гӧль крестьянинлӧн либӧ батраклӧн. Таысь сразу мездысьны эз вермы, пӧжалуй, ни ӧти том национальнӧй литература: зэв на регыд найӧ петісны устнӧй народнӧй творчествоысь. Мойдъясад жӧ персонажъяс пырджык (дерт, абу дзик пыр!) кутшӧмкӧ ӧти боксянь петкӧдчӧны: горш либӧ дыш, мудер либӧ повтӧм да с. в. Профессиональнӧй туй вылӧ коми прозалӧн неважӧнся петӧмыс тӧдчис жӧ «Сиктса асывлӧн» весиг нимас, висьтсӧ быть бур помӧдз вайӧдны авторыслӧн зільӧмас. Повестяс эмӧсь персонажъяс костын вывтіджык виччысяна конфликтъяс, ӧткымын образъяс веськыда воссьӧны и ӧні, кӧть писатель мыйсюрӧ стӧчмӧдышталіс, коланаинӧ

вочаліс содтодъяс. Таköд тшötш висьт нуödömас лоины и ноксьöм визьяс. Шуам, 16 главаын висьтавсьö пökрöв арся праздник лунъясö сиктлöн олöм-вылöм йылысь, сэсся 22 главаын сёрниыс сэтчö жö бергödчылö. Воддзаас Яким мödödчö вöравны, сэсся сійöс ылысь Из дорса вöръясысь и чайтан, но виччысьтöг лоö Закар мельник ордын изödчысьяс лыдын (22 глава, «Мельничаын»).

Федоровлöн нимköд топыда йитчöма и коми прозалöн и, торйöн кö, коми повестьлöн önödз сöвмömыс. Писатель, коді тыртö 70 арöс, гижліс эз этша повесть. Татчö бöрйöма куимöс. Куимнанныс — коми прозаын тайö жанрыслöн сöвман туй вылын зэв лöсялана да тödчана пасъяс. Г. А. Федоровлöн выль книгаыс, позьö шуны, петköдлö коми повестьлысь историясö чужömсяньыс да талунъя лунödз.

Со «Колхозницаяс», сійö первойысь петаліс 1936 воын.

Быд боксянь-ö тайö произведениеыс бурджык «Сиктса асыв» серти? Чайта, абу. Выль повестьын абу на колана выйödз индивидуализируйтöма персонажъяссö. Сьökыд шуны, мый тані артмис сэтшömтö тödчана характер. Геройясыслöн психологияыс уналаын оз эскöд. Вот тай кыдзи Ольöкан гижö готырыслы письмö: «...Менам бригада завоюйтіс переходящöй Краснöй знамя. Уджалам ми уджысь повтöг, огö köсйöй лякöсьтны колхознымöс лёк уджön...» Характеръяс вежсьöны этша, найöс восьтöма веськыда. Тödчö, мый авторыслы вöлясö оз сет кутшömкö схема. Сэсся, кöні колö петköдлыны, унджык висьталöма: «...Öтчукöрын уджалöм да олöм топыдджыка йитліс войтырöс ас костаныс. Öтувъя удж йитіс найöс öти дружнöй коллективö». Геройыс сійö, коді «пример петköдлö уджын — чеччö медся водз, водö медся бöрын», коді весиг вötын сöмын уджсö аддзö, кыдзи Дарья, Ольöкса либо Елюк, коді куим вой «эз петавлы телятникысь, öти пась улын узис кукыскöд». Ёна шыбитчö синмад йöзкостса сэтшöм йитödъяс — личность да масса, личность да нимтöм йöз («нывъяс», «муköд пöрödчысьяс»), кодъяс личностьтöг оз и тödны, мый вочны да кыдзи лоны (шуам, скöт видзысьяс — Дарьятöг). Бурöн лоны зільысь персонаж сідз жö завидьпырысь мövпалö, мыйла сійö абу геройыс кодь. Конфликтъясыс лоöны водзын мунысь, зіль йöз да дыш морт костын, кыдзи вöр лэдзигöн — Ярököд, öд сійö, видзödтö, единоличниклöн вежапи. Сійö да Ласей нима локтöм морт бöрыннас лоöны вредительясöн. Найöс, дерт, судитöны. Тайö веськыд, сöмын веркöсса йитödъяс аддзан приёмнас петköдлöма унатор. Яröлöн вежайыс сиктас медбöръя единоличник, юсьöм, «вошöм морт нин». Та вöсна мыйлакö лёкöн колö лоны быдторлы, мый сыköд йитчöма. «Керка пытшкöс вöлі кözяин кодьыс жö дурк да пелькödтöм. Чышкытöм джоджын туплясисны дömасöсь тюнияс. Ачыс кözяиныс шлёпъяліс кömтög, жан моröса, важön нин сынавлытöм дзуг юрсиа». И гötырыс чеччывтög нин висьö.

Тайö повестяс персонажъяс сёрнитöны вывтіджык öтмоза («А мед найöс морыс лыяс!»). Абу быть колана, мортсö восьтытöм репликаыс уна. Частö диалогыс сэтшöм: сёрнитöны герой да нимтöм йöз. Дерт, эмöсь гижödас зэв сödз кывъяинъяс. Но и роч кывйыс ковтög уна.

Вель кузя лои лыддьödлöма, мый произведениеас эз во сьölöм вылö. Тешкодь вöлі эськö чайтны, мый Г. Федоров эз аддзы ставсö тайöс öні, выльысь повестьсö лэдзны дасьтігön. Но колис сідз, кыдзи вöлі. Öд «Колхозницаяс» — миян литературалöн историясь. Сылы ассьыс пассö пуктіс кад. Сійöс вуштыникиритны, гашкö, öні оз и ков. Дерт, ставсö кад вылö ог вештöй. Мыйсюрö эз на артмы и сэки том коми прозаын уджалысь том авторлöн.

«Колхозницаяс»— колхознöй олöм йылысь бара жö медводдза коми повесть. Г. Федоров гижис и стахановецъяс йылысь медводдза повесть — «Трактористка Вася». Кыдз аддзам, писательлöн ним дінö вель частö лöсялö тайö кывйыс — медводдза. Выльногса олöм пыр

прозаик видзӧдліс, кутшӧм крут социально-психологическӧй вежсьӧмъяс лоисны колхознӧй сиктын. Повестяс авторскӧй шӧр могыс тӧдчана да ошкана — петкӧдлыны, кыдзи сиктса йӧз мӧдісны «сьӧлӧм тырнас кывны ӧтувъя уджлысь мичлунсӧ». Писатель вӧчис колхозъяс сӧмын на котыртчӧм бӧрын зэв коланатор. Сійӧ зілис петкӧдлыны коллективнӧй крестьяналысь ӧтувъя уджсӧ, поэтизируйтны уджыслысь героикасӧ.

Кутшӧм ыджыдӧсь художественнӧй позянлунъясыс талунъя коми повестьлӧн, та йылысь вель смела позис эськӧ сёрнитны «Зын турун» серти. Тані вӧчам сӧмын некымын пасйӧд. Повестяс сёрниыс куим мортлӧн олӧм йылысь, тайӧ куим олӧмыслӧн медсясӧ нравственнӧй содержание йылысь. Колхоз котыртысьяс лыдысь вӧліны коммунист Петра да сылӧн Сандра гӧтырыс. Кулакъяс рӧдысь Габӧ нэмсӧ радейтӧ Сандраӧс. Уна «векни» туй вылын Габӧ панидасьліс Петракӧд, кытчӧдз эз ви сійӧс вӧралігӧн. Тані абу нин схематичнӧй конфликтыд. И эз быттьӧ кӧсйыв Габӧ вины ассьыс мировоззрение сертиыс врагсӧ, ачыс Габӧӧн октылӧм ош капканӧ Петра веськалӧма. Но налӧн нэмсӧ вирныс эз лӧсявлы. Кӧть и олӧмыс унаысь сетліс кулак пилы позянлун веськӧдчыны бур туй вылӧ, сійӧ эз кӧсйы, пыр асланьыс синіс. И воис сэтчӧдз, мый лыддис бурджыкӧн эштӧдны капканӧ веськалӧм Петраӧс, сійӧс мездӧм да йӧзлы ставсӧ лючки висьталӧм дорысь. Тайӧ страшнӧй здукас Габӧ эз юр садьсӧ воштыв, некоді сійӧс эз тойлы вӧчны морт виан мыжсӧ. Но — вӧчис, чайтіс, та бӧрти сылы лоас кокньыдджык.

Вӧлӧма тайӧ матӧ нелямын во сайын. Висьтсӧ нуӧдӧма ӧнія кадсянь, казытылан формаын. Петра гӧтырлӧн казытылӧмъясыс да мӧвпъясыс мунӧны, кыдзи и колӧ, ньӧжйӧник, тэрмасьтӧг. Зэв нин дыр дӧваалысь Сандра паметьӧ гыштан ру пытшкысь моз локтӧны важ серпасъясыс, писатель некымынысь гыдйӧн пыралӧ персонажъяслӧн коркӧяас. Зэв лиричнӧя да став сьӧлӧм кылӧмъяссӧ пасъялӧмӧн сетӧма Сандралысь олӧмсӧ — морт ловлӧн став пыді пельӧсъясӧдзыс быттьӧ волан. Тайӧ — талунъя Федоров, талунъя коми проза. Босьтӧма орчӧн кык кад, а стӧчджыка кӧ, геройяслысь став олӧмсӧ. Важсьыс бӧрйӧма медся тӧдчана пӧраяссӧ, кодъяс петкӧдлӧны Сандракӧд йитчӧм кык мортлысь вочасӧн пыр ёнджыка ылысмӧмсӧ.

Повестьыс талунъя абу сӧмын гижан сям сертиыс, но и содержаниенас. Сэні сы мында висьталӧма морт лов йылысь! Сылӧн нравственнӧй вужъяс да талунъя нравственнӧй содержание йылысь. Чайта, вӧлі кӧ гижӧма тайӧ произведениесӧ ёна водзджык, авторыс вермис и Петралӧн кувсьӧмӧн помавны. Но нравственность йылысь мӧвпалігӧн сылы буретш ковмис и талунъя луныс. Талунъя морт озыр став бур опытнас, кодӧс чукӧртіс нэмъяс чӧжӧн народыс. Медым помӧдз донъявны тайӧ опытсӧ, аслыд быдса морт нэм жӧ колӧ овны. Сӧмын сэки, буракӧ, тырыйӧ гӧгӧрвоан, кутшӧм кузь нэмаӧсь народнӧй нравственностьлӧн законъяс, быд тӧвруысь найӧ оз вежсьыны. Писатель босьтіс кузь кад да петкӧдліс, мый кӧть и том дырйиыд на вуджлін уна поколениеяс олӧм донӧн лӧсьӧдлӧм законсӧ, прӧща таысь оз ло. Мед тэ кӧть и кок пӧвнад гортйын, аслад сӧвесть водзын кыв кутӧмысь некытчӧ он вешйы. Торйӧн нин, гашкӧ, сэтшӧм мыжысь, код йылысь сӧмын ачыд тӧдан. Нравственность да мораль ӧктісны ас пиас став народнӧй мудростьсӧ, и найӧс исследуйтны художниклы пыр интереснӧ, пыр талунъя мог.

«Зын турун» лыддьысьлы ясыда воссьӧ, мый нравственностьыс овлӧ сӧмын классӧвӧй. Кыдзи сійӧс гӧгӧрвоӧны Петра Ваддоров да Габӧ — тайӧ видзӧдласъяссӧ миритны оз позь. Бӧръя гижӧдас быд художественнӧй деталь тыртӧма ловъя чувствоӧн, конкретнӧй мортлӧн психологияӧн. Писательлысь вниманиесӧ веськӧдӧма мортлань. Сійӧс босьтӧма, воддза кык повестьын сертиыс, ыджыд планын, матысянь. Сиктса олӧмыс, торйӧн нин

талунъяыс,— фон пыдди сӧмын, но медым тайӧн стӧча тӧдчӧдны: абу кутшӧмкӧ абстрактнӧй морт характер видлавны-бергӧдлыны босьтӧма, а сылӧн социальнӧй подувъяссянь йӧткыштчӧмӧн.

Образъяссӧ, сӧмын «Зын турун» повестьын восьтӧм образъяссӧ, бурджыка гӧгӧрвоан куимнан повестьсӧ ӧта-мӧд бӧрсьыс лыддьӧмӧн. Шуам, Петра Ваддоровӧс пыдісяньджык аддзан, кор тӧд вылад кутан и Зонов Павелӧс. Сандра вӧвлӧма батрачкаӧн, сэсся колхознӧй активисткаӧн. Сійӧ ӧти визьӧ жӧ сувтӧ Чард Машакӧд да мыетшкӧ тшӧтш колхозница Дарьякӧд. Габӧ збыль вылас ӧд сійӧ жӧ «вошӧм морт нин», кыдзи «Колхозницаясын» Зӧть Илья. Но кутшӧм пыдісянь нин ӧні прозаик петкӧдлӧ морт характерлысь став дзуг да йӧзысь дзебаса чертаяссӧ. Федоров ӧні оз тэрмась шуны, мый тайӧ вошӧм морт. Сійӧ петкӧдлӧ персонажыслысь став мучитчӧмсӧ, майшасьӧмсӧ, гугсӧ и бансӧ, шогсӧ и радлунсӧ. Ӧд сӧмын войдӧрся литературнӧй произведениеясын враг мыччысьліс сьӧлӧм пыддиыс галя изъя, гӧгӧр лёкӧн, ӧти рӧмаӧн. Талун писатель збыльысь исследуйтӧ, кыдзи йӧзлы, олӧм визулыслы паныд мунысь морт локтӧ виччысяна-колана помӧдз. Тайӧ чукыля туйсӧ прозаик, гашкӧ, и весьтасалыштіс помас: Габӧ кодь мортлӧн Сандралы висьтасьӧмыс виччысьтӧмкодьджык мыетшкӧ. Висьтасьӧмсӧ коліс дасьтыштны, сыӧдз персонажсӧ ещӧ на вайӧдыштны. Сы вӧсна мый татшӧм помыс логичнӧй сідзсӧ, сійӧ и аслыс Габӧлы колана. Морт виысьӧс сӧвестьыс важӧн йирӧ, сылы сьӧлӧм вывсьыс из шыбитӧм моз колӧ гуас пыртӧдз Сандралысь пröща корӧмыс. Кутшӧм пом лоӧ, Габӧ решитӧма нин: «гашкӧ, кокньыджык меным лоӧ кувны». Асывъяснас сійӧ садьмӧ оз нин олӧм радлунӧн. Вернӧ шуӧ Сандра, мый Габӧ нэмыс ачыс ош капканын вӧлі. Сійӧ сьӧд вуджӧр кодь кольӧма, «бӧръя воясссӧ оліс нин мыж кылӧмӧн куш».

Татшӧм пом кежлас Габӧ дасьтіс асьсӧ том дырсяньыс, нэм чӧжся оласногнас.

Вот татшӧм куим тӧдчана пас Геннадий Федоровлӧн творчествоын, коми повесть туй вылын. Найӧс пукталіс писатель, коді нэм джын уджалӧ литератураын, кадыслысь аслыспӧлӧслунъяссӧ казялӧмӧн. И творчество чӧжыс сійӧ гумлаліс та могысь колана озырлунъяссӧ коми йӧз сёрниысь, мукӧдъяскӧд тшӧтш содтіс литературнӧй кывлысь вынсӧ. Аддзан и кылан висьталӧмторсӧ, кор лыддян, кыдзи «коса дор моз югзьӧны» геройлӧн синъяс, пӧжар дырйи биыс «ыргӧмӧн гуляйтӧ», «сотчысь керка друг вардӧ». Г. Федоровлӧн кывйыс топыда йитчӧма и фольклоркӧд, и весиг мифологиякӧд. Со 149 лист бокысь лыддям:

«Коркӧ зэв нин важӧн Ёгорлӧн пӧль- пӧчьясыс юрбитлӧмаӧсь пуяслы: козлы, кыдз пулы. Пелысьтӧ шулӧмаӧсь сӧс пуӧн, пеж пуӧн. Ловпутӧ радейтлӧмаӧсь, сылӧн пӧ эм лов. Мыйла пӧльяс коркӧ тадзи нимтылӧмаӧсь тайӧ пуяссӧ, Ёгор оз куж висьтавны, но тӧла дырйи лёк ног шувгысь вӧр чужтыліс сы сьӧлӧмын сэтшӧм жӧ полӧм, кыдзи коркӧ повлісны и дедъясыс.

Кыдзи и мукӧд вӧралысьяс, Ёгор тшӧтш жӧ чайтліс, мый пӧ кӧнкӧ вӧрын эм сылӧн аслас пу»... Мифологическӧй видзӧдласъяса морт олӧмысь на жӧ коми войтырлӧн кольӧма мода сёрнитны ловтӧм кӧлуйкӧд. Чард Ӧксинь пач водзас ноксигӧн лёкысь зыксьӧ чугун-кашникъяскӧд. Йӧрш Ёгор шыасьӧ вӧр керка дінас да копыртчылӧмӧн вӧзйысьӧ:

— Шондібан керкуньӧй! Лэдз жӧ шойччыштны аслад вевт улын!..

А Сандра Ваддорова сідз жӧ копыртчылӧмӧн аттьӧалӧ вӧр керкасӧ:

— Но, избушка-матушка, пасибӧ узьтӧдӧмыд вылӧ! Рытнас бара на локта!

Дерт, книгаса геройясыс, миян нэмся йӧз, оз нин эскыны, мый керка, гырнич либӧ кутшӧмкӧ пу ловъяӧсь. Но найӧс пыдди пуктӧмыс кольӧма. И вӧр-васӧ матысянь, сьӧлӧмнас кылӧмыс! Кӧсъя сӧмын индыны лыддьысьысьлы мӧд пӧв лыддьӧм могысь сьӧлӧм вылӧ воанінсӧ

111—112 лист бокъясысь. Некымын кыв вайӧда.

«Маша котӧртіс шор берег пӧлӧн гартчысь векньыдик туй кузя и... друг сувтіс. Первойсӧ сійӧ эз куж гӧгӧрвоны, мый сійӧс сідз сувтӧдіс?..

Луныс оняліс шондіа да гажа. Вылын юр весьтын югыдлӧз небесаті кывтісны»... да с. в. Бӧрти гӧгӧрвоӧ том ныв, мый сійӧс сувтӧдіс тайӧ вашъялысь луннас: тӧвру пӧлясис-ӧвтіс кисьмӧм льӧм дукӧн. «Маша матыстчис сы дорӧ (льӧм пу дінас — Г. Б.), быттьӧ дойдны поліс, небыдика кутчысис розйӧ да, ныр дорас вайӧдӧмӧн, дыр лолалісчӧсмасис чӧскыд дукӧн. И сылӧн ставыс вуніс. Сылы кажитчис нин, мый тувччис кутшӧмкӧ мӧд олӧмӧ»...

Унаторйӧ велӧдчӧ писатель народнӧй сёрниысь, обычайясысь, эпическӧй да нравственнӧй опытысь. Но персонажъяслысь психологиясӧ, лов кылӧмсӧ петкӧдлыны Г. Федоров велаліс медсясӧ аслас удж помысь, классикалысь велӧдчӧмӧн, корсьысьӧмӧн-бӧрйысьӧмӧн. Миян опытнӧй прозаиклӧн книгаыс петкӧдлӧ, кыдзи сійӧ кыпӧдчис мастерстволань, джуджӧдіс ассьыс художественнӧй реализмсӧ. Тайӧ куим повестьыс нуӧдӧны матӧджык и матӧджык морт йылысь правдалань. Дерт, и первой и мӧд произведениеыс — правда жӧ, но абу на тырвыйӧ художественнӧй правда. Колӧ на вӧлі сюрӧссӧ вӧчны «виряяджыкӧн» — озырмӧдны ловъя чувствоясӧн, йӧз психологияӧн, рӧмъясӧн. Тадзи лоис «Зын турун» повестьын, сэні медся тӧдчӧ, кутшӧми писательыслӧн идеалыс.

●

Евгений УЛЯШЕВ

Тыр тулыс пуксис чужан муӧ

Кор тулыс восьлалӧ тыр гажӧн,
Кузь тӧлыс эз вӧв быттьӧ важӧн.
Веж шӧвкӧн лӧсталӧ му эжыс,
И шогсӧ долыд вылӧ вежис.

Тшӧтш Эжва йылӧй содтіс отсӧ,
Мед сетны видзьяснымлы отсӧг,
Зэв зіля мыськӧ ласта морӧс
Да ворсӧ гыӧн быттьӧ море.

А лӧз енэжас локтысь кельӧб
Оз элясь, тулыссӧ оз дэлӧд.
Юсь-дзодзӧг долыдпырысь сьылӧ,
И чужан муыс радлӧ-кылӧ.

И парма оз тӧд мудзӧм ассьыс —
Тан войыс алӧй кыа тассьыс,
И гажа койтсянь ылӧдз кылӧ
Кыдз муслун йылысь дозмӧр сьылӧ.

Со пуксис лун, и шонді пӧжӧ,
Дерт, выль гажыслы вынсӧ чӧжӧ.
Сьӧд кымӧр лун тӧв сорӧн локтӧ,
Сэн первой гым, и чардби октӧм.

Кысь нӧшта этатшӧмсӧ корсян?
Ӧд тувсов гажас збыльысь сорсян,
Тыр тулыс югыд гажӧн пуӧ
Мем дона, муса Коми муын.

●

Ия КОСТРОМИНА

Коми йӧзлӧн друг

Тырӧ 111 во финскӧй профессор И. И. Вихман чужан лунсянь (8.9.1868 — 3.5.1932). Сійӧ воліс Коми муӧ кызьӧд нэм пуксигӧн, бӧрыннас гижис научнӧй уджъяс, кӧні зілис петкӧдлыны, мый комияслӧн эм асланыс история, оыр кыв, интереснӧй фольклорнӧй произведениеяс, ыджыд таланта да сюсь йӧз.

И. И. Вихман дыр кад чӧж веськӧдліс финн-угор кафедраӧн Гельсингфорскӧй (ӧні Хельсинки) университетын, велӧдіс классическӧй филология да финно-угорскӧй языкознание, вӧлі вывті зіль да писькӧс мортӧн. Сійӧ унатор тӧдмаліс Российскӧй империяын олысь посни народъяс йылысь, туяліс-ӧктіс став донасӧ, коланасӧ на олӧмысь; уна вын, кад да кужанлун сетіс сідз жӧ комияслысь олӧм да культура петкӧдлӧм-донъялӧмлы.

Учёнӧйӧс важӧн интересуйтіс коми кывлӧн финскӧй кывкӧд ӧткодьлуныс, кутчысис велӧдны сійӧс колян нэм помасигӧн, лыддис став гижӧдъяссӧ, кӧні сӧмын вӧлі пасйыштӧма комияс йылысь, налӧн оласног да кыв йылысь. Но сьӧлӧмыс таысь сылӧн эз бурмы, эз ланьтӧдчы. 1901 воӧ И. И. Вихман мӧдӧдчис Коми крайӧ. Экспедиция вылӧ сьӧмсӧ сылы лэдзис финно-угорскӧй общество. Вологодскӧй духовнӧй консистория фондъясын эм документ, кӧні висьтавсьӧ, мый 1901 вося октябрь тӧлысьӧ Финляндияысь Комиӧ воис сравнительнӧй языкознание кузя аслас уна лыда уджъяснас ылӧдз нималысь учёнӧй-лингвист И. И. Вихман, мый консисториялӧн правление разрешитіс сылы места вылын велӧдны коми кыв, сылысь диалектъяс, корсявны да гижавны фольклорнӧй произведениеяс, вӧчны копияяс 14 — 17-ӧд нэмса коми письменнӧй памятникъяс вылысь.

Ӧкмыс тӧлысь чӧж (1901 во октябрь ӧкмысӧд лунсянь 1902 во июнь кызь коймӧд лунӧдз) И. И. Вихман оліс комияскӧд ӧтлаын, воліс уна коми сиктӧ. Усть-Сысольскын сійӧ тӧдмасис коми кыв велӧдысь А. А. Цемберкӧд, код отсӧгӧн, академик Ф. И. Видеманлысь коминемецкӧй словарсӧ подулӧ босьтӧмӧн, кык тӧлысь да джынйӧн велӧдіс усть-сысольско-вычегодскӧй диалект, пасъяліс аслыс сылысь став особенностьяссӧ. Исследовательлы окота вӧлі пыравны тшӧтш Удораӧ, тӧдмасьны Вашка да Мезень юяс пӧлӧн олысьяскӧд, но сьӧкыд да ылі туй вӧсна профессор эз волы сэтчӧ, сёрнитчис Важгорт сиктса писарь А. Ерегодскийкӧд, сыкӧд ӧтвыв и велӧдіс Удора сёрни. Татшӧм ногӧн жӧ лоі велӧдӧма Печора да Изьва сёрни, учёнӧйлы ёна отсалісны том йӧз, Савиноборса, Сизябкса, Щугӧрса, Варышса, Печораса велӧдчысьяс — И. Попов, А. Мезенцев, Г. Шахтаров да мукӧдъяс. Улыс Эжва сёрниӧн учёнӧйӧс тӧдмӧдіс Отса (Коквица) полицейскӧй Климушев. Та бӧрын исследователь веськӧдчис Сыктыв вожӧ, сувтліс Выльгортӧ, Кунибӧ, Визинӧ, Абъячойӧ, Ношульӧ, Леткаӧ. Кыв велӧдӧмысь кындзи сійӧ быд сиктын юасис-корсис бура мойдчысьясӧс, сылысьясӧс, нӧдчысьясӧс, на висьтав-

лӧм серти ставсӧ гижаліс аслас тетрадьӧ.

Визиныи И. И. Вихман тӧдмасис поп Степан Куратовкӧд, И. А. Куратовлӧн племянниккӧд, коді петкӧдліс профессорлы поэтлысь став гижӧдъяссӧ — дас сизим тетрадь, кывбура тетрадьясыс на пиысь — кӧкъямыс, артавны кӧ став кывбуръяссӧ вариантъяснас и быдӧн, лоӧ куимсё сайӧ. И. И. Вихманӧс чуймӧдісны коми кыв вылын татшӧм бура гижӧм кывбуръясыд, виччысьтӧм, кывлытӧм да аддзывтӧм озырлуныд. Учёнӧй бура гӧгӧрвоис гижӧдъясыслысь донсӧ, мичлунсӧ, коланлунсӧ, мӧрччанлунсӧ. Профессор дыр нюжмасьтӧг видлаліс кывбуръяса тетрадьяссӧ И. А. Куратовлысь дзоньнас, на серти туйвизяліс поэтлысь олан туй. Казялас сійӧ и тетрадьяслысь дорвывлунсӧ и кывкӧрталас, мый кӧкъямыс тетрадь пиысь медся вынаӧн лоӧ «Коми гор» нима тетрадь, кодӧс И. А. Куратов тэчӧма-гижалӧма 1870—1875 воясӧ. Кызвын гижӧдыс сэні гижӧма мичаа, чистӧя, воддза тетрадьяс вылӧ мыджсьӧмӧн. «Коми гор» торъялӧ муköд тетрадьяссьыс и сійӧн, мый сійӧ нима. Ачыс поэт лыддьӧма тайӧ гижӧд чукӧрсӧ хрестоматияӧн да та вӧсна пуктӧма нимсӧ «Коми гор» (голос коми народа). Тайӧ медся нин ёна мӧрччис-йиджис И. И. Вихман сьӧлӧмӧ. Профессор гӧгӧрвоис, мый поэтлӧн тайӧ медбӧръя кыв, медбӧръя кӧсйӧм быдмысь поколениелы, кодӧс колӧ пыдди пуктыны, кывзысьны сылӧн гӧлӧсӧ. И. И. Вихман шуас кольны историяӧ нимсӧ коми поэт И. А. Куратовлысь. Сійӧ поліс, мый кывбуръяса тетрадьясыс вермасны вошны либӧ кутасны йӧзӧдтӧг куйлыны Степан Куратов ордын. Та могысь учёнӧй босьтчас гижавны аслас тетрадьӧ И. А. Куратовлысь кывбуръяссӧ «Коми горысь», и оз кыдзсюрӧ гижав, а дорвывтӧмӧн, мӧд ногӧн кӧ — зэв вежавидзӧмпырысь коляс И. А. Куратов тетрадьысь композициясӧ, тэчасногсӧ. Но профессор кывбуръяссӧ гижалӧма бӧрйысьӧмӧн. Бӧрйысьӧмыс мунӧма кык пӧв: ӧтчыдсӧ тетрадь помӧдзыс воӧмӧн учёнӧй перепишитӧма 34 кывбур, но сӧмын сійӧ кывбуръяссӧ, кӧні бура петкӧдчӧ коми йӧзлӧн олӧмыс, войвывса мортлӧн олан сямыс. Абу босьтӧма Шиллерлысь, Гейнелысь, Беранжелысь, Кольцовлысь да муköд поэтъяслысь И. А. Куратовӧн комиӧдӧм кывбуръяссӧ. Кольӧма перепишиттӧг «Пасъяс синтӧмлӧн» (ыджыдысла да фрагментарность вӧсна?), «Рӧштво дырйи. Мам» (помавтӧм вӧсна?), «И юрист ме этшаника» (профессия вылӧ индӧм вӧсна?), «Велӧдӧмыс тӧдса» да «Корысь» (латинскӧй да немецкӧй кыв вылын сетӧм эпиграфъяс вӧсна?), «Самсон» (библиятӧ быд кыв вылӧ вуджӧдӧны?), «Кыргыз» (подражайтӧм?). Стӧча висьтавны помкаяссӧ ӧні вывті сьӧкыд. Ӧтитор вермам веськыда шуны, мый профессорлӧн став кывбуръяссӧ перепишитны да помӧдз донъявны век жӧ кадыс эз вӧв.

«Коми горын» квайтысь паныдасьлӧны Гуговлӧн кывбуръясыс, но найӧс учёнӧй оз жӧ босьт. Но со сійӧ воӧ тетрадьлӧн 75 лист бокӧдз и сэтысь лыддьӧ Гуговлысь биографиясӧ, кодӧс И. А. Куратов лӧсьӧдӧма аслас псевдонимлы и лӧсьӧдӧ налы выль кывбур чукӧр «Гуговлӧн кывбуръяс». А. И. Гуговлысь И. И. Вихман перепишитӧ дас ӧти кывбур. Артмӧ ставыс И. А. Куратов — А. И. Гуговлӧн — 45 стихотворение. Водзӧ учёнӧй кӧсйӧ петкӧдлыны И. А. Куратовӧс кыдз классикъясӧс вуджӧдысьӧн-комиӧдысьӧн, видлалӧ вылысь «Коми гор» тетрадь да босьтӧ видлӧг пыдди вит вуджӧдӧмтор Шиллерлысь, Гейнелысь, Бернслысь, Горацийлысь (2) да сетӧ налы ним «И. А. Куратовлӧн уна лыда вуджӧдӧмторъяс пиысь». Ставсӧ И. И. Вихман перепишитӧма И. А. Куратовлысь 51 кывбур, «Коми кыл» веськалӧма кыкысь.

Кывбуръясысь кындзи перепишитӧма тшӧтш кутшӧмсюрӧ лингвистическӧй пасйӧдъяс.

И. И. Вихман И. А. Куратовлысь перепишитӧма медся идейнӧй, медся бур произведениеяссӧ «Коми гор» хрестоматияысь: «Гӧль зон», «Ӧти бур олӧм», «Коми кыл», «Грездса ныл карса баринлы», «Гырысь йӧз

олӧмысь», «Визыл ю паныд ме ката», «Морт олӧм» да с. в.

1903 воӧ И. И. Вихман лӧсьӧдіс немецкӧй кыв вылын неыджыд брошюра, студентъяслы пособие, кытчӧ пыртӧдіс И. А. Куратовлысь кык кывбур «Водзӧ» да «Коми бал». Тадзи И. А. Куратовлӧн нимыс весьталіс печатьӧ.

Профессор вуджӧдіс финскӧй кыв вылӧ 18 кывбур, коми кыв да литература кузя критическӧй пасйӧдъяс И. А. Куратовлысь, но йӧзӧдны найӧс сідзи и эз вермы.

И. И. Вихман эз вунӧд ас водзас пуктӧм могсӧ — кольны историяын нимсӧ коми поэтлысь, и тайӧ могсӧ сійӧ олӧмӧ пӧртіс быд лун, лыддис лекцияяс студентъяслы Гельсингфорскӧй университетын. И. А. Куратовлӧн кывбуръяс вылын велӧдіс коми поэзия, тӧдмӧдіс том йӧзӧс коми народ олӧмӧн, историяӧн.

Тадзи И. И. Вихман медводдза мортӧн юӧртіс, мый И. А. Куратов медводдза коми кывбуръяс гижысь, коми кывйӧн литература тэчысь, коми кыв лэчтысь-шыльӧдысь.

1930 воясӧдз научнӧй мирын вӧлі паськалӧма сёрни, быттьӧ пӧ И. И. Вихман Финляндияас нуӧма И. А. Куратовлысь кывбуръяса кык тетрадь.

1934 воӧ А. А. Попов, краснӧй профессоръясӧс дасьтан институтса студент, коді уджаліс Куратов вылын, гижис кандидатскӧй диссертация, ВЦИК пыр босьтчис тӧдмавны, збыль-ӧ тайӧ.

И. И. Вихманлӧн став литературнӧй наследствоыс, став гижӧдъясыс сэки вӧліны финно-угорскӧй обществоын, сы вӧсна, мый тайӧ каднас профессор помаліс нин ассьыс олан туйсӧ.

Гельсингфорскӧй университетса профессор Артур Каннисто босьтчис видлавны И. И. Вихманлысь архивсӧ Россияысь воӧм письмӧ-корӧм серти. Татшӧм ногӧн Финляндияын уджалысь сӧветскӧй посольствоса представительяс тӧдмалісны, кутшӧм материалъяс эмӧсь И. А. Куратовлӧн И. И. Вихман архивын. Учёнӧй перепишитӧма аслас тетрадьясӧ И. А. Куратовлысь кывбуръяссӧ, некутшӧм тетрадь сы ордын абу вӧлӧма. Тайӧ гижӧдъяссьыс вӧчасны Финляндияын фотостатическӧй копия и НКИД-лӧн Правовӧй отдел пыр А. А. Попов пӧлучитас 67 лист бок вылын став материалсӧ, мый перепишитлӧма И. А. Куратовлысь И. И. Вихман Визинын. 32 лист бок вывсьыс А. А. Попов видлалас гижӧдъяссӧ да 1936 воӧ йӧзӧдас «Ударник» журналын, водзӧ номеръясын кӧсъяс лэдзны и мукӧд материалъяссӧ, но А. А. Попов оз удит вайӧдны ассьыс уджсӧ помӧдз,— кувсис. 1971 воӧ Хельсинкиӧ ветліс профессор, доктор А. К. Микушев литература да фольклор кузя совещание вылӧ, ӧти сайысь видлаліс выльысь учёнӧйлысь став материалъяссӧ И. А. Куратов кузя да вӧчис вывод, мый финскӧй профессор вӧчӧма ыджыд удж коми поэт И. А. Куратовӧс лыддьысьысьяскӧд тӧдмӧдӧм могысь.

Коми крайын чукӧртӧм лексическӧй материалъяссӧ И. И. Вихман индіс 8 словарӧ (5 ыджыд словарь — Удорскӧй, Усть-Сысольскӧй, Сысольскӧй, Лузскӧй, Коми-пермяцкӧй диалектъяс серти; 3 ичӧт словарь — Печорскӧй, Летскӧй, Нижневычегодскӧй диалектъяс серти); гижис 6 грамматика Удорскӧй, Усть-Сысольскӧй, Печорскӧй, Сысольскӧй, Лузскӧй, Коми-пермяцкӧй диалектъяс серти, индаліс налысь ӧткодьлунсӧ да торъялӧмсӧ, вӧчис научнӧй анализ став лингвистическӧй материалъяс серти. Комиӧ ветлӧм йылысь 1903 воӧ гижис брошюра, шусьӧ сійӧ «Краткий отчет научной командировки к зырянам. 1901—1902» (47 лист бок). 1923—1933 воясӧ И. И. Вихманлысь очерксӧ немецкӧй кыв вылысь роч вылӧ босьтчылӧма вуджӧдны облисполкомбердса комиӧдчан комиссия. Вуджӧдчысьыс — В. В. Вульферт. Но уджсӧ мый вӧсна кӧ помӧдз абу вайӧдӧма.

Комиӧ волігӧн И. И. Вихман чукӧртіс ыджыд фольклорнӧй материал: 63 мойдкыв, 290 нӧдкыв, 177 пословица да поговорка, 44 сьыланкыв, 2 бӧрдӧдчанкыв да с. в. 1916 воӧ учёнӧй йӧзӧдіс «Зырянская народная поэзия» сборник (338 лист

бок). Текстъяс тайӧ сборникын лоӥ йӧзӧдӧма дзик сідзи, кыдзи кыліс найӧс исследователь йӧз сёрниысь быд коми сиктын, кыдзи петіс сійӧ учёнӧйлӧн перӧ улысь.

И. И. Вихманлӧн «Зырянская народная поэзия» сборник — коми кыв, диалектология, поэзия, мифология, история, этнография юкӧнын тӧдчана удж.

1938 воӧ Хельсинки карын финно-угорскӧй общество И. И. Вихманлӧн архивнӧй материалъяс подув вылын йӧзӧдіс «Зырянская хрестоматия» книга, лӧсьӧдіс сійӧс финскӧй профессор Т. Е. Уотила, фольклорнӧй произведениеясысь кындзи татчӧ сюйӧма сідз жӧ некымын кывбур И. А. Куратовлысь. Хрестоматияын сетӧма коми кывлӧн морфология кузя очерк. Грамматическӧй строй йылысь сёрниын учёнӧйлӧн тӧдчӧны гырысь тӧдӧмлунъяс, стрӧг методика исследовательскӧй уджын, синмад шыбитчӧ озыр иллюстративнӧй материал коми кыв кузя.

1893 воӧ И. И. Вихман кутчысьліс лӧсьӧдны ыджыд коми-немецкӧй словарь. Учёнӧйлы ёна отсаліс Г. И. Терентьев Красноборысь (Ижемскӧй район), коді сэки служитіс армияын Финляндияын. Уджыс словарь вылын нюжаліс, И. И. Вихман эз вермы помавны сійӧс. Профессор кулӧм бӧрын словарсӧ йӧзӧдӧмӧдз вайӧдіс Т. Е. Уотила. Коми-немецкӧй словарь петіс Великӧй Отечественнӧй война воясӧ, 1942 воӧ, сэтчӧ пырис 21 тысяча гӧгӧр коми кыв (457 лист бок).

И. И. Вихманлӧн коми кыв кузя став уджъясыс петісны немецкӧй кыв вылын, коми текстъяс, примеръяс сэні сетӧма латинскӧй шрифтӧн.

Коми йӧз некор оз вунӧдны финскӧй учёнӧй И. И. Вихманӧс, сы вӧсна мый сійӧ сьӧлӧмсянь тӧждысис коми культура кыпӧдӧм вӧсна и тайӧ уджас удитіс вӧчны унатор; сылӧн нимыс босьтӧ тӧдчана места коми фольклорын, языкознаниеын, И. А. Куратовӧс тӧдмалан-велӧдан историяын да с. в.

В. ШУМОВ

ПРОДОТРЯДСА КОМИССАР

СЕВЕРНӦЙ ДОНЕЦЛӦН ӧти чукыльын поздысьӧма Каменск-Шахтинский — Донскӧй крайын мича каръяс пиысь ӧти. Аслас промышленнӧй продукцияӧн сійӧ нималӧ не сӧмын Союзын, но и граница сайын. Лэдзӧны сэні шахтаяслы металлическӧй крепь, вискознӧй волокно, нитролакъяс и уна мукӧдтор.

Куимсё гӧгӧр во нин сулалӧ тайӧ карыс. Преданиеяс серти 1671 воын Степан Разинлӧн сподвижникъяс панӧмаӧсь Каменскӧй станица.

19-ӧд нэм заводитчигӧн сійӧ лоис Донецкӧй округын столицаӧн, ӧдйӧ сӧвмис промышленность да вузасьӧм. Гражданскӧй война дырйи тані Федор Подтелков да Михаил Кривошлыков кыпӧдісны революционнӧй казачествоӧс. Тасянь мунісны гӧрд гвардеецъяслӧн отрядъяс тышкасьны Калединлӧн, а сэсся и Красновлӧн да Деникинлӧн белӧй бандаяскӧд, дорйисны Краснӧй Царицын кар.

Кар шӧрын Труд площадь вылын эм геройяслӧн Мемориал. Шога сулалӧны изйысь вӧчӧм воинъяслӧн фигураяс. Ломалӧ воинскӧй славалы сиӧм куслытӧм би. Мраморнӧй плитаяслӧн веськыд радъяс, кытчӧ пасйӧма гражданскӧй да Отечественнӧй войнаяс вылын усьӧмаяслысь нимъяссӧ.

Ӧти плита вылысь лыддям: «Попов-Комиов Николай Александрович — продотрядса комиссар».

Николай Попов Комиын чужлӧм зон, кыдзи сійӧ лоис Дон вылын геройӧн?

...Гражданскӧй война помасис, но кадыс вӧлі зэв на сьӧкыд. 1921-ӧд воын РКП (б)-лӧн X Всероссийскӧй конференция вылын В. И. Ленин пасйис: «1920-ӧд воын арнас да гожӧмнас вӧлі лэдзӧма промышленностьлысь некымын отрасль, но ковмис бӧр дугӧдны. Мыйла? Да сы вӧсна, мый оз тырмы ломтас да продовольствие... А татӧг и оз вермы лоны весиг сёрни, медым государство сӧвмӧдіс промышленность...»

Продовольственнӧй проблема лоис медся кывкутана могӧн. В. И. Ленин индӧм серти сиктъясын да каръясын котырталісны продовольственнӧй комитетъяс, продотрядъяс, кытчӧ пырисны красноармеецъяс, фабрикаясысь да заводъясысь рабочӧйяс — коммунистъяс да комсомолецъяс.

1920—1921-ӧд воясын, Дон вылын шӧйтісны Махнолӧн, Фоминлӧн, Коломакинлӧн бандаяс да мукӧд. Наköд тышкасисны Мӧд Дондивизия да ЧОН (части особого назначения). И сэки жӧ вӧлі котыртӧма продовольственнӧй отряд.

Продовольственнӧй отрядӧн веськӧдліс Каменскса большевик Сергей Васильевич Бакуменко. Сійӧ, гражданскӧй войнаса боец, аслас рӧднӧй карын 1920-ӧд вося тулысын (профессия сертиыс вурсьысь) котыртіс вурсьысьяслысь профсоюз Отрядас пырисны сідз жӧ коммунистъяс — типографияысь вӧвлӧм наборщик Николай Тюмен, фронт вылысь локтӧм красноармеец Даниил Михайлов, милиционеръяс Николай Логачев, Георгий Щиголев, комсомолец, станицаын сапӧг вурысь Андрей Польшинский, комсомолец Константин Панченко да мукӧд красноармеецъяс. Наысь кындзи отрядӧ пырисны ещӧ Тула

карысь локтӧм кӧкъямыс том рабочӧй.

Отрядса комиссарӧн индісны Мӧд Донскӧй дивизияса 15-ӧд стрелковӧй полкса политработник Н. А. Поповӧс. Сэк жӧ сійӧ веськӧдлӧма, старожилъяс висьталӧм серти, и Каменскса райком ВКП(б)-лӧн агитация да пропаганда отделӧн.

Кыдзи Николай Поповыс веськалӧма Дон муясӧ? Колӧ шуны ыджыд аттьӧ персональнӧй пенсионер, партияса ветеран А. А. Поповлы да Сыктывкарса научнӧй уджалысь Н. А. Митюшовалы. Найӧ корсьысьӧм отсӧгӧн миянлы удайтчис унатор тӧдмавны повтӧм сьӧлӧма герой Н. Попов олан туйысь.

Чужлӧма Николай Сыктыв вывса Гарья сиктын, челядь дырыс кольӧма сэні жӧ. Сиктса школа помалӧм бӧрын 11 арӧса детинкаӧн пырӧма велӧдчыны Усть-Сысольскса уездной духовнӧй училищеӧ. Помаліс училищесӧ 1917 воын гожӧмнас.

17 арӧса зонкалы сьӧлӧмас мӧрччис Петроградын революция. Том детинка кутіс корсьны да горша лыддьыны В. И. Ленинлысь произведениеяс, кӧсйис гӧгӧрвоны страныи лоӧмторъяссӧ.

Кутшӧмкӧ кадколаст Николай мамыскӧд да чойыскӧд оліс Ыб сиктын. Варовитысь, кыпыд да зіль зонка ӧдйӧ лӧсяліс сиктса йӧзкӧд и 1918-ӧд воын сентябрь 22-ӧд лунӧ комбедлӧн собрание вылын сійӧс бӧрйисны секретарӧн. И регыд сійӧс примитісны большевикъяслӧн партияӧ.

1918 воын декабрын Николай Попов бӧр локтіс Усть-Сысольскӧ, сэні лоис уездной военкоматын агитпросветотделса агитаторӧн.

Кужӧмӧн, эскӧдана нуӧдіс сійӧ агитация. Великӧй Устюг карса архивын дзоньвидзаӧн кольӧма «Журнал агитатора», кытчӧ 1919-ӧд воын Николай Попов пасъявлӧма ассьыс уджсӧ. Тайӧ гижӧдъяс сертиыс миянлы удайтчис артавны, мый квайт да джын тӧлысьӧн сійӧ волӧма нелямын сиктӧ, 23 воинскӧй частьӧ, нуӧдӧма 73 собрание да митинг.

Том агитаторлӧн авторитетыс ӧдйӧ быдмис. Со, пример вылӧ, татшӧм лоӧмтор. Ыбын культурно-просветительнӧй кружокса членъяс гижисны постановление: «Ветлыны корӧмӧн агитация отделӧ, медым командируйтны Ыб сиктӧ Н. А. Поповӧс, сы вӧсна, мый Ыбын ёна колӧ нуӧдны агитация. Йӧзыс шызьӧмаӧсь вӧвлӧм комбедӧн скӧтӧс ӧтувтӧм да кӧлуй реквизируйтӧм вӧсна.»

Н. Попов чорыда тышкасис кулакъяскӧд, сӧветскӧй органъяслысь индалӧмъяс торкалӧмъяскӧд, а Кебра сиктын «отсаліс гӧльяслы нуӧдны нянь учёт да реквизиция».

Сэки сӧветскӧй органъяслӧн петіс решение, мый позьӧ босьтны кык ов ӧти мортлы. И Николай Александрович бӧрйис аслыс кык пӧвста ов, лоис Попов-Комиовӧн. Та йылысь вӧлі 1919 воын июнь 24 лунся «Зырянская жизнь» газетын объявление.

А странаын век ёнджыка ӧзйис да паськаліс гражданскӧй война. 1919 воын гожӧмнас белогвардеецъяс босьтісны Дон да Левобережнӧй Украина. Асыввывсянь петісны Волга берегъясӧдз, рытывывсянь — Днепр дорӧ и мӧдӧдчисны наступлениеӧн Москва вылӧ.

Лунвывса фронт лоис главнӧйӧн. В. И. Ленин шыӧдчис уджалысь йӧз дорӧ призывӧн: «Ставӧн Деникинкӧд тыш вылӧ!» Лунвылын сӧветскӧй войска радъяс кутісны ӧдйӧ содны боецъясӧн да командиръясӧн, коммунистъясӧн, комсомолецъясӧн.

1919 воын октябрь тӧлысьӧ РКП(б) Усть-Сысольскӧй организацияысь доброволецъясӧн мунісны ӧкмыс коммунист и на пиын — Н. А. Попов-Комиов. 1919-ӧд воын декабрын сійӧ уджалӧ нин кӧкъямысӧд армияса отдельнӧй образцовӧй бригадаын политотделын, а некымын тӧлысь мысти индӧны сійӧс Мӧдӧд Донскӧй дивизияса 15 стрелковӧй полкын военкомӧн.

Тайӧ кад кежас Донскӧй область вӧлі ставнас нин весалӧма белогвардеецъясысь, но Краснӧй Армия тылын век на гуляйтісны белоказакъяслӧн да кулакъяслӧн бандаяс.

1920 воын 15-ӧд стрелковӧй полк

тышкасис полковник Назаровлӧн бандаяскӧд Константиновскӧй станица районын, а бӧрынджык — Войвыв Кубаньын. 1920 воын арнас полк тышкасис Мариуполь дорын Врангельлы паныд.

А 1921 воын Мӧд Дондивизия бара Дон вылын, кӧні кыпӧдісны юрнысӧ Махно да муköд атаманъяс. Дивизиялӧн да 15-ӧд полклӧн штаб меститчис Каменскӧй станицаын. Ветеранъяс висьталӧм серти Н. А. Попов-Комиов зіля пырӧдчис местнӧй партийнӧй организация олӧмӧ, тані сійӧс тӧдісны и пуктісны пыдди.

1921 вося август тӧлысьын продотряд красноармеецъяслӧн подразделениекӧд öттшӧтш веськӧдчисны хуторъясӧ. Продотрядовецъяс Груциново хуторын нуӧдісны крестьянаköд собрание, корисны сетны лишнӧй нянь. Собраниеыс помасис сёр войнас.

Кор продотрядса боецъяс водалісны узьны, хутор вылӧ усьköдчис банда, вузалӧма найӧс сельсӧветса председатель Усачев. Бандитъяс не сӧмын виалісны красноармеецъясӧс, но и лёкысь тешитчисны, вундалісны кынӧмъяссӧ да тэчисны сэтчӧ сю. Мукӧдыслысь перъялісны синъяссӧ, вундалісны ныръяссӧ.

Некымын боецлы удайтчис пышйыны бӧр Каменскӧйӧ, сэтысь сразу жӧ мӧдӧдісны красноармеецъясӧс Груциново хуторӧ. Усачевӧс да муköд бандитъясӧс куталісны да лыйлісны.

Виӧм боецъясӧс вайисны Каменскӧйӧ да дзебисны Труд площадь вылын. Тані вӧліны нин гуяс гражданскӧй войнаса муköд геройяслӧн.

1921 воын август 25 лунӧ «Югыд туй» газет йӧзӧдіс некролог: «Донскӧй областьысь воис телеграмма, август 15 войӧ пӧгибнитіс Николай Александрович Попов-Комиов, коді уджаліс Донскӧй областьса Каменскӧй районын продналог тыртӧм кузя».

...Труд площадь öні кытшалӧмаӧсь выль уна судта зданиеяс. Геройяслӧн Мемориал бура тыдалӧ педагогическӧй училищесянь да карын медыджыд да медмича 11 номера шӧр школа öшиньяссянь. Праздник лунъясӧ Мемориал дорын сулалӧ комсомолец-старшеклассникъяслӧн почётнӧй караул, кодъяслӧн киясас автоматъяс.

Кокньыдик тӧв дӧлӧдӧ уна лыда венокъяс вылысь алӧй лентаяссӧ, кыдз быттьӧ кӧсйӧ ярджыка на пестыны куслытӧм славалысь бисӧ.

□ □ □

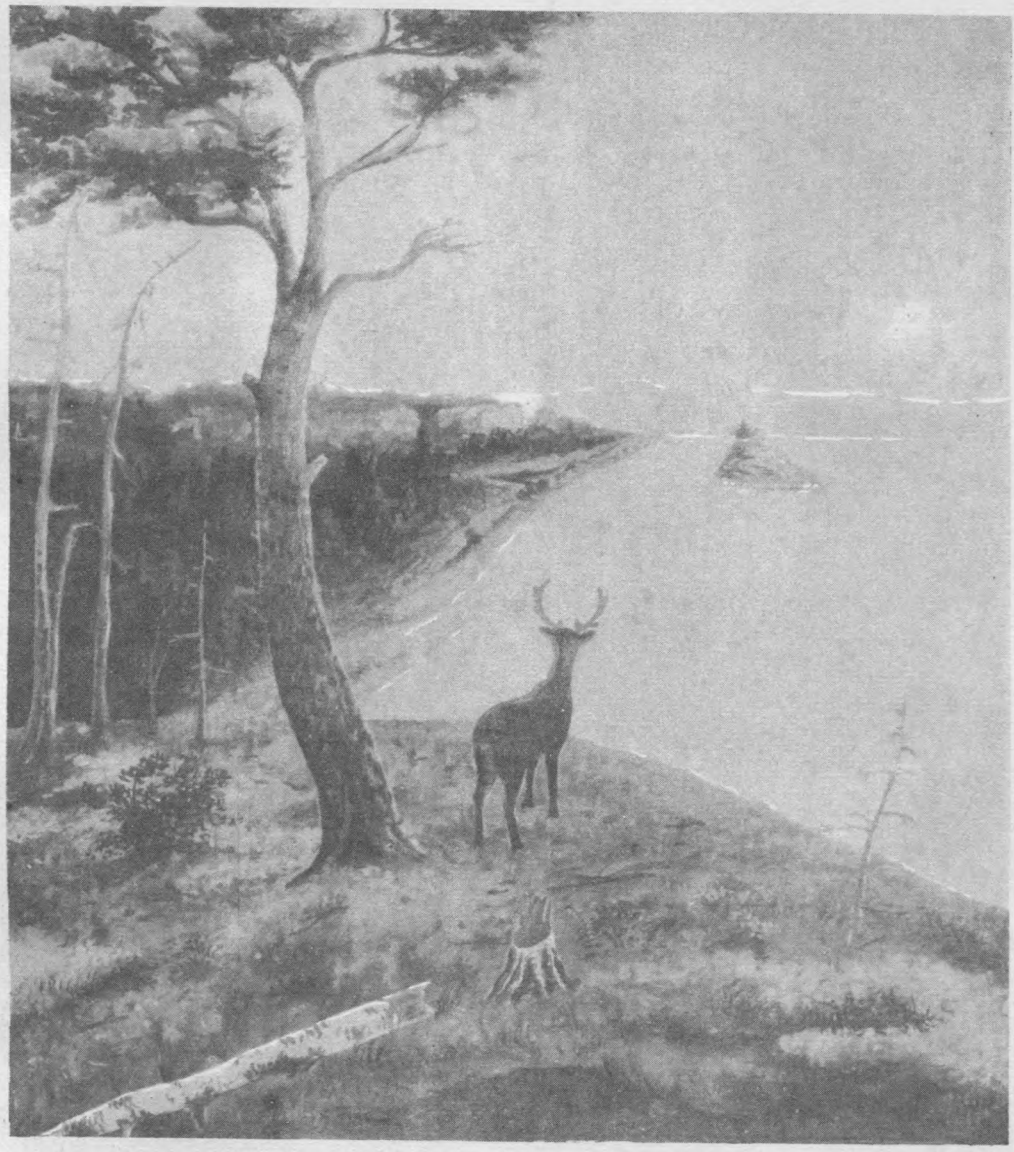
Техи. редактор *И. Оплеснин.*

Адрес редакции: 167610 г. Сыктывкар, Дом печати, комн. 26.

Телефоны редакции: 2-47-52 (редактор), 2-51-52 (отв. секретарь).

Сдано в набор 25/V-79 г. Подп. к печати 15/VI-79 г. 70×108¹/₁₆. Печ. лист. 4+0,125 п. л. вклейка. Приведенных печ. листов 5,6. Тираж 6070 экз. Ц01873. Заказ № 3626. Цена 20 коп.

г. Сыктывкар, Республиканская типография Управления по делам издательств, полиграфии и книжной торговли Совета Министров Коми АССР.

Печора ю дорын.

Серпасаліс А. Выучевский.

20 көп.

Индекс 73069

Гожём